ACTES DE LES JORNADES SOBRE NORMES I NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

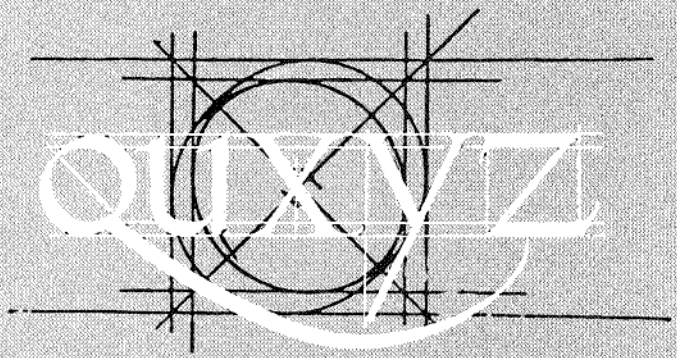

Castelló de la Plana, 17-19 desembre de 1992
60è aniversari de les Normes de Castelló

ACTES DE LES JORNADES SOBRE NORMES I NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

Castelló de la Plana, 17-19 desembre de 1992
60è aniversari de les Normes de Castelló

UNIVERSITAT JAUME·I

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT JAUME I. Dades catalogràfiques

JORNADES SOBRE NORMES I NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA (1992. Castelló de la Plana)

Actes de les Jornades sobre Normes i Normalització Lingüística : Castelló de la Plana, 17-19 desembre de 1992 : 60è aniversari de les Normes de Castelló. - [Castelló] : Publicacions de la Universitat Jaume I, D. L. 1994

216 p. ; 21 cm

ISBN 84-8021-034-6

1. Català-Normalització-Congressos. I. Universitat Jaume I (Castelló). Publicacions de la Universitat Jaume I, ed. II. Títol

804.99(063)

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT JAUME I

Imprès a Litografía Castellón, S. A.

Dipòsit legal: CS 12-94

ISBN: 84-8021-034-6

PATRONAT DE LA COMMEMORACIÓ

President

MOLT HONORABLE SENYOR JOAN LERMA
President de la Generalitat Valenciana

Membres

HONORABLE SENYOR ANDREU LÓPEZ
Conseller de Cultura, Educació i Ciència

EXCM. SR. FRANCESC MICHAVILA
Rector Magnífic de la Universitat Jaume I

IL·LM. SR. ANTONIO TIRADO
President del Consell de Participació Social de la Universitat Jaume I

IL·LM. SR. JOSÉ LUIS GIMENO
Alcalde de Castelló de la Plana

IL·LM. FRANCESC SOLSONA
President de la Diputació de Castelló

IL·LM. SR. JESÚS HUGUET
Director General de Política Lingüística

PROFESSOR GERMÀ COLÓN I DOMÈNECH
Universitat de Basilea

PROFESSOR JOSEP SÁNCHEZ ADELL
President de la Societat Castellonenca de Cultura

PROFESSOR JOAN FUSTER (†)
President de la Fundació Huguet

PROFESSOR VICENT PITARCH I ALMELA
Institut d'Estudis Catalans

PROFESSOR RAFAEL ALEMANY I FERRER
Universitat d'Alacant

PROFESSOR ANTONI FERRANDO I FRANCÉS
Universitat de València

PROFESSOR LLUÍS GIMENO BETÍ
Universitat Jaume I

PROFESSOR LLUÍS MESEGUER PALLARÈS
Universitat Jaume I

Secretari del Patronat:

FRANCESC PÉREZ I MORAGÓN
Universitat Jaume I

Institucions patrocinadores

Generalitat Valenciana
Universitat Jaume I
Diputació Provincial de Castelló
Ajuntament de Castelló de la Plana
Societat Castellonenca de Cultura
Bancaixa. Fundació Caixa Castelló

Oficina tècnica

JOAN ANDREU,
JOSEP M. CHORDÀ,
BEGONYA HERRERO,
DANIEL P. GRAU,
BARTOMEU PRIOR,
MATIES SEGURA

PROGRAMA

DIJOUS, 17 DE DESEMBRE

10'30 Benvinguda

11'30 *Els meus mestres*, conferència inaugural a càrrec de **Germà Colón**, catedràtic de Filologia Romànica de la Universitat de Basilea.

16'00 *Espai lingüístic, economia i territori*, conferència a càrrec de **Rafael L. Ninyoles**, sociòleg i professor universitari.

18'00 Visita comentada a l'exposició sobre les Normes de Castelló (Casa Abadia)

DIVENDRES, 18 DE DESEMBRE

11'00 *Sintaxi normativa. Estat de la qüestió*, seminari a càrrec de **Joan Solà**, catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.

16'00 *L'esperança d'un futur en català*, conferència a càrrec de **Vicent Pitarch**, sociolingüista i membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

18'00 *La normativització: qüestions pendents*, taula redona.
Moderador: **Lluís Gimeno**, professor de Filologia Catalana de la Universitat Jaume I.
Participants: **Joan Solà**, **Isidor Marí**, sociolingüista i director del TERMCAT, **Antoni Ferrando**, catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de València, **Jordi Colomina**, professor de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant.

DISSABTE, 19 DE DESEMBRE

10'00 *Els mitjans de comunicació i procés de normalització*, conferència a càrrec de **Josep Gifreu**, comunicòleg i professor universitari.

12'00 *El futur del català en el marc europeu*, taula redona.
Moderador: **Lluís Meseguer**, professor de Filologia Catalana de la Universitat Jaume I.
Participants: **Josep Gifreu, Miquel Pueyo**, filòleg, **Antoni Mollà**, sociolingüista i assessor lingüístic de la RTVV, **Dominic Keown**, professor de Filologia Catalana a la Universitat de Liverpool, i secretari de l'Anglo Catalan Society.

ÍNDEX

Presentació 11

Intervenció del rector de la Universitat Jaume I 15

Parlament del president de la Societat Castellonenca de Cultura 19

Discurs del conseller de Cultura, Educació i Ciència. 23

Els meus mestres, conferència inaugural. GERMÀ COLÓN. 27

Espai lingüístic, economia i territori, conferència. RAFAEL L. NINYOLES. . 37

Sintaxi normativa. Estat de la qüestió, seminari. JOAN SOLÀ. 49

L'esperança d'un futur en català, conferència. VICENT PITARCH. 137

La normativització: qüestions pendents, taula redona. 157

Els mitjans de comunicació i procés de normalització, conferència. JOSEP GIFREU. 181

El futur del català en el marc europeu, taula redona 189

PRESENTACIÓ

PRESENTACIÓ

ENTRE els dies 17 i 19 de desembre del 1992, la Universitat Jaume I va ser l'escenari d'aquestes Jornades sobre normes i normalització lingüística, en el marc commemoratiu del 60è aniversari de les Normes de Castelló i per una iniciativa del Rector, Francesc Michavila, que en va assignar el desenvolupament a la Direcció Tècnica de Política Lingüística de la mateixa institució.

L'objectiu de la trobada d'especialistes —filòlegs, sociòlegs, sociolingüistes i experts en comunicació, entre d'altres— era doble. D'una banda, es tractava de remarcar la vigència de les Normes llançades des de Castelló el 1932 i que representaven l'adopció de la normativa ortogràfica promulgada per l'Institut d'Estudis Catalans el 1913, i de debatre alhora en quin estat es trobava el procés de normativització. Aquest era el tema de la conferència del doctor Germà Colón, del seminari dirigit pel professor Joan Solà, i de la taula redona titulada La normativització: qüestions pendents. *D'una altra banda, es volia discernir quina podia ser la situació de la llengua en el nou marc de relacions culturals creat a les darreries del segle XX. Aquest era l'objecte de la conferència del professor Vicent Pitarch, del seminari dirigit pel professor Josep Gifreu i de la taula redona sobre* El futur del català en el marc europeu.

En cap moment, doncs, les jornades no van tenir un contingut ancorat en l'adoració del passat, sinó que es projectaven cap als problemes més vius del present i de l'esdevenidor, per bé que partien de la celebració pública d'un fet històric —i històricament remarcable, per les seues fecundes conseqüències— i en reconeixien l'herència. Aquest doble enfocament semblà, als organitzadors, el més adequat amb l'ideari i els propòsits de la Universitat Jaume I, una institució que llavors acabava de finalitzar el primer curs acadèmic de la seua existència, però que tothora ha revindicat com a precedent el treball dels científics i els estudiosos castellonecs anteriors a la creació de la mateixa universitat, tant si havien treballat sense moure's de la ciutat natal, com si havien hagut de portar a terme la seua tasca en altres llocs.

Totes les activitats de les Jornades van tenir un èxit notable, per l'assistència d'un públic nombrós i extremament interessat, així com pel ressò en els mitjans de comunicació i per les discussions que en els debats oberts es van produir.

L'únic fet negatiu a ressenyar va ser la desaparició del catedràtic emèrit de la Universitat de València, Joan Fuster, que poc abans de morir havia acceptat de participar en la trobada, precisament per a ocupar-se d'analitzar les perspectives de futur per a la llengua, un tema que sempre l'havia preocupat i al qual havia dedicat reflexions i escrits d'una rotunda claredat.

En publicar les actes de les Jornades, que s'editen amb el suport de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, la Universitat Jaume I vol contribuir a un millor coneixement dels problemes i les qüestions que centraren aquelles sessions i, d'aquesta manera, a la seua resolució.

Castelló de la Plana, juliol del 1993

Francesc Pérez i Moragón

INTERVENCIÓ DEL RECTOR DE LA UNIVERSITAT JAUME I, FRANCESC MICHAVILA I PITARCH

HONORABLE senyor Conseller, digníssimes autoritats, senyores i senyors: en la història del País Valencià contemporani, poques iniciatives culturals han obtingut tanta unanimitat en les adhesions, a l'hora de nàixer, ni tanta vitalitat posterior, com aquell acord civil que anomenem les Normes de Castelló.

En efecte, gràcies al sentit de la responsabilitat, gràcies a la clarividència d'una sèrie de personalitats il·lustres, de Castelló i d'altres poblacions de la nostra terra, els valencians posteriors hem trobat resolta una qüestió, l'ortogràfica, que anteriorment havia suscitat tota mena de controvèrsies i debats, en general estèrils.

Certament, la gran extensió de la llengua escrita en aquests decennis posteriors, malgrat els impediments de la dictadura i malgrat altres problemes, resulta inexplicable, per a qualsevol observador desapassionat, sense aquell acord del 1932. Fins i tot, per a molts, podria resultar absurd o pintoresc el record de les polèmiques ortogràfiques que es van produir arreu del domini lingüístic abans d'aquella època, si no fóra perquè, de tant en tant, ací o allà, algú vol ressuscitar-les.

Les Normes de Castelló, amb aquelles millores tècniques que els gramàtics posteriors hi han efectuat, són un magnífic instrument per a la comunicació. Milers de llibres de distints gèneres ho testifiquen, milions de valencians, de distintes generacions, n'han estat o en són beneficiaris.

I ara podríem dir, com en una narració una mica romàntica, que tot «va començar ací», a Castelló. O, millor, que sense l'existència d'un nucli intel·lectual sòlid i equànime, el de la Societat Castellonenca de Cultura, tot això hauria estat literalment impossible. Així ho han reconegut els qui, després, s'han ocupat de l'històric acord, i així ho veien també aquelles persones que, des de València, acudiren a Castelló, a buscar una veu de concòrdia i d'equilibri. En la nostra ciutat foren acollits per Salvador Guinot, per Lluís Revest, per Àngel Sánchez Gozalbo, homes que omplin tota una època, i que es distingien, entre els seus múltiples sabers, per un profund coneixement de l'idioma i dels seus recursos.

Durant bona part d'aquest any, des del moment en què es va formar el Patronat de l'aniversari, encapçalat pel Molt Honorable President de la Generalitat Valenciana, la nostra Universitat —plenament compromesa amb la normalitza-

ció lingüística, en tots els àmbits de la vida acadèmica— ha procurat difondre, amb el concurs de les altres institucions, aquell sentit últim de les Normes de Castelló. És dolorós i obligat recordar que, en el mateix període, un membre del Patronat, l'escriptor Joan Fuster, ens va deixar. Però, entre tots, hem fet el possible perquè les generacions d'ara mateix entenguen, com una data inoblidable, aquell 21 de desembre de 1932, quan, al local de la Castellonenca, uns homes de la nostra ciutat i uns altres arribats des de València parlaren al voltant d'una taula, amb papers a la vista, i donaren un exemple perdurable d'amor a la nostra llengua, per damunt d'opinions particulars.

En homenatge a tots ells hem celebrat aquests actes. I, en representació de tots ells, també, volem simbolitzar la nostra gratitud entregant al President de la Societat Castellonenca de Cultura i company nostre en el treball universitari, el professor emèrit de la Universitat Jaume I, Josep Sánchez Adell, una mostra de respecte i agraïment.

Moltes gràcies.

PARLAMENT DEL PRESIDENT DE LA SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA, JOSEP SÁNCHEZ ADELL

És cosa prou conegut per tots que la Societat Castellonenca de Cultura va ser fundada l'any 1919, i que la publicació del «Butlletí» va començar l'any següent, 1920. D'aleshores a hui han passat un poc més de setanta anys, i és ara quan podem comprovar que en l'ambient casolà d'esta ciutat de Castelló s'ha produït en el temps transcorregut el sorprenent fet d'una perduració que quasi podríem qualificar de miraculosa dins l'ambient cultural de les terres valencianes.

Si haguérem de preguntar-nos quines són les claus que expliquen este fenomen, hi caldria fer en primer lloc referència a la qualitat dels hòmens que van posar en execució esta empresa cultural i que estan en la memòria de tots nosaltres.

És un tòpic parlar de l'esperit liberal de Castelló, però en este cas és ben cert que el caràcter obert i tolerant —*un ample esperit de concòrdia i transacció*, com demanava Guinot l'any 1931, referint-se als tractes preliminars de les Normes de Castelló—, que aquelles persones van saber infondre sempre al seu treball, va allunyar el perill de les clàssiques «capelletes» que tantes bones idees han fet malbé.

Eixe esperit està molt ben representat per unes paraules del mateix Guinot en l'al·ludit escrit de 1931:

> Som conscients de la vida modesta que volem i devem dur de hui en avant, com l'havem tinguda tan ufana com humil fins al dia d'ara; no pot ésser ni deu ésser la nostra Societat Castellonenca de Cultura la gonfaronera de la intel·lectualitat de l'antic Regne de València; no deu seure en aquesta pobra llar —«boninche» li diem familiarment emprant aquest americanisme i pregonant l'humilitat de naixença— l'entitat que puga donar-se fums de docta acadèmia de la cultura valenciana.

Però també és just dir que no els va faltar a aquells hòmens el suport d'una societat mig llauradora i mig menestral en la qual hi havia un estimable fons de sensibilitat, que sintonitzava perfectament amb la idea d'aquella mampresa cultural. El nom de «sabuts» amb què van ser coneguts aquells fundadors tenia tant un component d'ironia popular com una certa dosi de comprensió, admiració i estímul.

No han estat freqüents en les publicacions de la Societat les solemnes declaracions de principis, però crec que és ara oportú recordar unes altres paraules (anònimes, però segurament del mateix Guinot) escrites al «Butlletí» l'any 1932, uns mesos després d'haver estat signat l'acord de les normes unificadores ortogràfiques que ara coneixem com a «Normes de Castelló», i que podríem tornar a subscriure ara mateix tots els que hem esdevingut depositaris d'aquell patrimoni:

> L'amor a la nostra terra, cada dia més forta i més oberta a tot avenç ha fet possible esta tasca.

Hui, la Universitat Jaume I, en nom del Patronat constituït per tal de celebrar el seixanté aniversari de les Normes de Castelló, ens ha convocat —aprofitant esta ocasió— per retre un homenatge a la Societat Castellonenca de Cultura. Homenatge que jo, com a president en estos moments, rep acollint-me a aquella *humilitat de naixença* dels fundadors, però proclamant també una ferma voluntat de futur assegurada per les noves generacions que no han deixat d'incorporar-se a la tasca. Potser en este punt siga també d'obligada justícia proclamar el generós mecenatge de la Fundació Caixa Castelló, que fa possible esta empresa cultural del nostre poble.

Cal dir que hui eixe futur, feliçment, està vinculat al nou Castelló que està sorgint de la mà d'esta Universitat Jaume I. Vincles que han estat materialitzats recentment amb la firma d'un conveni de col·laboració del qual cal esperar fruits molt estimables i concrets dins l'horitzó més immediat.

Amb l'agraïment de la Societat Castellonenca de Cultura, que quede constància de la seguretat de seguir treballant des d'esta parcel·la pel progrés de la nostra terra, la conservació de les característiques que ens són peculiars, i el millorament de la nostra gent.

DISCURS DEL CONSELLER DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA, ANDREU LÓPEZ

La necessitat de fer una llengua vehicle de comunicació vàlid per a totes les necessitats i en tots els àmbits, tant socials com geogràfics o dialectals, condueix forçosament a una codificació de l'idioma, a un procés de normativització.

Però el veritable propòsit d'una codificació no és altre que la predisposició per a vèncer l'anarquia ortogràfica en què es mou la literatura d'una llengua sense el corresponent procés.

Els valencians, fins al 1932, érem un exemple notori de caos ortogràfic. Les Normes de Castelló són la fita, a pesar de les vel·leïtats puntuals i anècdotes personalistes, que clourà el temps de confusió i desordre, de desconcert i desgovern gramatical. Per això, un dels signants de les Normes, encara avui, Enric Soler i Godes, ha pogut dir que «les Normes de Castelló són un fet de cultura transcendental de la nostra Renaixença».

I aquest fet transcendental, tot tenint present la demanda social que hi havia, cal sobretot agrair-lo a totes aquelles persones i associacions que, amb visió de present però sobretot amb visió de futur, adaptaren els principis acadèmics i científics a les necessitats d'una enunciació ortogràfica sense postures sectàries ni entrebancs a la recuperació formal de la llengua. I cal esmentar-los. Cal dir que homes com Alcayde i Vilar, Maximilià Alloza, Almela i Vives, Pasqual Asins, Joan Beneyto, Francesc Bosch Morata, Caballero i Muñoz, Emili Calduch, Francesc Carreres de Calatayud, Salvador Carreres Zacarés, Angelí Castanyer, Cebrian Ibor, Cebrian Mezquita, Emili Cebrian Navarro, Enric Duran i Tortajada, Ferran Escrivà, Figueras Pacheco, el pare Fullana, Honori Garcia, Emili Gómez Nadal, Constantí Gómez Salvador, Nicolau Primitiu, Salvador Guinot, Ramon Huguet, Gaetà Huguet i Segarra, Igual Úbeda, Teodor Llorente i Falcó, López Chàvarri, Miquel Martí, Eduard Martínez Ferrando, Francesc Martínez i Martínez, Felip Mateu i Llopis, Navarro Borràs, Ortín Benedito, Josep Pasqual Tirado, Miquel Penya, Adolf Pizcueta, Joan Baptista Porcar, Joaquim Reig, Lluís Revest, Lluís Sales, Carles Salvador, Àngel Sánchez Gozalbo, Sanchis Guarner, mossèn Sanchis Sivera, Joan Simon, Soler i Godes, Llorenç Sorlí, Maximilià Thous i Orts, Leopold Trénor i Palavicino i Ignasi Villalonga, i entitats com la Societat Castellonenca de Cultura, el Centre de Cultura Valenciana, la Universitat de Valèn-

cia, Lo Rat Penat, l'Agrupació Valencianista Republicana... van fer possible que la llengua fóra per als escriptors i estudiosos valencians, per a tots els valencians, clarivident enmig d'una constant lluita en una obscuritat i anarquia sense límits. Amb unes poques, però imprescindibles, regles van oferir a tots els valencians la possibilitat d'accedir al seu idioma des de la normalitat i modernitat. Van fer possible l'àmplia nòmina d'escriptors que des d'aquell moment, i sobretot aquests darrers trenta anys, han fet de la literatura valenciana un espai intel·lectual comparable al nostre segle XV, al nostre Segle d'Or.

A tots aquells el nostre agraïment, i a tots nosaltres la invitació a fer de la seua tasca un principi de compromís per a la nostra llengua i societat.

Moltes gràcies.

Conferència inaugural
ELS MEUS MESTRES

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH

UNA DE LES màximes satisfaccions que pot rebre un estudiós que ha passat la major part de la vida lluny del seu poble és de tornar-hi i trobar-se'l enriquit amb una brillant institució docent, com en els anys jóvens no mai hauria gosat somniar. És el meu cas amb la Universitat Jaume I de Castelló. Si pensem que allà per 1946-1947 no es podia estudiar filologia en cap centre valencià, veurem que el camí recorregut és gran. Les autoritats valencianes que han aconseguit aquests canvis són mereixedores del nostre més pregon agraïment.

I el meu reconeixement és encara major per l'honor que se'm fa oferint-me aquesta tribuna de la flamant Universitat, quan celebrem un aniversari de la signatura de les *Normes de Castelló*. Jo, que fins fa uns deu anys mai no m'havia ocupat d'aquestes normes, com no m'he preocupat de les del castellà o del francès o de les de qualsevol altre idioma de cultura més que per complir-les, ara m'he convertit en un defensor d'aquesta regulació ortogràfica. Però això ha estat com forçat, vista la situació del nostre país o millor dit del cap i casal, on sempre hi ha d'haver algú que interessadament i sense arguments vàlids vinga amb l'opinió contrària. Deixem, doncs, les coses com són, rememorem amb veneració aquelles persones que el 1932 i, des de les nostres terres castellonenques, van acceptar una reglamentació de la llengua que en salvava la unitat en la seua presentació exterior. Perquè la unitat de la llengua catalana no es pot trencar ni des de València ni des d'enlloc, encara que algú s'enteste a escriure sense accents o a posar-los de l'altre costat o, per exemple, preferesca grafiar *fetge* amb *g* i no amb *tg*. Un *pou* és un pou ací, a Alacant, a Girona o a Perpinyà, i no serà mai un *pozo*, ni un *puits*. I la *raó*, escrita amb *-h-* intermitjana, amb accent o sense, serà la raó, legítim reflex del llatí RATIONEM i no serà la *razón* castellana, ni la *raison* francesa, ni la *razon* occitana. Els fets són tossuts, i no com alguns personatges voldrien que haguessen sigut.

He passat molts anys damunt textos antics, sobretot valencians (Antoni Canals, sant Vicent, el *Tirant*, sor Isabel de Villena, Roís de Corella, els *Furs de València*, etc.), i quan compare aquest riquíssim material amb les disposicions de les *Normes*, haig de dir que la part que elles puguen tenir de discutible és mínima.

Però els organitzadors de les Jornades de la nostra Universitat han preferit que jo no parle de les Normes sinó que evoque els meus mestres. No sé a qui se li va acudir la idea; tamateix, després d'un moment de sorpresa, vaig sentir-me afalagat de la comesa. Ara bé, de mestres n'he tingut molts i de tots he après alguna cosa, no sé si sempre tant com calia. No sols dels mestres he après, també dels deixebles. El contacte amb el jovent m'ha esperonat .

Els noms dels grans filòlegs amb els qui vaig tenir la fortuna de formar-me no sé si ara diuen molta cosa. Però jo done gràcies a Déu d'haver tingut el privilegi de fruir de l'ensenyament a Barcelona de gent com Antoni Badia —qui em féu estimar la filologia romànica i fou el primer que m'ensinistrà en els seus mètodes—, Felip Mateu i Llopis, Martí de Riquer, Joan Bastardas, a la Universitat; i, fora de la Universitat, sobretot Jordi Rubió i Balaguer o Ramon Aramon. No vull fer la llista més llarga. A ells i a d'altres dec molt i és segur que no m'he aplicat a traure tot el profit possible de llur docència. Ja a l'estranger, a la Universitat de Lovaina, vaig trobar-me amb un romanès exiliat, Sever Pop, autoritat indiscutible en Geografia Lingüística, que s'ocupà de mi d'una manera entendridora. Per exemple, em prestava llibres fonamentals de filologia romànica i cada setmana li havia d'explicar la impressió de les meues lectures. Més tard, a Suïssa, a la Universitat de Zuric, vaig seguir els cursos d'un dels filòlegs de més amples horitzons. Arnald Steiger era romanista i arabista al mateix temps, i a mi va obrir-me un camp vast per la recerca de qualsevol fenòmen lingüístic. Us contaré una anècdota. Un matí, després d'una classe, em va cridar i passejant pels corredors va ensenyar-me la transcripció d'un text antic de botànica, devia ésser del segle XV, i sense dir-me de què es tractava, volgué conèixer si em semblava que l'obra procedia de terres valencianes o del Principat: no vaig saber donar-li una resposta; al meu parer tant podia ésser d'un lloc com d'un altre. Però això és un fet interessant lingüísticament.

El servei militar, al que vaig haver d'incorporar-me, va interrompre aquell fructífer semestre zuriquès. A partir del 1954 vaig fixar-me a Basilea, primer com a lector d'espanyol a la Universitat i després hi vaig continuar la carrera acadèmica. A més, durant 10 anys, vaig treballar al costat del major i més prestigiós romanista: Walther von Wartburg, catedràtic de la Universitat de Basilea, després d'haver-ho estat de les de Neuchâtel, Leipzig i Chicago. Von Wartbug és autor del monumental *Französisches Etymologisches Wörterbuch,* recull complet del tresor lingüístic de les Gàl·lies, és a dir del francès i del provençal o occità, antics i moderns, literaris i dialectals. És, sense exageracions, el diccionari etimològic més important del món o de qualsevol llengua. Consta, i encara no és acabat del tot, de 25 gruixuts volums en quart. La col·laboració i redacció d'articles en aquesta magna obra ha exigit de mi un aprenentatge dur, ascètic, però d'una gran transcendència i no n'estic gens penedit de l'esforç realitzat. Es aquí on vaig adquirir la poca disciplina metodològica que posseesc.

Val a dir que tots els grans filòlegs, historiadors i lingüistes que he citat no van parlar amb mi de les *Normes* ; no era cosa de gens d' actualitat. Tampoc, però, van posar mai en dubte la radical catalanitat de la llengua parlada a les comarques valencianes o mallorquines. Això del valencià, «llengua diferent del català», és una faula que no té cabuda en el món científic.

Tornem a Castelló, bressol de les prescipcions gràfiques que celebrem. També quedareu decebuts, si us espereu alguna novetat sobre les *Normes*. Perquè eixa qüestió no va ésser mai discutida, que jo recorde, entre els «sabuts» castellonencs: era una cosa evident, superada. Durant un cert temps es va encetar un tema semblant en aquelles vetlades de la Societat Castellonenca —on ultra Sánchez Gozalbo i Revest, acudien el boticari Calduch de Vila-real, l'enginyer Carlos G. Espresati, el prehistoriador Francesc Esteve i, entre els jóvens, l'amic Sánchez Adell. El tema eren (ho veig com si fos ara) les normes de transcripció de documents, sobretot de documents medievals llatins. La gent de la Castellonenca no anava d'acord amb algunes regles de transcripció dictades per CSIC. Per contra, les *Normes del 1932* havien estat assimilades, i endavant. Entre parèntesi diré que Lluís Revest em parlava de tant en tant amb enyorança de l'artice *lo*, que, insistia, encara era viu a les comarques septentrionals i que la llengua literària havia d'haver conservat. I ací acabava tot.

Voldria evocar ací tanmateix dues de les persones de la Societat Castellonenca a les que considere mestres, amb tota la bellesa que posseeix aquest terme quan s'aplica a qui n'és acreedor: una d'elles és precisament En Lluís Revest i l'altra N'Àngel Sánchez Gozalbo. Dels dos conserve un record lluminós.

Sánchez Gozalbo no era ni filòleg ni historiador de professió, ans era metge i es dedicava a fer anàlisis. Però el corcó de la recerca històrica i artística el gua nyà des de molt jove: no caldrà esmentar obres cabdals com *Pintors del Maestrat* o els documents de Lledó, o bé encara les proses de creació com *Bolanguera de dimonis*. Ell, amb Ricard Carreras, Salvador Guinot i Lluís Revest, Josep Pascual Tirado, va ésser l'ànima de la Societat Castellonenca de Cultura, i com que va viure més que tots, fa quatre dies que ens falta, ell dugué durant molt de temps els afers del butlletí. Puntualment, m'arribava a casa el sobre, escrit per la seua mà, que contenia el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura.*

Cada any quan jo tornava a Castelló de vacances feia unes visites rituals: a casa del Dr. Sánchez Gozalbo, primer, que vivia prop, al carrer d'En Gin; després a la Biblioteca de la Diputació a l'edifici de l'Institut Ribalta, on trobava en Revest i per la vesprada a can Bernat Artola. Aquells eren els mentors. Quasi sempre trobava don «Àngel» fent unes análisis de sang. Però ell aturava la faena i començava a parlar amb mi de les nostres dèries, s'interessava pels meus estudis, m'ensenyava proves d'impremta o em referia alguna troballa documental (un dia, allà pel 1976, em digué que havia descobert un document

castellonenc del segle XVI on es parlava de fils grocs i vermells per cosir una senyera, i amb el seu característic somriure irònic afegia, «sense blau»). Fins als darrers mesos de la seua vida vaig estar en contacte amb ell. Constantment em demanà col·laboració per al butlletí de la Castellonenca (i em sap greu no haver-lo satisfet més). Quan li donava algun article o alguna cosa meua, me n'acusava invariablement recepció i em feia algun comentari assenyat. Això hauria estat un incentiu per qualsevol jove, i jo vaig tenir la sort de ésser-ne destinatari. Guardaré en el meu record amb agraïment la figura del Dr. Àngel Sánchez Gozalbo.

Lluís Revest havia estat professor meu a l'Institut Ribalta de Castelló. Hi era auxiliar i ens donava llengua espanyola. Jo li dec la vocació per les lletres i considere un privilegi haver-lo trobat en el meu camí. L'ensenyament de Revest el tindré constantment com a model. Com que en les pàgines del nostre butlletí vaig procurar d'evocar la seua personalitat des del punt de vista del gramàtic i historiador de la literatura (*BSSC*, XL, 1964, p. 41-45), no em repetiré ací i aprofitaré l'avinentesa per tractar un punt de filologia en el seu honor, puix que ell indirectament m'hi donà peu. A Revest vaig sentir per primera vegada parlar dels nostres autors clàssics, les *Obres e trobes* del 1474, el *Tirant lo Blanch.*, Roís de Corella i tants altres. Precisament un dia va esmentar el personatge de *Plaerdemavida*, nom que em va fer gràcia. Revest m'explicà que Cervantes se'n recorda d'aquesta donzella en el *Quijote*. No vaig gosar dir-li que no havia llegit el Quijote... Encara vaig trigar una miqueta a fer-ho. Parlaré, si ho permeteu, recordant Lluís Revest, de la llengua en què s'expressava *Plaerdemavida*. És una qüestió marginal (la qual espere tractar en una altra ocasió detingudament), que, però, ens dura al centre de les nostres preocupacions idiomàtiques, que com a valencians ens interpel·la.

Els critics literaris estan d'acord en veure en Plaerdemavida una de les personalitats més captivants del *Tirant lo Blanch*. Desimbolta, alegre, extrovertida, sense pèls en la llengua, dins una sorprenent honestedat, Plaerdemavida ha atret l'interès dels estudiosos, sobretot a partir de l'anàlisi a què Mario Vargas Llosa sotmeté la seua actuació en la novel·la. Ja Cervantes, per boca del capellà havia ponderat «las agudezas de la doncella Placerdemivida» (*Quijote* I, 6). Y aquestes «agudezas», com per exemple la picant relació dels episodis del castell de Malveí (*Tirant*, cap. 162) o el seu paper en jocs amorosos de l' hèroi amb Carmesina (cap. 231), ¿en quina llengua les formulava? L'autor Joanot Martorell, els traductors contemporanis seus i els exegetes moderns ens deixen a les fosques. Vodria, doncs, aturar-me en aquest punt.

Durant l'aventura al nord d'Africa hom comunica a Tirant que una graciosa donzella (que després resultarà ésser Plaerdemavida) «parla molt bé *l'algemia*»:

Què vol dir *algemia.* El terme es troba igualment a l'*Espill* de Jaume Roig, el qual diu que el seu parlament serà en romanç. Constarà de:

«noves rimades,
comediades
aphorismals,
façessials
no prim scandides,
al pla texides
del algemia
e parleria
dels de Paterna,
Torrent, Soterna».

Ací en el poema de Jaume Roig es veu clarament que l'autor afirma compondre el seu relat en el mateix parlar senzill de la gent de l'Horta de València, «al pla texides». El mot aràb **algamia** significa «llengua estrangera» i els nostres moros l'aplicaven a la llengua normal dels cristians. També el castellà coneixia *aljamía.*

L'*algemia* i parleria dels de Paterna, Torrent i Soterna, llogaret aquest darrer ara desaparegut prop de Mislata...: són els mateixos pobles que surten en la *Brama dels llauradors* per Jaume Gassull· el llenguatge dels quals ha estat blasmat per Bernat Fenollar, qui afecciona un estil més culte i elevat .

El sentit del passatge és clar: Jaume Roig redacta en la varietat rústega de l'Horta de València fugint de barroquismes i d'ornaments artístics.

Vinguem ara al text del *Tirant lo Blanch.* Ens trobem, com hem dit, en els episodis del Nord d'Africa. Plaerdemavida, «abillada com a mora molt honradament alcofollà's molt bé los ulls perquè no fos coneguda» i va demanar ésser rebuda i escoltada per Tirant, el qual ignora la identitat de la donzella. Un cambrer s'adreça al capità amb aquestes paraules:

«—Per la mia fe, senyor, en la companyia d'aquelles mores ve una donzella molt graciosa, qui parla molt bé l'*algemia*, ab molta gràcia» (cap. 350, in fine).

El Sr. Corominas (*DECat,* s.v. *aljamia)* suposa, que ací en el *Tirant, algemia* ha d'ésser «àrab» (sic). Lamente no estar d'acord amb aquesta opinió, segons la qual es parteix il·lògicament l'accepció d'un mateix mot en significats antagònics: adés llengua àrab, adés llengua romànica...

Al meu parer, dir que «parla molt bé l'algemia» significa que la donzella s'expressa en la llengua vulgar de València, puix que hi ha com una referència a un fet local. Plaerdemavida, que malgrat passar per mora de bell antuvi és capaç de fer-se comprendre per Tirant, se serveix del mateix llenguatge que Martorell, o, si voleu, que l'autor implícit, segons la terminologia de la narratologia moderna.

El traductor castellà naturalment hi pot posar «habla muy bien el *aljamía*». Però l'italià, lluny de una realitat hispànica tan específica, acut a la veracitat de l'escena: el traductor Manfredi ha de procurar de captar l'especificitat local: la versió d'*algemia* per *lingua greca*, tot i l'aparent contradicció, és més ajustada a l'original que no les explicacions dels estudiosos moderns: la donzella és originària de la cort bizantina de Constantinoble i, per tant, «parla molto ben *la lingua greca*». Els curadors de la reedició italiana refereixen *algemia* a la «lingua spagnola così denominata dai mori.», el que és un xic aproximat·

Encara adduiré un primerenc text valencià inèdit que va en el mateix sentit i que dec a la gran amabilitat i erudició del Sr. Agustín Rubio Vela. El 16 de març del 1343 és interrogat un moro que no sap la llengua vulgar. El jutge

«lo qual interrogà ab torcimany, ço fo un juheu, per tal com lo moro deya que no era *aljemiat*.»

Com que el moro no era «aljemiat», això és no coneixia la parla del país, cal que hi intervinga un intèrpret, un torcimany. Precisament *algemia* 'llengua romànica dels cristians' s'oposa entre els moros a *algaravia* 'llengua àrab'. Per exemple, el 1336, es redacta un document oficial. Es una

«carta pública escrita en letra crastianega e an algaravia»

Recordem els esments del mot *algaravia* 'llengua àrab' en la *Crònica* del rei Jaume, com per exemple aquest relatiu a Mallorca:

«E enviam-hi (sc. als sarraïns) Don Nuno ab .X. cavallers seus e .I. juheu de Saragoça que sabia algaravia, per trujanman, e havia nom Don Bahihel».

O bé aquell altre en què els sarraïns de Peniscola escriuen al rei una carta:

«E nós faem-la ligir a .I. sarrahí que havia en Terol, qui sabia ligir d'algaravia».

Dit sia de passada,la intervenció d'aquest torcimany turolenc explica el fet, a primera vista estrany, que a la crónica hi ha un moment en què els moros de Peníscola parlen aragonès,i que algú ha interpretat com a mossàrab.

El 1459, en l'interrogatori què hom fa a uns moros de Borriol aveïnats a Castelló, cal recórrer a un intèrpret,

«per ço com alguns dels dejús scrits moros no sabien *algemia*»,

mentre que cert Hamet Benhamet, com que havia estat esclau d'un mercader de Mallorca,

«sabés parlar la *aljemia*»·

Tornem, però, al nostre tema. El passatges que tenim, doncs, d'*algemia* signifiquen tots els parlar romanç, vulgar i planer de les gents de la terra, és a dir el català de València.

Igual que constatem en castellà (amb *aljamía* i *algarabía* o en la llengua antiga, *aravía*, sense article aglutinat) i en portuguès (*aljamia/algemia* i *algaravia* o *aravia*), tenim ací a la València dels segles XIV i XV els termes complementa-

ris i oposats *algemia* versus *algaravia*. En l'ambient dels moros en general *algaravia* és llur parla natural, procedent de **al-'arabiyya** 'la llengua àrab'. De vegades, amb intenció humorística, és emprada en tal significació també pels cristians. Pel seu cantó, *algemia*, derivat de **al-'agamiyya** 'l'estranya, l'estrangera, no àrab', era, en aquest mateix ambient moro, la llengua romànica.

Un text castellà de fray Pedro de Alcalá en la seua *Arte de la lengua arábiga* (1505) resulta gràfic:

«Ca assí como los *aljamiados* (o cristianos viejos) pueden por esta obra saber el *arauía*, viniendo del romance al *arauía*, assí los *arábigos* (o nueuos cristianos) sabiendo leer la letra castellana, tomando primero el *arauía*, ligeramente pueden venir en conocimiento del *aljamía*»

Per acabar duré a col·lació un passatge exhumat fa anys i al que es va referir en un altre context l'enyorat Joan Fuster, passatge que ens proporciona una visió de la dicotomia *algemia-algaravia,* i al mateix temps és una prova, una més, si calia, que els moriscos valencians parlaven àrab i no eix suposat i mirífic «mozárabe« que, segons interessades interpretacions, s'hauria mantingut a València des de l'època visigòtica. En un document signat per l'emperador Carles el 17 de juny del 1528, a la vila aragonesa de Montsó, consta que els moros valencians al·leguen que «en el dicho Reyno la mayor parte de los moros y casi todas las moras no saben hablar *aljamía*» i supliquen que els siga atorgat un termini de 40 anys abans que no se'ls obligue «a dexar de hablar la dicha *algaravía* y lenguaje morisco». Els inquisidors volen, però, reduir aquest llarg termini a només 10 anys, «pues entretanto procuren de aprender *aljamía* o romance castellano o valenciano». Podem concloure que els nostres moriscos en llur majoria, per no conèixer, no coneixien ni la llengua cristiana dels coterranis o algemia.

Tornem finalment al nostre tema. El que ací importa és que aitals denominacions (*algemia* i *algaravia*) es refereixen a l'alteritat, a allò que resulta característic de l'altre: *algemia* era la parla estranya tal com la veia un musulmà, però després són els cristians els qui adopten aquest terme per qualificar la llengua pròpia, posada en la boca dels musulmans. És el que fa el cambrer del *Tirant lo Blanch* quan descriu el graciós parlar de Paerdemavida.

Conferència
ESPAI LINGÜÍSTIC, ECONOMIA I TERRITORI

RAFAEL NINYOLES

En el moment actual, Europa està experimentant algunes de les transformacions més fonamentals de la seua història; no és possible evitar una certa perplexitat davant del que puguen ser les línies de futur en relació amb algunes qüestions que ací tractem. La precipitació dels darrers esdeveniments no fa sinó augmentar la necessitat de reflexionar sobre els camins per a la seua vertebració cultural i sobre el paper que, en aquest procés de canvis, pot desenvolupar la nostra comunitat lingüística. En aquest de moment de novetats, l'estat espanyol destaca com el segon país multilingüe d'Europa i, després de l'antiga Unió Soviètica, figura com la construcció política de base cultural més heterogènia dintre els països econòmicament desenvolupats, seguit de Canadà i Iugoslàvia. L'estat espanyol no deixaria de suscitar, ara, molts interrogants d'interès comparatiu per a l'anàlisi dels estats que inclouen amples articulacions geogràfiques, amb estructures socials, tradicions històriques i llengües diferents. Espanya es caracteritza, doncs, pel singular abast de les qüestions a resoldre en aquesta matèria. És prou recordar que, en termes demogràfics, l'Estat espanyol abraça dins el seu territori tres «llengües principals» —castellà, català i gallec— i un idioma de menor extensió: el basc, sense oblidar les altres llengües o varietats no reconegudes com a oficials que hi són presents (el bable o l'aranès). No em detindré, és clar, en dades i informacions, per a tothom accessibles, respecte a la situació social de les llengües a les distintes comunitats. Només vull subratllar que, entre les llengües oficials, l'espai català ocupa una posició remarcable dins l'estat espanyol i en el conjunt de les llengües europees dites «sense estat». Així, des de distintes perspectives: extensió demogràfica, ús social fins avui majoritari de la llengua territorial, tradició d'oficialitat de la llengua pròpia, alt nivell de desenvolupament econòmic de la societat i sentit de cultura cívica de la població en relació a l'Estat o situació estratègica dins els eixos d'expansió a Europa. Aquestes circumstàncies fan necessari recordar que la «problemàtica del català» és en molts aspectes més semblant a la d'altres comunitats lingüístiques de base demogràfica reduïda —i sovint confosa amb la d'elles—, que a la que caracteritza la major part de les anomenades llengües «minoritzades». En definitiva, l'estat espanyol és un dels països de més ferma tradició unitària a Europa, i la seua antiga contrucció polí-

tica no ha arribat a constituir-se històricament en estat-nació —si més no per a alguns dels seus components territorials. La inadequació político-lingüística a la seua composició sòcio-cultural bàsica manifesta les insuficiències de la transició democràtica, des del règim de Franco a un sistema que, si ha estat capaç d'instaurar les llibertats civils, no ha aconseguit de trobar una eixida estable al problema de la diversitat nacional i la coexistència cultural d'alguns dels seus components. La pròpia forma d'aquest estat és avui debatuda des de sectors polítics molt amples. El caràcter plurinacional de l'Estat espanyol es correlaciona amb d'altres disparitats que li han prestat una potencialitat distintiva: diferències en el desenvolupament econòmic intern, en els graus de mobilització social, en els valors, normes i personalitat bàsica o en les tradicions polítiques dels diferents conjunts nacionals. Alguns dels anomenats «fets diferencials», hi esdevenen, doncs, políticament i socialment importants en la mesura que les diferències de llengua coincideixen, dins l'Estat, amb d'altres línies de tensió. Val a dir que es tracta d'uns antagonismes «exteriors» —de comunitat a comunitat, o d'Estat a societat nacional—, que no han de desenfocar les dimensions «internes» del conflicte a cadascuna de les comunitats: el dualisme cultural i econòmic i els desequilibris territorials intracomunitaris, la presència d'alts contingents d'immigració, etc. Des d'una perspectiva de futur, hauria d'obtenir la necessària atenció el problema de les possibles imbricacions dels espais lingüístics amb l'economia i l'articulació del territori o del sistema de ciutats en la nova construcció europea. Els diferents «casos» nacionals comparteixen una aparent similitud de problemàtica —sens dubte derivada de la subordinació política a un estat central que marca els límits de les polítiques culturals subalternes—, però també s'hi observen disparitats no menys remarcables en els distints ordres de l'estructura social, econòmica i de vertebració territorial, dimensions que condicionen les distintes oportunitats en vista a l'evolució de les seues llengües i cultures nacionals. El procés de recomposició d'Europa és, doncs, un element clau per a enfocar la realitat actual i el futur de les comunitats lingüístiques a l'estat espanyol. No em referiré ací als actuals canvis en les estructures d'estat, sinó a les transformacions que es produeixen al mapa econòmic, demogràfic i urbà dins l'espai que designem Europa. La situació de les nacionalitats en o al marge dels grans eixos de desenvolupament europeu precisa, en distinta mesura, les seues potencialitats en el terreny polític, cultural i econòmic, i ha de tenir repercussions d'enorme transcendència en l'ordre al reconeixement de les identitats socials. És evident que la integració de l'estat espanyol en la comunitat europea coincideix amb un període de profundes alteracions en l'escena política internacional, i també és obvi que els canvis actuals als països de l'Est poden modificar el paper que poden jugar les identitats nacionals i les llengües en el nou sistema de relacions internacionals i en la futura construcció europea. Però el reconeixement d'aquesta situació política és insepa-

rable d'un examen de les transformacions que, amb dinàmica pròpia, estan produint-se en els camps econòmic, demogràfic, urbanístic, de la comunicació o de la informació. És, en efecte, necessari plantejar, amb una perpectiva de futur, alguna hipòtesi de treball respecte a la viabilitat o el potencial actual de les diferents cultures i identitats lingüístiques en el mosaic d'Europa. Per a formular-la hauríem de prestar una particular atenció al problema de les implicacions dels espais lingüístico-culturals amb l'economia, l'articulació del territori o el sistema de ciutats. Com hem dit, les diferents comunitats lingüístiques o nacionals de base demogràfica reduïda comparteixen sens dubte una similitud de problemàtica, però també s'observen disparitats no menys remarcables en els distints ordres de l'estructura social, econòmica, articulació territorial, d'importància bàsica. L'estudi d'aquest vertebració a l'espai econòmic europeu, amb la localització dels nous centres de decisió sobre l'eix Roine-Rin (les capitals econòmiques*versus* les capitals polítiques) i la consolidació o eixamplament dels grans eixos de desenvolupament obrin, al meu veure, una perspectiva global a la interpretació dels processos d'identitat col·lectiva. Aquests eixos s'estenen al llarg dels grans espais que avui configuren el sistema de ciutats europees. Esbossant només aquesta panoràmica hi reconeixerem: **1.** sobre l'eix Roine-Rin, l'anomenada «Dorsal Europea», que abraçaria tres espais centrals: Anglaterra/Benelux-RFA i el nord d'Itàlia. Aquesta, una de les tres megalòpolis mundials, s'estén sobre el 18% del territori europeu i aglutina el 47% de les ciutats. No deixem d'observar en quina mesura aquests espais coincideixen amb el de les llengües germànico-occidentals. 2. Dins l'àmbit de la Península Ibèrica, la cornisa cantàbrica, situada sobre un potencial Eix Atlàntic, s'estendria per la façana litoral del golf de Biscaia (des de Sant Nazaire fins a la Corunya, abraçant els ports de Gijón, Santander, Bilbao, Pasaia, Baiona, Bordeus i Nantes). Greument afectat, com d'altres centres d'antiga industrialització per la crisi dels 80, i en situació de decadència al País Basc s'observa una creixent marginació respecte de les àrees desenvolupades europees (localització perifèrica més acusada a Astúries i, bé que amb un altre signe, a Galícia). **3.** El subsistema mediterrani o Arc Mediterrani, enllaça amb l'eix Roine-Rin via Ginebra-Lió i via el nord d'Itàlia. Comprén gran part del territori italià fins a Roma i Nàpols, s'estén pel litoral francés mediterrani (el «Boulevard francès del Mediterrani») i inclou l'Arc Mediterrani peninsular, especialment desenvolupat i interrelacionat al nostre «tram lingüístic»: la franja litoral del Principat, el País Valencià i les Illes. La seua localització peninsular coincideix amb el més important eix de comunicacions de la xarxa viària, l'autopista A-7 i el corredor mediterrani N-340 i N-332. La inserció d'aquest espai valencià-català en la realitat —o la «hipòtesi», seria més exacte— d'una macro-regió europea del Mediterrani nord-occidental respondria a diferents criteris i possibles estratègies, com ara els de contigüitat i continuïtat, l'homogeneïtat relativa d'ordre sòcio-econòmic i

històric, la comunitat de problemes que requereixen un tractament conjunt. A l'area peninsular, aquest eix locacional comprendria, doncs, l'espai geogràfic de Catalunya i el País Valencià —únic que, amb un criteri econòmic pulcrament restrictiu, hi resta avui clarament vertebrat—, i s'estendria, segons una definició extensiva, pel litoral sud a Múrcia i Andalusia occidental. L'espai econòmic on es troba inserit el País Valencià és, doncs, per ara (com a hipòtesi econòmica), el d'una euro-regió de variada nomeclatura i precisió geomètrica, que es dibuixa al voltant del quadrilàter Barcelona-Lió-Milà-Roma. Aquestes quatre metròpolis multimilionàries serien els vèrtexs que configurarien la resta de les zones fins a abraçar tota la conca mediterrània nord-occidental. El seu sistema urbà integraria un conjunt d'aglomeracions amb més d'un milió d'habitants (Roma, Barcelona, Milà, Lió, València, Torí i Nàpols). Les metròpolis o «vèrtexs» d'aqueix quadrilàter configurarien els espais econòmics formats per Milà-Torí-Gènova, a més de l'eix d'expansió cap a Roma; Nàpols, amb el eixos Roma-Nàpols, Roma-Milà i Nàpols-Palerm; Lió, sobre Lió-Marsella, Lió-Grenoble i Lió-Barcelona via Montpeller-Tolosa, i, finalment, l'espai peninsular, l'àrea Barcelona-València-Palma, fins al sud, amb Alacant-Múrcia, Barcelona-Saragossa i Barcelona-Lió. Ens trobaríem davant d'unes zones geogràfiques amb trets històrics, culturals, i lingüístics molt específics, però que fins avui no han estat objecte d'atenció més enllà d'una perspectiva econòmica.

Aquesta «vertebració» d'Europa, en tres grans espais econòmics, és alhora una procés de desvertebració o desarticulació que genera espais perifèrics (costes atlàntiques: «els finisterres», Grècia, sud d'Itàlia, Portugal, sud-occident de l'Estat espanyol) amb greus problemes de desenvolupament o en crisi.

Remarquem, dins aquesta evolució cultural i econòmica, la creixent marginació de les cultures cèltiques —Irlanda, Gal·les, Bretanya, Cornualla— cada vegada més allunyades dels centres de decisió.

No resulta menys significatiu en aquest nou entramat el fet del distanciament d'algunes de les antigues capitals polítiques respecte de les àrees de major dinamisme. L'Espanya central, i Madrid (com París i la pràctica totalitat de França: les grans capitals europees de gran tradició unitària), es localitzen en una orientació perifèrica, en relació amb els centres de desenvolupament econòmic.

No s'oculta a ningú que la reconstitució d'Europa en els seus grans sistemes de ciutats, és avui una de les preocupacions prioritàries en la política econòmica i territorial dels governs a diversos països, i especialment, pels implícits d'ordre polític més ample, als d'antiga tradició política centralista, França i Espanya. Ja és tot un símptoma que, com feia observar Eduard Mira a propòsit del TAV, en un moment en què l'Europa econòmica abandona las antigues capitales imperials i estableix nous centres de decisió sobre l'eix Roine-Rin, el govern espanyol opte per l'«eix tel·lúric», que va a Sevilla per Madrid, en lloc

d'entrar per on calia que entràs: per la via oriental, ben coneguda pels cartaginesos i els almohades.

Les oportunitats i estratègies d'unes comunitats nacionals o lingüístiques i d'altres haurien de ser reconegudes com a diferents en funció de la seua localització i dinàmica dins aquests espais i dels problemes bàsics que les defineixen. No sé si cal remarcar que la meua hipòtesi no compromet implícits ètics a la manera orteguiana. En qualsevol cas, no em sembla possible indiscriminar la varietat de situacions existents sota expressions del tipus «llengues minoritzades», o oprimides, llengües sense estat, nacions culturals, pobles d'Europa, i un llarg etcètera, ignorant la distància que separa, i potser els interessos sovint enfrontats de les societats de què es prediquen aquestes expressions. I sembla obvi que la «situació» de les distintes llengües dins un mateix estat (subjectes a similars proscripcions polítiques) pot derivar cap a evolucions radicalment diferents sobre la base d'aquests pressupòsits.

Advertim una Europa econòmica articulada més enllà de les fronteres estatals, que problematitza la centralitat d'antigues capitals polítiques i crea uns eixos distints d'interdependència entre poblacions o grans àrees econòmiques i els sistemes de ciutats que internament posseeixen una base comuna de tipus cultural i històric. I aquest procés afecta tant les nacions amb estat com les cultures minoritàries, les llengües dominants o les de base demogràfica reduïda.

Els grans eixos culturals d'influència «germànica» i «mediterrània» s'entronquen amb realitats històriques avui actuants a Europa. La seua realitat sòcio-econòmica s'encavalla, en bona mesura, sobre dos grans suports culturals: l'Eix «Germànic» (recorde's, perquè és notícia d'aquests dies, la Hansa teutònica que arriba a Estònia i Eslovàquia fins a Croàcia) i l'Eix Mediterrani; el primer d'aquests, d'enorme potencial polític. El segon, presentarà respecte del primer una sèrie de dependències econòmiques i culturals, que el situen en un ordre subaltern, però amb capacitat d'estimular una estratègia unitària.

Dins aquest conjunt, l'«eix mediterrani» o l'«arc llatí» apunta un perfil de problemes i de situacions polítiques que temptarien a la hipòtesi de la seua configuració com un possible marc primari d'intolerància lingüística dins l'Europa occidental. Aquest «arc llatí» inclouria (a més de les llengües dominants dels estats lingüísticament unitaris espanyol, francés i italià), la comunitat de llengua catalana, l'occità, el franco-provençal, el sard, l'albanés, el cors; sense oblidar que les fronteres estatals en què s'inclouen també comprenen d'altres llengües no romàniques, sense cap reconeixement oficial o amb escàs nivell d'autonomia: bretó, alemany, basc o gallec.

L'espai central germànic concentra un nombre relativament alt de llengües no dominants que posseeixen un tolerable nivell de suport públic i protecció oficial. Hi trobem estats plurilingües (Suïssa, Bèlgica) i situacions d'ample reconeixement

d'altres llengües a Alemanya o Dinamarca. L'arc mediterrani abraçaria, sobretot en referència als estats que l'integren, una notòria densitat de llengües i cultures que indiquen, en un grau distint, el seu ple reconeixement. Advertim, doncs, que el refús del pluralisme lingüístic és un tret més profundament arrelat, dins l'àrea polític-cultural en què s'insereix aquest «arc mediterrani», d'allò que estaríem disposats a acceptar.

No hi ha dubte que el substrat d'aquest espai econòmic mediterrani revela lligams anteriors de caràcter històric, literari i antropològic: formes de vida i de personalitat, que caldria tenir en compte, si bé enlloc veurem explicitades les raons per les quals seria important tenir-los en compte.

L'«arc llatí» ha estat l'escenari d'un imperi medieval que la nostra historiografia sempre ha tingut en alta estima. Hi ha fins i tot qui creurà, potser, que tot allò que, entre nosaltres, no és economia, deurà ser pur medievalisme; o renaixement a tot estirar.

Del que es tracta és de determinar la vigència d'aquell substrat i de mostrar en quina mesura el suport cultural, que sovint es considera com un aspecte obsolet o merament anecdòtic i folklòric —i per tant una limitació—, es vincula o «corresponsabilitza» als processos de modernització i innovació que voldríem, és a dir, de caràcter no dependent, per tal d'adonar-nos dels perjudicis del seu desarrelament respecte del context sòcio-cultural en què es produeixen. ¿Fins a quin punt el caràcter fortament dependent en l'ordre econòmic de l'eix mediterrani respecte d'altres espais europeus assumeix, o pressuposa, una sèrie de dependències culturals desintegradores del teixit social i antropològic dins l'espai cultural en què ens trobem?

Podem dir que, a la història d'Europa, les definicions socials de la llengües tenen molt a veure amb la història econòmica i política, i des d'aquest supòsit, podem arriscar una correlació entre ambdues trajectòries. Les perifèries econòmiques, polítiques i culturals s'hi corresponen, a excepció del cas català on s'observa la dissociació entre l'economia d'una banda (alt desenvolupament industrial enfront de les altres zones de l'estat) i poder polític i cultural, d'altra banda. Les àrees que susciten en l'actualitat reivindicacions lingüístiques es caracteritzen també per una situació de subdesenvolupament econòmic de tipus estructural (Còrsega, Sardenya, Galícia) o decadència (com els països situats a les costes atlàntiques). En conjunt, el refús d'una situació de perifèria cultural i de dependència lingüística tendeix a convergir amb el refús de la centralització polític-institucional.

Però la questió no era aquesta. La pregunta crucial seria: ¿és possible el desenvolupament econòmic homogeni, una estratègia polític-econòmica, sense un grau de consciència cultural? No hi ha el menor dubte. Però el problema és en quin model de desenvolupament hauríem de situar-nos. Possiblement en l'actual,

i, per a mi, ací rau precisament la qüestió. Per exemple: quasi tothom està d'acord en el fet que el problema de la crisi en el sector turístic prové del model de desenvolupament que ha marcat l'evolució dels sectors i que les vies de resolució d'aquesta crisi demanen un desenvolupament d'ordre qualitatiu, que inclou factors fins ara poc importants com el control ecològic, la qualitat del medi, etc. Tot això és clar que té una racionalitat econòmica i fa intervenir variables culturals molt distintes a les que fins ara han intervingut en el procés de desenvolupament anterior. Però no hi veiem consignades ni molt ni poc d'altres dimensions que afecten la identitat social de les poblacions, o —pitjor— s'hi proposen d'altres «atractius» sota l'antiga espècie de l'indigenisme, l'arquitectura pseudo-popular o la revaluació simbòlica de les parles aborígens. Considerem un altre cas: Sardenya, objectiu del capital multinacional, amb un ús militar que arriba a un deu per cent del territori i un desenvolupament industrial salvatge en contradicció amb les estructures i el mode de producció local, amb un turisme internacional que ha destrossat el seu territori: la Costa Maragda n'és un exemple emblemàtic. La qüestió de la llengua sarda: ¿constitueix una variable inòcua en la irracionalitat del procés? És a aquesta mena de qüestions, incloses o no incloses en l'actual definició de la racionalitat econòmica, que em referesc quan propose un altre tipus d'imbricacions per a l'espai econòmic i cultural.

El problema que es presenta a distintes comunitats europees no és la desaparició dels costums, el folklore local, l'arquitectura popular o, en un pla distint, l'amenaça d'extinció de la llengua, com a fenòmens que empobreixen la suposada «riquesa» plural del patrimoni humà. El problema rau en el fet que la desaparició d'una llengua o d'una cultura respon a causes d'ordre econòmic, social i polític que esborren la consciència d'una identitat social, d'un «nosaltres», que constitueix un factor dinàmic per al progrés en d'altres ordres socials. Aquesta situació no és, naturalment, exclusiva dels països lingüísticament i culturalment dependents, des d'una òptica política, sinó que afecta en distinta mesura els països amb estructures estatals pròpies.

El paper de les identitats socials, la viabilitat de les llengües i cultures nacionals ha de venir molt condicionada en el futur, no sols pels factors d'estructuració política, sinó pel seu nivell de desenvolupament sòcio-econòmic i per una característica localització de les comunitats de parlants als espais europeus, que permet, a banda de la seua extensió demogràfica, un aprofitament de sistemes densos d'intercanvi social i econòmic, nivells educatius, fluxos de comunicacions i economies d'escala.

Haig de cridar l'atenció sobre el fet que no plantege ací la qüestió referent a la «viabilitat econòmica» específica d'algunes llengües i cultures, i els costos i beneficis d'una normalització lingüística a determinades comunitats de base demogràfica reduïda. No sembla haver un criteri quantitatiu fiable que determine el

volum mínim d'una comunitat lingüística viable. Evidentment, la pedra de toc radica, segons assenyalava H. Kloss, en les mateixes aspiracions de la comunitat lingüística que desitge, o no, mantenir la seua llengua.

Ara bé: la posició d'aquestes comunitats damunt o al marge dels grans espais del desenvolupament europeu precisa, en distinta mesura, les seues potencialitats actuals en el terreny cultural i econòmic. Caldria una sèrie de recerques, per tal de confirmar o rectificar aquests supòsits; però espere haver suggerit que aquesta és una línia interessant de prosseguir.

Aquest procés diversifica o classifica l'espai de les comunitats lingüístiques o nacionalitats de l'estat espanyol en dos eixos que posseeixen una dinàmica molt diferent, si no distanciada.

Bastaria considerar la situació de les tres comunitats amb llengua diferent del castellà situades sobre la cornisa cantàbrica: País Basc, Astúries i Galícia. Dues de les tres comunitats humanes més importants, amb llengua pròpia, de l'estat se situen, doncs, sobre un espai definit per J. Alcaide Inchausti com l'«Espanya en crisi».

Les regions d'antiga industrialització més afectades per la crisi dels 80, i en fase de reconversió, inclouen espais econòmics del centre i el nord d'Europa. D'acord amb una recent anàlisi factorial que classifica les regions europees en deu categories principals, el País Basc, se situa, juntament amb Astúries, entre les regions en decadència. Els trets característics d'aquesta situació serien: 1) la forta contracció de la col·locació al sector industrial, 2) l' evolució negativa de la col·locació, 3) la taxa d'atur superior a la mitjana comunitària, 4) els nivell de renda per càpita inferior en quasi vint punts a la mitjana comunitària, 5) el creixent allunyament dels centres de desenvolupament europeus. L'evolució del sistema industrial que defineix el País Basc com a regió en decadència ha d'associar-se a una inadequació de la seua estructura productiva, com a resultat del model industrial seguit, al qual s'afegiran d'altres factors com la crisi social i política.

Si el present de la llengua i cultura basca depén en el fons, o primer que res, d'una voluntat col·lectiva i del fort suport ideològic nacionalista, amb escàs recolzament pràctic (dèbil implantació de l'èuscar al mercat de treball, economies d'escala sobre una base demogràfica ampla, reduït ús social efectiu, etc.), la crisi actual podria comprometre seriosament les expectatives de futur referents a la seua identitat lingüística i cultural. A Galícia, l'ús social de la llengua territorial és molt superior a la resta de les nacionalitats (80 o 85% de parlants), la qual cosa donaria un ample suport potencial a les demandes de normalitat cultural, però el manteniment lingüístic es basa en gran part en un fet tan problemàtic com ara que aquest país es trobe en una situació «premoderna»: el desenvolupament econòmic urbà hi pot jugar negativament. Finalment, les propostes a favor del bable a Astúries s'enfronten —sense entrar en qüestions d'ordre lingüístic que ací no in-

teressen— amb unes condicions clarament adverses asociades a la crisi econòmica i el drenatge migratori.

L'àmbit de llengua catalana, amb Catalunya, el País Valencià i les Illes, se situa sobre l'Arc Mediterrani, un dels espais europeus de major potencial econòmic, juntament amb l'eix Roine-Rin, i inclou l'arc mediterrani peninsular: des de Girona fins a Alacant, amb una prolongació potencial que arribaria fins als límits de la seua història cultural, a Múrcia, i a Andalusia occidental. Un espai especialment constatable que es desenvolupa i interrelaciona activament al «tram lingüístic» català: similitud dels processos demogràfics, presència de fluxos comercials i intermigratoris, característiques estructurals homogènies i d'una base econòmica global amb un nivell elevat d'interrelació productiva. Aquest espai de llengua catalana (desplegat sobre l'antic camí ibèric, la Via Augusta i el traçat d'autopistes) avui es caracteritza per agrupar el conjunt d'activitats més innovadores i dinàmiques: al camp de les noves tecnologies, oferta d'oci i desenvolupament turístic, equipaments, i oferta d'obra poc conflictiva, juntament amb les condicions climàtiques, elements que fan pensar en un eix d'expansió enfront de la congestió de l'espai central europeu.

La potenciació d'aquest corredor mediterrani desplaçaria, per tant, el País Basc a una situació allunyada dels eixos de desenvolupament europeus. D'altra banda, l'arc mediterrani vertebra o cohesiona un espai econòmic i del sistema de ciutats, avui profundament interrelacionat entre les regions de parla catalana, i proposa nous escenaris d'actuació política que superaran, sens dubte, els processos de divergència presents, a Catalunya i el País Valencià, a partir de la transició democràtica i la implantació de les autonomies. Es tracta d'una realitat sòcio-econòmica, amb identitat d'interessos en matèria econòmica, infraestructures, comunicacions, medi ambient, que configura els països de llengua catalana com la dorsal de l'Estat, enfront de l'Eix Atlàntic en crisi i una regió central perifèrica als grans centres d'expansió, que busca la seua eixida a Europa. Aquest eix econòmic, lingüístic i cultural s'hi relaciona, sens dubte, però no passa per París, ni per Madrid.

La integració d'Espanya a Europa es produeix en un moment històric en què Espanya no ha arribat a consolidar la seua forma d'Estat ni a resoldre, específicament, un model que reconega plenament el fet plurilingüe al seu territori. Ens trobem, com hem dit, davant d'una Europa econòmica articulada més enllà de les fronteres estatals, que problematitza la centralitat comunicativa d'antigues capitals polítiques i crea nous eixos d'interdependència entre les poblacions de cada subsistema o grans àrees i sistemes de ciutats que internament posseeixen una identitat cultural i històrica. És des d'aquest marc de relacions de l'espai lingüístic amb l'economia i el territori, que la qüestió de la llengua pot cobrar una nova perspectiva.

Seminari
SINTAXI NORMATIVA
ESTAT DE LA QÜESTIÓ
(i 2)

J. SOLÀ

A Alba Fraser

TAULA DE CONTINGUTS

Primera part del treball
9. Complement directe
   9.1. Fonament històric i realitat sincrònica
   9.2. La norma actual
      a) Ambigüitats
      b) Paral·lelisme
      c) Complement directe de persona, desplaçat
   9.3. Els verbs causatius i altres verbs
   9.4. Conclusió
10. Infinitiu
   10.1. «***All'en* + infinitiu» amb valor temporal**
      a) La construcció «*en* + infinitiu»: temporal i règim
      b) Amplitud semàntica de la construcció
      c) Permissibilitat de la construcció amb *al*
      d) Amplitud semàntica en algun altre dialecte
   10.2. Substantivació de l'infinitiu
   10.3. Infinitiu amb relatius
   10.4. Infinitiu amb interrogatius
   10.5. Infinitiu sol
   10.6. «*Per* + infinitiu simple» amb valor causal
   10.7. Preposicions (en general) i infinitiu
   10.8. Conclusió
11. Pronoms forts referits a inanimats
12. Adverbis en *-ment*
13. La construcció «Q + *de* + Adj»
   13.1. Preàmbul
   13.2. Caracterització del fenomen i vacil·lacions que s'hi observa
      a) Desplaçament d'elements
      b) El·lipsi del nom (N) en l'estructura «Q + N + Adj/PP»
      c) Certs Adj
      d) *Res* i *quelcom* en lloc de N
      e) *(D')altres*
      f) Altres casos i altres detalls
   13.3. Recull d'altres exemples
   13.4. Conclusió

14. Ordre d'elements i duplicats pronominals
14.1. Preàmbul
14.2. Desplaçament d'elements a l'esquerra
a) Origen del malentès
b) Un problema fosc
14.3. Gramaticalitzacions
14.4. Duplicacions amb relatius
14.5. Conveniència de marcar amb coma els desplaçaments
14.6. Conclusió
15. Altres qüestions
16. Llista parcial de construccions pendents
16.1. *Haver-hi*
16.2. Article neutre, abstracció i intensificació
16.3. Pronoms febles
16.4. Canvi i caiguda de preposicions
16.5. *Per/per a*
16.6. Circumstancials temporals
16.7. *Ser/estar*
16.8. Possessius
16.9. Complement directe
16.10. Infinitiu
16.11. Pronoms forts referits a inanimats
16.12. Adverbis en *-ment*
16.13. El sintagma «Q + *de* + Adj»
16.14. Ordre d'elements i duplicats pronominals
17. Conclusions
17.1. Posicions possibles davant la normativa actual
17.2. Un malentès i una important qüestió pendent
17.3. A favor d'una reforma de la llengua en profunditat
a) El concepte de reforma
b) El concepte de normativa
c) Condicions de la revisió

PRIMERA PART DEL TREBALL

La primera part d'aquest treball s'ha publicat a les *V i VI Jornades de sociolingüística de la Nucia*, Marfil, Alcoi 1993. Comprèn les qüestions següents:

1. *Haver-hi*
2. Article neutre, abstracció i intensificació
3. Pronoms febles
4. Canvi i caiguda de preposicions
5. *Per* i *per a*
6. Circumstancials temporals
7. *Ser* i *estar*
8. Possessius

9. COMPLEMENT DIRECTE

Em fixaré en tres aspectes d'aquest punt de sintaxi: *a*) En primer lloc, faré una breu consideració sobre el fonament històric i la realitat sincrònica de la norma (9.1); *b*) en segon lloc miraré quina és exactament aquesta norma i si (fins i tot acatada) és suficient (9.2), *c*) i finalment em detindré en unes construccions que es relacionen amb la qüestió del complement directe: els verbs causatius i altres verbs (9.3).

9.1. Fonament històric i realitat sincrònica

És possible que hàgim partit, per a la normativa moderna, de la comparança amb el castellà. Però resulta que el castellà no té pas clar aquest punt de sintaxi. Sigui com vulgui, sembla que necessitem un estudi diacrònic i sobre-

tot sincrònic d'aquesta qüestió. D'una banda, el parlant d'avui no es comporta pas, ni de lluny, d'acord amb el que prescriu la normativa; i aquest fet no pot deixar de ser preocupant, com en tots els altres casos en què el trobem. D'altra banda, sembla que els casos «excepcionals» de la normativa poden ser nombrosos (v. 9.2).

9.2. La norma actual

Només hi ha clarament establerta la presència de la preposició amb pronoms personals forts (*a mi, tu, ell*, etc.). De fet, no es tracta ja d'una «norma», sinó d'un fet consumat probablement des de fa segles.

Fora d'això, hi ha la mateixa sensació que hi havia en ambients religiosos entre el matrimoni i el celibat: aquell era «tolerat»; aquest era sempre «millor» (v. Ruaix, *El català/2*, Moià 1991, p. 174, ben explícit). Més encara: els manuals sembla que defugen de revelar nous casos que haurien de ser tolerats. Vet aquí uns quants casos nous (sc. no esmentats als manuals):

a) Ambigüitats

En realitat, aquest cas sí que és previst als manuals; però potser als manuals hi ha exemples massa tòpics.

(1) A Canet votarem *els / als* socialistes.
(2) L'Espanyol ha quedat eliminat de la Copa del Rei, malgrat que aquesta nit ha guanyat (*a*) l'Oviedo. (El Barça té moltes probabilitats de passar a les semifinals, tal com ha anat el sorteig: si aquesta tarda guanya *el / al* conjunt d'Alemanya, ja ho tenim segur.)
(3) [Monòleg d'una noia sobre les relacions entre ella i el seu pare.] Però, era que l'havia entès mai, *al pare*? (M. Antònia Oliver, *Crineres de foc*, ms., 1984, p. 259.)
(4) [Quan hi intervé l'infinitiu. Comentari del partit de futbol entre el Barcelona i el Sao Paulo, a Tòquio, 13.XII.1992:] L'equip ha d'estar molt cohesionat a l'hora de marcar Muller. (Sc. [a] quan hagin de marcar Muller, [b] quan Muller marqui un gol.)

b) Paral·lelisme

(5) L'advocat defensor va fer riure *a tothom* menys *el / al* jutge.
(6) *El / al teu germà* han convidat, no pas *a tu*.
(7) T'he convidat *a tu* i (*a*) l'advocat.

c) Complement directe de persona desplaçat

Quan el complement directe és un nom de persona, i encara més si és nom propi, si es desplaça sembla que exigeix la presència de la preposició. Amb tot, caldria precisar bé què seria exactament un nom de persona, a la vista dels dos exemples de Torrent d'(11), que sonen bé tots dos:

(8) Però *a Kristeva i als seus seguidors*, els preocupaven més les implicacions semiòtiques.
(9) *A R. Menéndez Pidal*, l'irritaven els escrits de Las Casas.
(10) ¿Satisfà que hi hagi una autoritat lingüística? *A molts escriptors*, no.
(11) Però a més de l'erudició, a Galiana l'atreia la literatura festiva. (Sanchis, *Els valencians i la llengua autòctona*, 1963, p. 111.) // Hem arribat a un acord amb l'empresa. La gent que sobrem, s'han compromès a recol·locar-nos. / A Mairem, la molestà el suggeriment. (Ferran Torrent, *L'any de l'embotit*, Quaderns Crema, Barcelona 1992, p. 39 / 73.)
(12) Ja sé com l'hai d'amoixar, a Na Rosó. (Ex. de Ruyra citat per Moll, *Gramàtica històrica*, #496, com un cas d'«excepció» prevista.) / No la cridis, a la senyora. (Ex. de Moll, *Gramàtica catalana*, 1968=1975, #239b.) // Deixa l'èmfasi. / L'èmfasi ens ha perdut freqüentment *els indígenes*. (Vicent Andrés Estellés. Tret del «Quadern» d'*El País*, 1.IV.1993, p. 2.)
(13) Si camineu tant, les dones ens deixareu en ridícul, *els* / *als* homes.

Crec que és prou clara l'estranyesa que ens causa un cas com el d'Estellés de (12), agreujat encara per la manca de coma. Moll (*Gramàtica catalana*, loc. cit.), vora l'exemple citat, en dóna un altre (que no ha estat modificat a la 2a. edició, 1975, i que no figurava a les edicions anteriors de l'obra, 1937, 1962) que almenys per a la majoria de catalanoparlants ha de resultar no sols inacceptable sinó inconcebible:

(14) Colliu-les, a les peres que ja són madures.

Aquesta mena de complements *no animats* amb *a* es troben, certament, en certs documents antics (concretament, al *Gazophylacium* de 1696), però no ens consta que avui siguin vius. Per tant, caldria aclarir d'on surt, en quina realitat es fonamenta, l'exemple de Moll.

Podríem qualificar de precaució aquesta actitud dels manuals normatius. Efectivament, la llengua catalana es troba (ja podem dir perennement) en si-

tuació essencialment inestable enfront de les seves veïnes i enfront del poder dels mitjans de comunicació. La temença que hi ha pertot és que la relaxació provocaria que fóssim absorbits immediatament per aquestes dues forces. En lèxic també trobem habitualment aquesta precaució: s'accepta de tant en tant una paraula que fa anys que circula, però se la col·loca, almenys moralment, en segon terme respecte d'una altra (per exemple, *vip* enfront de *personalitat*, *entregar* enfront de *lliurar*). Per tant, els catalans hem d'aplicar a l'ús de la llengua una actitud podríem dir moral: hem de «procurar» preservar la llengua de les influències exteriors.

Sense atrevir-me a mirar amb total desconfiança aquesta actitud defensiva, diria que lingüísticament és inoperant (les llengües segueixen el seu camí malgrat els gramàtics), que socialment pot produir algun benefici (essencialment, un estímul a *usar* la llengua, a no abandonar-la), però que també pot produir notables perjudicis (situa els catalanoparlants i sobretot els catalanoescrivents en perpètua situació de dubte i de mala consciència). En tot cas, caldria sospesar atentament els beneficis i els inconvenients.

9.3. Els verbs causatius i altres verbs

Finalment, i al marge de les toleràncies, la normativa ha d'aclarir un altre detall, que avui es troba amb sorprenents vacil·lacions en la pràctica: el cas de les construccions causatives i d'altres de semblants. Avui comptem sobre aquesta qüestió amb treballs importants de lingüistes catalans, joves o ja consagrats, que caldrà aprofitar bé. (Resumeixo J. Solà, *La llengua, una convenció dialèctica*, Columna, Barcelona 1993.)

a) *Deixar* i *fer* es comporten de la següent manera. Si el verb subordinat no duu complement directe, el seu subjecte passa a complement directe del conjunt dels dos verbs (*deixar*/*fer* + infinitiu):

(15) *a.* Deixaré/faré que *en Pere* surti —> Deixaré/faré sortir *en Pere* // *El* deixaré/faré sortir.

Però si el verb subordinat duu complement directe, aleshores el subjecte passa a complement indirecte del conjunt:

(15) *b.* Deixaré/faré que *en Pere* pinti la paret —> Deixaré/faré pintar la paret *a en Pere* // *Li* deixaré/faré pintar la paret.

No tothom deu tenir clar això, i és molt fàcil de documentar vacil·lacions tan eloqüents com aquesta:

(16) Ell *la* feia baixar les escales de les criptes i ella *el* feia anar d'altar en altar a l'església de Sant Nicolau. (Günter Grass, *Mals averanys*, Barcelona 1992, p. 20.)

És possible que també es comportin així els verbs *veure* i *sentir*; almenys ens sonen malament casos com els de (17a), d'una novel·la molt famosa de 1992, i (17b):

(17) *a.* No era rar veure pesar figues dissimuladament *el* capellà, *el* comandant [...], *el* secretari de l'alcaldia, *el* cap del sindicat [...] // El mirà amb una estranya lluïssor als ulls sentint-*lo* refusar el sobre amb un pessic galdós de pasta.

b. Cal dir que mai no *l*'he sentit desqualificar ningú. (*Llengua Nacional* (Barcelona) 11 (febrer 1993), p. 8.)

b) aconsellar, demanar, impedir, ordenar, permetre, prohibir, proposar, suplicar porten sempre un complement indirecte (que coincideix amb el subjecte del verb subordinat, si n'hi ha):

(18) *Li* han impedit d'acostar-s'hi. Els representants sindicals aconsellen (*als obrers*) que hi hagi calma. *Li* proposarem la compra del solar. (*Li*) supliquen autorització de caça.

Per tant, no estan bé aquestes dues frases, que recullo de textos impresos:

(19) La coqueteria és un art que permet *les dones* d'atènyer la categoria de sublims.//...noves estratègies lúdiques que permeten esbravar-se... *el* nombrós grup de científics afectats.

c) Amb uns altres verbs (*acostumar, animar, arrossegar, ajudar, autoritzar, condemnar, incitar, invitar, forçar, habituar, obligar, predisposar*) el subjecte del verb subordinat sembla que esdevé complement directe:

(20) *El* va obligar a callar/a acceptar el canvi d'oficina. Hem d'incitar-*lo* a treballar més bé.

De tota manera, no és difícil de trobar exemples com (21a), amb el subjecte

convertit en complement indirecte; i, efectivament, no sona pas estrany, com tampoc (21b):

(21) *a.* El Totpoderós ha de decidir-se [...] a obligar *a la natura*, que és obra seva, que es porti com una persona i no com una mala bèstia. (Josep M. Espinàs, *Avui*, 25.II.1993, p. 52.)
b. El va obligar a sortir./Li va obligar a tancar la porta.

I, d'altra banda, hi ha vacil·lació amb algun altre verb: ¿«*Li* / *l'*han impedit d'acostar-s'hi», «*Li* / *l'*han ensenyat a/de cantar molt malament»? («Un manual ensenyarà *els* candidats del PP a explicar el seu programa atacant el PSOE», *Avui*, 2.I.1993, p. 9.) Així mateix, podem dir: «La seva dona va ajudar-lo a posar-se l'abric», però potser també «La seva dona li va ajudar a posar l'abric/va ajudar-li a posar l'abric».

9.4. Conclusió

En resum, caldria actualitzar i completar la informació que tenim sobre el complement directe.

10. INFINITIU

10.1. «*Al/en* + infinitiu» amb valor temporal

Aquesta qüestió no ha estat mai totalment aclarida. Hi ha almenys els següents detalls que caldria clarificar: (a) la proximitat estructural i semàntica amb els casos de règim, (b) l'amplitud semàntica que ha adquirit la construcció «*en* + infinitiu» en els manuals del Principat, (c) la permissibilitat de la construcció amb *al* i (d) l'amplitud semàntica que aquesta mateixa construcció conserva en algun altre dialecte.

a) La construcció «*en* + infinitiu»: temporal i règim

La proximitat estructural i semàntica amb la construcció «*en* + infinitiu» amb funció de règim provoca que sovint el lector no sàpiga si ha d'interpretar la que ara ens ocupa com a règim (i seria incorrecta normativament) o bé com a temporal. Els dos exemples següents mostraran aquest desdibuixament de la zona que ens afecta:

(1) Mentre una construcció com «que no arribin» [...] no sigui eliminada de la llengua [...] s'ha d'anar molt amb compte *en usar* el subjuntiu. (Fabra, *Gramàtica catalana* pòstuma, #121; cf.: «En una llengua com el català [...] s'ha d'anar molt amb compte *en el maneig* d'una perífrasi com [...]»: ibídem, #97.)

(2) El darrer treball lexicogràfic normatiu [...] defuig ja la doble (o triple) definició [...] i procura ser més sistemàtic en intentar no usar els sinònims dins de la definició. (Marina Ortuño, *Les sèries sinonímiques en els diccionaris de llengua. Tractament actual i noves perspectives*, treball inèdit fet per al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, 1991.)

b) Amplitud semàntica de la construcció als manuals del Principat

Els manuals del Principat han fet equivaler la construcció a la castellana «*al* + infinitiu». Així consta explícitament en algun resum molt divulgat i, en la pràctica, això és el que han assimilat tots els qui han après la llengua amb aquests manuals.

La formulació dels manuals reflectia, grosso modo, la intuïció de l'usuari, és a dir, de la llengua oral. Però hi ha algun exemple que penso que no encaixa (almenys plenament) amb aquesta intuïció. Els casos en què la construcció té valor de futur es dirien en llengua oral amb «*quan* + futur (o subjuntiu)», almenys els números 7 i 18 de la llista que donaré tot seguit, però crec que també el número 24. Hi ha dos casos més, 13 i 33, que equivalen a un passat no puntual, que es dirien més aviat amb «*quan* + passat no puntual» (*quan es feia fosc*).

Més avall (*d*) veurem que potser cal, efectivament, fer alguna distinció que els gramàtics del Principat no fan. Diria que al Principat la construcció que ens ocupa és normal (en general, feta amb *al*) quan equival a un passat puntual (a «*quan* + pretèrit perfet»).

En certs casos causals la llengua oral tampoc no usaria l'infinitiu, sinó la construcció «*com que* + V conjugat», per exemple en el següent, que avui s'usa plenament en llengua escrita (i produeix un efecte estrany):

(3) En haver-hi tanta gent, no ens vam poder veure.

En canvi, el de (4), també causal, produeix una impressió menys estranya:

(4) Tres morts en caure un autocar per un terraplè.

En llengua oral més aviat es diria: «Va caure (o ha caigut) un autocar per un terraplè i hi ha hagut tres morts».

Hi ha algun manual que, més o menys explícitament, dóna la construcció com a equivalent d'un gerundi. Crec que també aquí caldria matisar què es vol dir amb això, perquè la intuïció no accepta pas sempre aquesta equivalència.

Dono tot seguit tots els exemples d'uns quants manuals del Principat, especificant els detalls a què m'he referit en aquest apartat *b*. Els manuals són els següents:

F 1912 (FABRA, *Gramática l. catalana*, 1912, #142: un primer exemple castellà *al*=català *al*, sense teoria; més avall: «el gerundio castellano precedido de *en* puede traducirse por el infinitivo precedido de *en*» [i també per gerundi precedit de *en*, segons l'exemple], amb un segon exemple).

[Exemples 1-3]

F-IEC (FABRA, *Gramàtica catalana*, 1918; 7a edició, #126: «quan un infinitiu forma part d'una determinació circumstancial, amb el valor d'un gerundi»).

[Exemple 4]

F Conv (FABRA, *Conversa* 243 de Pey: «l'infinitiu precedit de *en* amb la valor d'un circumstancial de temps»; mateix exemple d'IEC).

[Exemple 4]

F 1929 (FABRA, *Compendio de gramática catalana*, 1929, #86: «*Al* suele traducirse por *en* ante un infinitivo»; mateix exemple d'IEC).

[Exemple 4]

Fo Regles (FOLCH I CAPDEVILA, *34 regles...*, 1931, p. 53=1932, 57=1933, 57=1953, 55: «Davant d'un infinitiu quan aquest formi part d'un complement circumstancial amb la valor d'un gerundi»).

[Exemples 5-7]

J (JORDANÀ, *El català i el castellà comparats*, 1933, p. 104: «davant d'un *infinitiu* o d'una *frase d'infinitiu* que representa una *determinació circumstancial de temps*»).

[Exemple 8]

Ma Curs (MARVÀ, *Curs superior*, 1934, #254: «Davant un *infinitiu* o *frase d'infinitiu* que representa una *determinació circumstancial de temps*»; primer exemple, del text; altres, dels exercicis).

[Exemples 9-13]

Ma Ex (MARVÀ, *Exercicis*, IV, 1937, p. 44-45: «Davant un infinitiu o frase d'infinitiu que representa una *determinació circumstancial de temps*»; primer exemple, del text; altres, dels exercicis).

[Exercicis 14-20]

F 1937 (FABRA, *Les principals faltes*, #16: «L'infinitiu precedit de *en* correspon a l'infinitiu espanyol precedit de *al*»: mateix exemple d'IEC; altres exemples als exercicis).

[Exemples 21-24]

FRANCESC DE B. MOLL (1937): v. a *c*.

SANCHIS GUARNER (1950): v. a *c*.

CARLES SALVADOR: *Gramàtica valenciana* (1951; edició de 1952, p. 180 = 1959, p. 193): v. a *c*.

Fo Gr (FOLCH, *Gramàtica popular*, 1953, p. 113: «davant l'infinitiu quan aquest formi part d'un complement circumstancial amb el valor d'un gerundi»).

[Exemples 25-28]

F 1956 (FABRA, *Gramàtica catalana* pòstuma, #95: «L'infinitiu precedit de la preposició *en* introdueix complements adverbials que expressen precedència, causalitat»).

[Exemples 29-30]

B (BADIA, *Gramática catalana*, 1962, #221.4: «Cuando el infinitivo tiene el valor de subordinada adverbial temporal»).

[Exemple 31]

Signe (JANÉ, Albert. *Signe*, 1962, p. 171: «Davant d'una frase d'infinitiu que representi una determinació circumstancial de temps»).

[Exemples 32-33]

R 1974 (RUAIX, *Fitxes*, 1974=1976, p. 92: «en les construccions (equivalents a un gerundi o a una oració subordinada adverbial) que representen un *complement circumstancial de temps o de causa*»).

[Exemples 34-36]

Valor (VALOR, Enric: no en parla a *Curso de lengua valenciana*, 1966, ni a *Curso medio...*, 1973; sí a *Curs mitjà...*, 1977, #217): v. a *c*.

R 1991 (RUAIX, *El català*/II, 1991, p. 179-180: «Existeix un tipus d'oració *d'infinitiu*, equivalent a un gerundi o a una subordinada conjuncional, que representa un *complement circumstancial de temps* (expressant precedència immediata) *o de causa*»).

[Exemples 34-37]

* * *

(5) **Exemples de *«en / al* + infinitiu» als manuals del Principat**

[Aquí marco amb * els casos que no són passat o simultani o atemporal]	Possibilitat del GERUNDI + = afirmada per l'autor ++ = donada per l'autor x = possible (J. Solà) — = no possible o equivalent (J. Solà) ? = dubte (J. Solà) Exs. dels autors si no van entre [ ]
F 1912	
1 A l'entrar, se van treure els abrics	—
2 En veure'l, tots se van alegrar	+ En veient-lo (Barcelona) ? [si de cas, posposat]
3 [Sense equivalent modern explícit]	+ e, en haver hoit tot lo que aquell li dehia, dix-li (Tirant)
F-IEC	
4 En entrar jo, tots s'alçaren	+/—
F Conv = IEC (no «+»)	
F 1929 = IEC (no «+»)	
Fo Regles	
5 Hi havia tanta gent que, en veure-la, em vaig espantar	+/x
6 En entrar ell, tothom va alçar-se	+/—
7 *En fer-se fosc, tornarem enrera	+/—
J	
8 En entrar ell a la sala, tots es posaren drets	—
Ma Curs	
9 En entrar ell a la sala, tots es posaren drets	—
10 Tots van alçar-se en entrar el president	—
11 Es va llevar en sentir tocar les set	—
12 En posar-se dret, va sentir-se el peu adolorit	— (?)
13 Arribaren al cim en fer-se fosc	—
Ma Ex	
14 En entrar ell, tots es posaren drets	—
15 Va girar-se en sentir-se una mà damunt l'espatlla	— (?)
16 Es trastornava en veure'l arribar	x

17 En adonar-se de l'embull, ho avisà als seus companys	x
18 *Passa per casa, en venir-te bé	x
19 Li ho féu saber en anar-li a portar la correspondència del dia	—
20 Se'n va anar a dormir en sentir tocar la una	—
F 1937 = IEC (no «+») Als exercicis:	
21 ¿Heu vist com s'enrojolava en negar-ho?	— (?)
22 Tots s'indignaren en saber que no era veritat	—
23 Han rigut molt en inflar la bomba	— (?)
24 *Corre: en tornar no t'entretinguis pel camí	x (?)
Fo Gr	
25 Hi havia tanta gent que en veure-la em vaig espantar	+/x
26 En entrar ell, tothom va alçar-se	+/—
27 Em passejava i, en passar davant del cafè(,) va cridar-me	+/x
28 Volíem anar fins a la vinya però en fer-se fosc *tornàrem* enrera	+ (? fent-se 'com que...')
F 1956	
29 En entrar jo, tots s'alçaren	—
30 En veure'ls tan pobres, hom s'admirava que poguessin fer el que feien	x
B	
31 En arribar el president, començà la sessió	—
Signe	
32 S'alçaren en entrar el professor	—
33 En fer-se fosc sopàrem	—
R 1974	
34 En entrar el president, tothom s'alçà	+/— entrant, quan entrà
35 S'alegrà molt en veure el seu amic	+/x veient, quan veié
36 En trobar-los tan desmanegats, s'enfadà	+/x trobant-los, com que els trobà
R 1991	
37	+ Ens trobarem en sortint del cine [x sortint]

c) Permissibilitat de la construcció amb «al»

Els manuals del Principat s'inclinen clarament a favor de la construcció amb *en* i consideren l'altra menys bona o simplement incorrecta. Però Francesc de Borja Moll i els autors valencians defensen l'existència i la permissibilitat de totes dues construccions. Vegem-ho en detall.

Francesc de Borja Moll afirmava explícitament l'any 1937 (*Rudiments de gramàtica preceptiva*, #194):

> Davant un infinitiu que representa una determinació circumstancial de temps, cal emprar la preposició *en* si la dita determinació circumstancial no equival a un pretèrit perfet d'indicatiu; si hi equival, és preferible usar la preposició *a* contreta amb l'article (*al, a l'*). [...] En el català modern escrit s'ha adoptat com a fòrmula [*sic*] única l'ús de la preposició *en*, tant si el verb està en pretèrit perfet com no. Això no correspon a l'ús parlat mallorquí. Per altra part, l'ús de *al* seguit d'infinitiu no és un castellanisme, sinó una construcció ben catalana, usada dels nostres escriptors clàssics antics i moderns.

Moll va repetir aquesta presa de posició l'any 1952 (*Gramática histórica catalana*, Madrid, Gredos, #522) i l'any 1962 (*Rudiments de gramàtica normativa*, Mallorca, #241). A l'edició «estàndard» de l'obra de 1937, és a dir a l'edició de 1968 (*Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*; 2a edició, 1975, text idèntic, #241) Moll simplifica la qüestió: dóna els mateixos exemples, però ja no fa referència al temps verbal. Per tant, s'ha de suposar que Moll dóna per bones totes dues construccions *en qualsevol cas*. El text és:

> Davant un infinitiu que representa una determinació circumstancial de temps, cal emprar la preposició *en* o bé la preposició *a* seguida de l'article (*al, a l'*). Exemples:
>
> *En* sortir d'escola, anirem a passejar;
> Tots vénen ací *en* acabar la feina;
> *En* arribar als vint anys, entraven en quinta;
> *Al* veure aquella feta, tothom s'indignà.
>
> En el català modern escrit s'ha adoptat com a fórmula única l'ús de la preposició *en*, però l'ús de *al* [...] és una construcció usada dels nostres escriptors clàssics antics i moderns.

Moll, doncs, es basa en la realitat parlada mallorquina i en la llengua escrita antiga i moderna.

Va recollir aquesta indicació Sanchis Guarner l'any 1950, i després Carles Salvador. Sabem el fonament de la posició de Moll. Aquests dos gramàtics va-

lencians, però, no sabem si es basen en alguna realitat pròpia o si es limiten a recollir el que diu Moll.

Afortunadament, Enric Valor és alhora més informatiu i més explícit en la presa de posició (*Curs mitjà de gramàtica catalana*, Eliseu Climent, València 1977, #217):

> Quan l'infinitiu té valor adverbial temporal, va precedit de la preposició *a* [...] si es refereix al passat [...]. Si es refereix al futur, és preceptiu l'ús de la preposició *en*. [Nota:] Com s'ha fet des dels primers temps de l'idioma i com es practica regularment a tot el País Valencià. Modernament, la llengua literària usa quasi exclusivament *en* en tots dos casos (pretèrit i futur), amb la qual cosa es perd un matís molt genuí.

I una altra obra valenciana recent encara fa un pas més, donant el fet com a totalment establert «normativament»:

> Normativament només pot usar-se *al* en construccions d'infinitiu temporal quan l'acció de la clàusula adverbial és anterior a la de la matriu. (M.ª Josep Cuenca, *L'oració composta (II): La subordinació*, Universitat de València 1991, p. 40).

Jo diria que l'ús del terme *normatiu* és excessiu en aquest cas (encara que, de fet, aquest concepte està avui força desdibuixat en la pràctica, tant en gramàtica com en lèxic).

d) Amplitud semàntica en algun altre dialecte

El fenomen que ens ocupa té encara un altre interès. Resulta que en mallorquí l'expressió «*en* + infinitiu» és encara absolutament viva, però té valors semàntics diversos, la majoria desconeguts al Principat (i potser arreu), com ara el següent:

(6) En venir el dimoni, li dius que m'has entregada sa terra a mi.

En resum i en conclusió, sembla evident que ens cal una actualització i una clarificació de la «normativa» en aquest punt. Avui hi ha una certa confusió, si no al País Valencià i a les Illes (on podem pensar que la posició dels seus gramàtics pot haver estabilitzat els usos), almenys al Principat.

10.2. Substantivació de l'infinitiu

La substantivació de l'infinitiu tampoc no és una qüestió totalment clara dins la nostra normativa. Si bé és cert que les foscors que hi queden no són de les que

més preocupen l'usuari, això no vol dir que una bona guia normativa no pugui i hagi d'arribar a més detalls. En aquesta qüestió hi ha dos aspectes que afecten conjuntament l'infinitiu i les construccions oracionals amb verb conjugat.

La primera és fins a quin punt l'infinitiu i l'oració conjugada admeten una marca explícita de nominalització (un article, un demostratiu, etc.); cosa que obliga a aclarir primer en quins casos hi ha efectivament nominalització. La segona és la posició i la construcció que l'infinitiu i l'oració conjugada han de tenir quan fan de subjecte: si poden anar a l'esquerra del verb principal o no i si hi poden anar en solitari o han d'anar precedits d'alguna mena d'antecedent nominal. Totes dues qüestions estan relacionades amb l'ús possible de frases nominals com ara *el fet de*, que també afecten de ple altres punts problemàtics de la llengua (com ara el canvi i caiguda de preposicions o l'ús de «*per* + infinitiu» amb valor causal: vegeu aquests temes).

Deixo estar el primer aspecte (quan és que un infinitiu o una oració conjugada estan nominalitzats, i la possiblitat de marcar-los explícitament com a tals en català). Però el dia que es torni sobre aquest detall caldrà no oblidar la construcció «*el* + *de* + infinitiu», que fa uns anys els correctors consideraven suspecta o simplement incorrecta («El meu paper en aquest projecte ha estat, justament, *el de determinar* la sistemàtica de treball en el procés d'elaboració del diccionari»: d'una tesina de la Universitat de Barcelona, 1993).

Em detindré breument en el segon aspecte (la posició i la construcció de l'infinitiu i de les oracions conjugades en funció de subjecte). Cada dia trobem amb més freqüència, fins i tot en tractats específics de sintaxi (que no hi fan cap referència explícita, però donen la construcció amb naturalitat), aquestes construccions a l'esquerra del verb principal:

(7) Conèixer tants detalls m'espanta.
Acabar criticats per tots va ser una injustícia.
Portar ulleres millora les capacitats dels disminuïts psíquics. (*Avui*, «Diumenge», 22.XI.1992, p. 15.)

(8) Que ell no volgués venir em va molestar profundament.

Com és sabut, el català (com moltes altres llengües) al més sovint posposa aquestes oracions («M'espanta (de) conèixer tants detalls») i/o els anteposa algun grup nominal («*Allò de* no poder-lo veure de prop sí que em molestava», «*El fet* que ell no volgués venir em va molestar»/«Em va molestar (*el fet*) que ell no volgués venir»). Em torno a referir a aquest aspecte en el tema de l'ordre de mots. De tota manera, caldria dir d'una vegada per totes que cada dia és més cert que no hi ha una sola llengua: el fet que la llengua oral col·loquial no digui o no hagi dit tal o tal cosa, evidentment no pot ser tot l'argument per posar-la en qüestió en la llengua estàndard. És clar que això tampoc no vol dir que la llengua estàndard

s'hagi de constituir al marge de la llengua oral del poble: vet aquí una de les qüestions més serioses i més difícils d'una tasca normativitzadora.

En conclusió, el que és cert és que és necessari que la gramàtica normativa sigui aquí més completa i més explícita.

10.3. Infinitiu amb relatius

Un altre dels detalls que s'haurien d'aclarir és si són o no genuïnes construccions com les següents:

(9) Els hem de proporcionar un edifici *on instal·lar-se*. / Ha forçat la Comissió Europea a imaginar un altre camí *per on fer avançar* la construcció europea. (*Avui*, 3.IV.1993, p. 6.)

(10) *a*. No tenen *on instal·lar-se*. Ja tinc *en què pensar*.

b. No hi havia res de què avergonyir-se. No tens *de / per què queixar-te*.

(11) S'han de tapar tants forats! [...] Vint-i-vuit ànimes *que alimentar*, i no sols espiritualment. (Ferran Torrent, *L'any de l'embotit*, Quaderns Crema, B. 1992, p. 66.)

Aquesta construcció deu tenir realment alguna cosa que fa que no tothom l'accepti amb comoditat: ja Pietro Bembo l'esmenava a Boccaccio l'any 1525 (*Prose della volgar lingua*, llibre III; edició de Mario Marti, Padova 1967, p. 152). Però hi ha un detall que la fa més problemàtica: jo sento més estranys els exemples (9), (10 a) i (11) que no pas el (10 b), i no sabria dir per quina raó lingüísticament versemblant.

Sembla que la llengua parlada construeix aquests casos estranys amb la preposició *per* o bé amb un auxiliar modal i restituint a (10 a) el nom elidit: «...un edifici per instal·lar-se / perquè puguin instal·lar-se», «No tenen lloc per instal·lar-se», «Ja tinc matèria per pensar».

10.4. Infinitiu amb interrogatius

Una altra construcció que s'ha generalitzat recentment en català i que no tothom troba genuïna és la de (12):

(12) Guia secreta de Girona o *com conèixer* la ciutat. *Com ensenyar* català als adults. *Com moure's* per Barcelona durant els Jocs Olímpics. Volem assistir als Jocs Olímpics; però *¿com obtenir* entrades?

La construcció és normal en català quan l'interrogatiu va precedit d'un verb dels que regeixen interrogativa indirecta («No *sap* com ensenyar català als adults»), o bé seguit d'un verb modal (*Com es pot construir un pessebre*: títol d'un llibre de Josep M.ª Puig i Roig, Associació de Pessebristes de Barcelona, 1928). Avui la construcció que enfoquem s'ha escampat de manera imparable, de manera que moltes publicacions (llibres, revistes o articles) la contenen en el títol.

També s'està escampant com foc en rostoll una variant de la construcció anterior:

(13) ¿Has d'anar a Terrassa?: ¿A què fer? / ¿A fer què? / ¿Per què fer? / ¿Per fer què?

Aquesta construcció té tota la fesomia d'un gal·licisme. De fet, és fàcil de trobar-ne exemples en escriptors rossellonesos del segle passat o d'aquest, i n'hi ha algun cas també relativament antic d'alguna altra zona lingüística. És raonable de pensar que una gramàtica normativa hauria de pronunciar-se sobre els casos exemplificats.

10.5. Infinitiu sol

Des de fa uns anys ha penetrat en català, vehiculat primer pels mitjans de comunicació en castellà, un infinitiu que no depèn explícitament de cap altre verb:

(14) *a.* [Diari parlat d'una ràdio. Notícia nova:] Finalment, *dir-los* que el Canceller alemany ha assegurat que la reunió no servirà per aconseguir la pau als antics territoris de Iugoslàvia.

b. [Inici d'un acte, després d'un breu preàmbul de presa de contacte:] Bé, doncs, en principi *donar-vos* la benvinguda...

Aquest ús és habitual en els mitjans de comunicació orals, on és possible que (a part la imitació que explica tantes coses en aquests mitjans) hagi nascut de la necessitat de variació que senten els locutors, però també de la necessitat d'evitar una expressió massa personal («Finalment, els diré(m) que...») o massa forta («Finalment, els *he(m)* de dir que...»). Un altre exemple, estructuralment una mica diferent, d'aquest infinitiu és el següent:

(15) *a.* Aquesta tarda, doncs, les temperatures pujaran. *A destacar* també que hi ha bancs de boira entre Hostalric i Maçanet i que...

És del mateix tipus o molt semblant una construcció que es troba en impresos que cal acabar d'omplir:

(15) *b*. Espai *a emplenar* per l'administració.

En un d'aquests impresos, bilingüe, trobo una solució diferent per al castellà i per al català; casella on ha de constar la quantitat que el contribuent ingressa:

(15) *c*. Per ingressar...
A ingresar...

És evident que la gramàtica normativa s'hi haurà de pronunciar.

10.6. «*PER* + INFINITIU SIMPLE» AMB VALOR CAUSAL

Vegeu el tema de les preposicions *per* i *per a*.

10.7. PREPOSICIONS (EN GENERAL) I INFINITIU

Vegeu el tema de canvi i caiguda de preposicions.

10.8. CONCLUSIÓ

L'infinitiu amaga encara en català moltes sorpreses, molts aspectes poc o gens explorats. És evident que la normativa s'hi ha d'acostar amb més interès.

11. PRONOMS FORTS REFERITS A INANIMATS

Des de fa temps s'ha observat un cert abús de pronoms forts referits a inanimats, particularment en certes posicions o amb certes funcions que no han estat mai precisades de manera clara i exhaustiva. El fenomen en algun moment ha afectat també d'alguna manera altres llengües. En català no fa sinó guanyar terreny, probablement pel model castellà, que admet la construcció. En un altre tema hem vist que també els possessius presentaven un problema que probablement té alguna cosa de comú amb el que ara ens ocupa.

Il·lustro aquí tot seguit l'ús anormal dels pronoms forts, classificant els exemples segons els contextos preposicionals i les funcions en què apareixen. Llevat de l'exemple (6d), tots els altres en què no s'indica una altra cosa procedeixen d'una tesi doctoral recent de filologia catalana que fa un ús massiu de la construcció que ens ocupa.

a) Sense preposició, amb funció de subjecte:

(1) *a.* La denotació del sintagma nominal que ells [els noms predicatius] encapçalen.
b. [El mot *ambdós*] resulta, ell sol, un determinant.

b) Amb la preposició *de*:

(2) *a.* En tractar només dues llengües (o un nombre limitat d'elles).
b. Una llengua decau quan l'interès del parlant s'aparta d'ella. (SANCHIS GUARNER, *Gramàtica valenciana*, #7.)

c) Amb les preposicions *a, amb, en, sense, per, per a, entre*:

(3) *a.* Relacionar la denotació del nom amb una entitat externa a ella; en posició interior al sintagma nominal o exterior a ell.
b. Si anessin, els primers, sense article i, els segons, amb ell.
c. L'empresa [...] no ha d'ésser vista com a aïllada en relació a altres tasques de la lingüística [...], sinó [...] com una més entre elles. En ella, doncs, hi conflueixen [...].
d. El nom és l'element fonamental; sense ell no hi ha sintagma nominal.
e. Les propietats de les entitats denotades per ells [els complements] difereixen tant...
f. Matèries o masses... no hi ha un mecanisme de partició natural per a elles.
g. Les aposicions demanen una relació entre el sintagma al qual s'afegeixen i elles mateixes.
h. Les llengües mouen el món. Per elles i amb elles prenen forma i condició les societats. (*Levante*, 19.XII.1992, p. 4.)
i. Salvant aquest cas, advoquem per l'adopció del signe d'interrogació inicial, puix que amb ella [*sic*] es facilita enormement la lectura. (FABRA, *Conversa* 45, ed. Pey.)

d) Amb els grups *davant de, a través de, a partir de, en relació a* i *mitjançant:*

(4) *a.* La presència d'un sitagma quantificador davant d'ells [sc. dels articles].
b. ...de les paraules clau, de manera que a través d'elles...
c. Aquesta idea és originària de Frege. A partir d'ella s'ha desenvolupat...
d. En relació a ells [els noms] té sentit de distingir...
e. El pensament no solament s'expressa amb paraules sinó que existeix mitjançant elles. (*Escola Catalana*, novembre 1992, p. 42b.)

e) Precedits de *cap de*, (*cada*) *un de, un nombre de, tots, molts*:

(5) *a.* Cap d'ells [sc. dels quantificadors] no pot aparèixer.
b. El grup de Convergència i Unió també havia presentat esmenes. En una d'elles demanava... (*El Temps*, 23.XI.1992, p. 14.)
c. Cada una d'elles [sc. de les disciplines] ha aportat molt. [Cf.: ... mentre que les [interpretacions] d'esdeveniment i de propietat comporten, cada una ø, entrades lèxiques diferents.]
d. En tractar només dues llengües (o un nombre limitat d'elles).
e. Poden tenir alguna d'aquestes denotacions, o totes elles; la secció 3.1, tota ella dedicada a aquest tema; la possibilitat s'estén a tots ells [verbs]. [Cf. Pel que fa al subgrup dels distributius, no tots ø poden aparèixer.]
f. Molts d'ells [sc. dels predicats] no admeten un nom.

f) Seguits de *mateix* i de *sol* (per a *sol*, v. també l'apartat *a*):

(6) *a.* Una activitat que no té en ella mateixa cap punt culminatiu.
b. És ell mateix [aquest context] un mecanisme de...
c. Aquí *cada* no és un determinant per ell mateix.
d. L'ordenació sistemàtica és per ella sola un ajut essencial en el treball científic.

El problema que en aquesta qüestió es planteja té més d'un aspecte. En primer lloc, crec que es pot afirmar que tots els catalanoparlants (almenys si prescindim momentàniament dels valencians) senten repugnància per aquest fenomen, com a mínim si considerem tots els exemples d'aquí damunt globalment, sense fer distincions. En segon lloc, el fenomen ha arrelat d'alguna manera en els escrits dels catalans, bé que sempre de manera esporàdica i potser només o principalment en cert tipus d'escrits (el cas de la tesi de què m'he servit és totalment

excepcional i inexplicable); segurament el fenomen és molt menys trobable en prosa novel·lística, per exemple. En tercer lloc, els valencians probablement tenen envers el fenomen un sentiment no comparable al que senten els altres catalanoparlants.

I finalment hi ha un aspecte més interessant des del punt de vista estrictament teòric: els qui rebutjarien els exemples anteriors globalment, de tota manera potser no sentirien per tots (ells) la mateixa repugnància. Personalment, si hagués de triar els casos que la meva intuïció rebutja més indiscutiblement, triaria els casos de subjecte ((1a) i (6b)), els de règim verbal ((2b), (3c, últim cas)) i altres casos com (2a), (3abdegi), (4 e), amb tota claredat) i (5d). I entre els casos en què l'estridència sembla més tènue hi ha aquells en què els pronoms van precedits d'un quantificador ((5), llevat d), o seguits de *mateix* o *sol* (si pertanyen a un sintagma preposicional) ((6), llevat b), i casos com (3 c), primera aparició).

Si la meva intuïció fos compartida per altres catalanoparlants, realment es tractaria d'un terreny necessitat de clarificació teòrica. Realment és estrany que (4e) i (5d) sonin més malament que la resta de casos de (4) i (5). En resum, vet aquí un altre fenomen sintàctic que necessita ser estudiat amb compte. Realment, les «raons» que jo hi he sabut veure no semblen gaire convincents, a part que n'hi ha massa.

12. ADVERBIS EN *-MENT*

Un dia es va descobrir que el català antic podia no suprimir la terminació del primer adverbi quan n'hi havia més d'un dels acabats en *-ment*; ben diferentment del castellà. Com en tants punts de sintaxi, el perill era aleshores que l'esnobisme o la reacció contra el castellà fessin omplir els papers de seqüències d'adverbis a l'antiga; car avui aquest tret més aviat és altament sorprenent i només es tolera en escrits molt literaris o fins i tot d'estil intencionadament recargolat. «Hoy en día la disposición "pobra*ment* i humil" resulta afectada», diu Germà Colón (*Cahiers de Linguistique Hispanique Médiévale* (París) 7 (març 1982), p. 68).

Alguna altra llengua (aragonès, provençal, etc.) havia conegut amb més o menys vivesa la construcció antiga catalana amb supressió de la terminació en el segon adverbi. Altres llengües com el francès i l'italià no han conegut o no han conservat la possibilitat de suprimir la terminació a la manera catalana ni a la manera castellana.

Tanmateix, si repassem la informació dels experts en aquest punt de la sintaxi catalana, observarem que aquesta informació presenta alguna boira o vacil·lació. El text més clar i contundent és el de la conversa 258 de Fabra (de 1923):

> Nosaltres havem estat sempre partidaris de conservar aquesta terminació en tots els adverbis [...]: la fórmula que caldria adoptar és la francesa [...], podent-se, però, admetre, com a artifici estilístic, la supressió del segon *-ment*.

Aquesta era la posició de l'autor des de la seva gramàtica de 1912 (#141), represa a la gramàtica pòstuma (1956:#88):

> ...es pot suprimir aquesta terminació en tots menys el primer [...]; és, però, en general preferible de no fer aquesta supressió.

Però és cert que a la gramàtica oficial (1918:#103) hi ha una expressió més neutra: idèntica a la de la gramàtica pòstuma, però sense la segona part, la preferència.

No sabem a què és degut que Fabra no modifiqués aquest text de la gramàtica oficial, com va fer amb d'altres a partir de la 5a. edició (1930). Aquesta minúcia de sintaxi s'ha convertit, com tantes altres, en un punt obligat de manuals i programes; una mica com el punt volat o la ce trencada: com a cosa pròpia que cal preservar. El cas és que a partir del text de la gramàtica oficial s'observen tres actituds en els autors de manuals o de llibres de més pretensió: n'hi ha que, contràriament al que acabo d'afirmar, no donen importància al fenomen o almenys no l'esmenten (per exemple, MIRACLE 1938 i VALOR 1973); uns altres s'expressen amb la mateixa neutralitat de la gramàtica oficial (per exemple, SANCHIS 1950:#327, MOLL 1962:#230 i RUAIX (p. 150)) i uns altres continuen en la línia selectiva dels altres textos de Fabra (per exemple, MARVÀ 1934:#212, *Signe* (p. 111) i BADIA 1962:#231.2).

Però anem més endins del problema. Diu Ruaix (p. 150):

> ...es poden repetir dos o més adverbis en *-ment* (...). O bé suprimir el sufix en el segon i successius.

I il·lustra la segona possibilitat amb aquests exemples: *Vivien pobrament i honrada. Analitzar unes idees profundament i acurada i subtil.*

Opino que la posició que avui compartirien la immensa majoria de catalanoparlants és l'expressada per Fabra a les *Converses*. I que avui no hi hauria pràcticament ningú que acceptés el segon dels exemples anteriors (vull dir, és clar, ni tan sols en llengua literària). Els gramàtics només donen, per a aquesta segona possibilitat, exemples de *dos* adverbis coordinats amb *i*. I és que, si ja és difícil d'acceptar la construcció amb dos adverbis, amb tres es fa rotundament aliena a la llengua moderna. En català antic sí que n'hi ha algun cas de tres («per viure alegrement, e sana e profitosa», escriu Eiximenis, segons FABRA, *Conversa* 257; un altre exemple a SANCHIS, #327), i no sabem si la construcció es podia com-

plicar gaire més. En la llengua moderna són inimaginables d'aquesta segona manera casos com els següents, normals en castellà: «Territorial, geológica, edafológica, climatológica e hidrográficamente consideradas, ambas cuencas son muy diferentes» (*El País*, 12.VII.1990), «podía hacer todo lo posible [...], mientras lo hiciera pacífica, suave, calmada y sobriamente» (Th. MORE, *Utopía*, traducció de J. Mallafré, Barcelona 1977, p. 333).

Aquestes construccions es traduirien en català com en les altres llengües europees que no coneixen la reducció dels adverbis: escrivint-los tots sencers. Si la seqüència és massa llarga, es pot recórrer a una altra construcció: «Des dels punts de vista territorial, geològic, edafològic, climatològic i hidrogràfic...».

Però si volguéssim admetre la construcció antiga en certs estils, encara ens caldria aclarir-la una mica més. La seqüència d'adverbis en *-ment* es pot trobar en estructures sintàctiques relativament variades. Vegem-ho. En lloc de la *i* de *lentament i silenciosament*, hi podria haver *o*, *o bé*, *i també*, *i àdhuc*, *i fins i tot*, *i tanmateix*, *però*, *però també*, *però no*, *però mai*, *però de cap manera*, etc.; i el primer adverbi podria anar precedit de *ni* («ni lentament ni (tampoc/molt menys/etc.) silenciosament»). Més encara: el tàndem d'adverbis (que a partir d'ara anomenarem *x* i *y*) podria estar integrat en altres construccions: «tant x com y», «més x que (no pas) y», «no solament x sinó fins i tot molt y», «d'allò més x i y», «x sí, però no (pas) y», «ell hi va anar x, però el seu germà, y», «se'n va aprofitar, si no totalment, almenys sí parcialment». Afegim-hi un tercer i un quart adverbi i tot plegat es complica més. ¿Podríem ara suprimir la terminació *-ment* de tots els adverbis llevat el primer?

A part aquesta complexitat, n'hi podem trobar una altra: pot ser que els dos adverbis no siguin de la mateixa naturalesa o no exerceixin la mateixa funció semàntico-sintàctica, i aleshores la licitud de l'escurçament és encara més problemàtica. En efecte, no crec que cap catalanoparlant pugui acceptar-lo en casos com els següents:

(1) Heu d'anar-hi immediatament i precisament després de la conferència.
(2) I finalment i inexorablement, el quart duc de Gandia apareix sempre sota el nom de San Francisco de Borgia.

Probablement és per aquesta raó que no sona bé el cas següent, tret d'una obra escrita per filòlegs:

(3) Darrerament, nosaltres mateixos n'hem editat, íntegrament i anotada, una breu mostra.

La influència d'algun manual i potser d'algun corrent pedagògic ha pogut crear desorientació. En català ha estat sempre fàcil de provocar hipercorreccions. Així

es deuen explicar l'últim exemple que he donat i els tres següents (el primer i el tercer, de filòlegs):

(4) *a.* Són derivats lèxicament, no sintàctica, ja que...
b. I construint un text molt pensat tant jurídicament com conceptual i gramatical (*El Full* de les universitats de Barcelona, 27.II.1985).
c. L'ha copiat (malament i incompleta) de la meva nota.

En conclusió, es tracta d'un detall molt petit de la gramàtica que no hauria de crear cap maldecap, però a l'inici de la nostra codificació moderna no devia quedar prou clar quina actitud s'havia de tenir envers aquest detall, i una part dels manuals o dels corrents pedagògics han mantingut com a vàlida una estructura sobre la qual no hi havia prou llum. Per tant, fóra bo d'aclarir la qüestió de manera més explícita.

13. LA CONSTRUCCIÓ «Q + *DE* + ADJ»

13.1. PREÀMBUL

Reprenent i reelaborant l'estudi que Brenda Laca (*Romanisches Jahrbuch* 40, 1989 [1990]) va dedicar a aquest tema i les meves notes posteriors (*Avui* 13/20/27.VII.1991), sembla que són característiques del català certes construccions amb un *de* seguit d'un nom (N), d'un adverbi (Adv), d'un adjectiu (Adj) o d'un participi passat (PP), com les següents:

(1) *a.* [Desplaçament d'un nom.]
Té molta paciència. —> En té molta, *de paciència*. Sí que en té, *de paciència. De paciència*, en té molta. / M'he quedat amb ben poques ganes d'anar-hi. —> M'he quedat amb ben poques, *de ganes d'anar-hi*.
b. [Desplaçament d'un Adv, Adj o PP]
No és (gaire) lluny / cara. —> No n'és (gaire), *de lluny* [Adv] / *de cara*. [Adj] *De lluny / de cara*, no n'és gaire.
L'he trobat molt desmillorat. —> L'hi he trobat molt, *de desmillorat. De desmillorat*, l'hi he trobat molt. [Adj]
Està molt retocat. —> Ho està molt, *de retocat* [PP]
c. [El·lipsi d'un nom, que dono subratllat a l'estructura de l'esquerra.]
T'he portat cinc *fulls* quadriculats i cinc ø *de llisos*. / Hi havia una

porta tancada i una ø *d'oberta*. / Han substituït la *representació* territorial per una ø *d'estamental*. / [Referit a *portes*:] Prefereixo una ø *d'oberta* que dues ø *de tancades*. / Acull *formes* populars i n'exclou ø *de cultes*. [Adj, PP]

Són també típiques del català d'altres construccions amb un *de* que es presenta més vacil·lant en la pràctica, construccions en què hi ha implicat el mot *altre(s)* o bé *res* i *quelcom*:

(2) *a*. Porto aquestes botes perquè no en tinc *d'altres*.
b. He de comparar aquest fet amb *(d')altres* de semblants.
c. He de comparar aquestes fotos de mol·luscos amb *(d')altres* (*de*) ja vistes anteriorment.
d. No sabem si aquestes restes són *res* (*de*) pre-romà.
e. Els claudàtors s'usen per marcar *quelcom* (*d'*)intercalat en un text.

13.2. Caracterització del fenomen i vacil·lacions que s'hi observa

No pretenc de caracteritzar i interpretar el fenomen des del punt de vista de la lingüística teòrica, sinó únicament intentar d'aclarir-ne l'estat de la qüestió.

a) Desplaçament d'elements

Quan un N, un Adj, un Adv o un PP, afectats per un quantificador (Q), es pronominalitzen i es desplacen, apareixen precedits de la paraula de, com il·lustren els casos de (1ab). Entenem per Q: (*a*) els quantificadors de certs tractats sintàctics: *molt, gaire, massa, força, poc, bastant, prou, gens, més, menys, tan(t), quant, que* (a «¡que gent que hi havia!»), *tot* (a «tenia tot de papers escampats»), *una mica, un xic, un poc, un pam, una galleda*, etc.; (*b*) els numerals cardinals (incloent-hi *un*, tant si és «indefinit» com si és numeral pròpiament dit); (*c*) l'absència de determinant («hi ha ø gent plantada» —> «n'hi ha ø de plantada»).
Hi ha algun cas en què sembla que el fenomen es dóna també amb N definit:

(3) *a*. Nosaltres només paguem *les* nostres, de cerveses.

Probablement es tracta d'una altra estructura, reduïda:

(3) *b*. *De totes aquestes cerveses*, nosaltres només paguem les nostres.

Llevat en el cas del nom desplaçat a la dreta, la llengua també admet la supressió del *de*, i no sembla que aquesta construcció (que, de tota manera, crec que és força menys freqüent) tingui un valor diferent de l'altra (que deu ser, doncs, la normal):

(4) *a.* Jo tampoc no ho entenc. *Gana* no en puc tenir perquè [...] abans d'anar al lavabo havia estat sopant. (Josep M. Fonolleras, *Avui*, 1.VI.1991, p. XIe.) / No en puc tenir, de/*ø gana.
b. Home, (de) *perfectes*, no t'ho dic pas, que ho siguin. / No t'ho dic pas, que ho siguin, (de) perfectes.
c. (De) *tancades* pròpiament, no els hi vaig deixar./No els hi vaig deixar, (de) tancades pròpiament.
d. (De) *malament*, no hi va anar del tot. / No hi va anar del tot, (de) malament.

(Aquesta segona construcció deu ser l'única possible quan el desplaçament es produeix amb més complexitat: «Home, el que se'n diu ø/*de perfectes, no et dic pas que ho siguin». No m'hi endinso.)

El desplaçament que ens ocupa deu estar condicionat per la funció de l'element afectat, com sembla deduir-se dels exemples següents (on S = subjecte; CD = complement directe):

(5) *a.* [N amb funció de S o bé de CD o bé de S = DC]
(i) D'institucions benèfiques, n'hi ha poques.
N'hi ha poques, d'institucions benèfiques.
(ii) D'institucions benèfiques, n'ha fundat moltes.
N'ha fundat moltes, d'institucions benèfiques.
b. [N amb una altra funció]
(i) *D'institucions benèfiques, demanen/donen diners a moltes.
?Demanen/donen diners a moltes, d'instiicions benèfiques
(ii) *?De cireres, me (n') he quedat sense.
Me (*n') he quedat sense, de cireres.

La diferència entre aquests dos casos anteriors de (5b) sembla indicar que la funció no deu ser una explicació suficient; i això mateix confirma el cas de (5biii), on l'element afectat és CD:

(5) *b.* (iii) ?D'institucions benèfiques, n'ajuden moltes.
?N'ajuden moltes, d'institucions benèfiques.

(Diguem de passada que aquest últim exemple potser sonaria més bé de la següent manera: «Ajuden a moltes, d'institucions benèfiques», construcció que caldria incorporar al tema del complement directe.)

b) El·lipsi del nom (N) en l'estructura «Q + N + Adj/PP»

Fora dels casos en què hi ha desplaçament d'elements, s'esdevé el següent. Sembla que la llengua distingeix en certs casos els Adj, PP o Adv predicatius (aplicats al nom a través d'un verb) dels Adj, PP o Adv atributius (aplicats al nom directament). Si no hi ha desplaçament, sinó només elisió, els predicatius no van precedits de *de* (6a), exactament igual que si el sintagma no estigués afectat per un Q (6b):

(6) *a.* Cinc nois van quedar emmascarats, i cinc, tacats d'oli.
Cinc nois van quedar massa lluny, i cinc, massa prop.
b. Els nois van quedar emmascarats, i les noies, tacades d'oli.
Els nois van quedar massa lluny, i les noies, massa prop.

Si l'Adj o PP són atributius (l'Adv ara no hi entra), ens trobem en el cas que podem considerar paradigmàtic de la construcció estudiada: apareix la partícula *de* a l'esquerra d'aquestes categories, com il·lustra (1c).

La distinció entre les funcions predicativa i atributiva (deguda a Brenda Laca) és més o menys clara com a concepte lingüístic. Així, els casos de (6) i el de (7a) són predicatius, i el de (7b), atributiu:

(7) *a.* He pintat dues portes blanques i dues blaves. [Sc. 'he pintat dues portes de blanc i...']
b. Li he regalat tres llibres vells i tres de nous.

Però en molts casos la distinció fins i tot teòrica dels dos matisos es presenta molt difusa o simplement impossible; i, en la pràctica, la partícula *de* hi apareix de manera vacil·lant. ¿Són atributius o predicatius els elements subratllats de (8)?:

(8) *a.* Potser no tenim tantes limitacions, però com a grup sí que en tenim, i (de) *molt fortes*.
b. N'hi ha de nous, *propiciats* per la nova situació.
c. Setse parells de canelobres de fust, *pintats*, y alguns ø *argentats* y altres *ab fils daurats*. (Document de 1673: de DCVB, *algú*, 1c.)

El concepte de «predicatiu» sovint deu ser sinònim del concepte «explicatiu» que s'aplica als relatius i altres elements. Il·lustrarien aquest punt de vista els fragments subratllats dels casos següents:

(8) *d.* El contacte de llengües ha afavorit la substitució d'un esquema lingüístic (*català, tradicional*) per un altre (*castellà, basat en el model televisiu*).
e. A penes cal precisar que d'exemples n'hi ha, *copiosos*, en tots els nostres clàssics. (J. COROMINES, DECat, IX, 105a51.)

Sigui com vulgui, la veritat és que la llengua sembla que esborra sovint aquesta distinció. Caldria estudiar-ho amb compte. De moment, sembla que nombrosos exemples apunten a la hipòtesi que la llengua privilegia la construcció amb *de* quan la interpretació podria ser tant predicativa com atributiva:

(9) *a.* Compra'm dues camises blaves i dues de blanques.
Tenia molts papers escampats. —> En tenia molts d'escampats.

I potser fins i tot en casos en què en teoria només és possible la interpretació predicativa:

(9) *b.* Quan te'n vagis de casa, deixa tres finestres obertes i dues (de) tancades.
c. ¡Tanta gent què hi havia asseguda i tanta de plantada!

Així mateix, a (9d) sembla que es distingeix millor el fenomen que ens ocupa que no pas a (9e):

(9) *d.* Compra'm cinc prestatges: tres, envernissats.
e. Compra'm cinc prestatges, però tres (d')envernissats.

Quan l'element de què ens preguntem si és atributiu o predicatiu és un Adv, aleshores és un predicatiu amb seguretat, i en canvi de vegades hi apareix també *de*:

(10) *a.* Hi havia / tinc dues màquines bé i tres màquines malament. —> N'hi havia / en tinc dues de bé i dues de malament.

No comprovo altres adverbis. Diria que amb *baix, dalt, lluny, prop* no hi hauria *de*; però potser fóra perquè aquestes paraules ja apareixen habitualment

amb una *a* al davant (*lluny*, amb més dificultat), i aquest sol fet eliminaria el *de* (que, en efecte, no apareix mai davant elements preposicionals):

(10) *b*. Hi havia quatre cotxes lluny i tres cotxes (a) prop. —> N'hi havia quatre lluny i tres (a) prop.
c. Hi havia dos nens (a) baix i tres nens (a) dalt. —> N'hi havia dos (a) dalt i tres (a) baix. / M'estimo més una habitació (a) dalt que dues (a) baix.

En resum, el fenomen de (1c) només és simple en aparença. I, com veurem a continuació, presenta d'altres vacil·lacions i nombroses complicacions. A part d'aquestes vacil·lacions que veurem, alguna de les quals potser respon a una raó intrínseca a la llengua, n'hi ha d'altres que afecten els casos més paradigmàtics del fenomen que ens ocupa (és a dir, el que definim amb (1c)) i que deuen ser deguts a causes més extrínseques (barreja lingüística dels catalanoparlants). Efectivament, cada dia se sent més la construcció «Té una blava», en lloc de «En té una de blava» i «dues meves» (que sento repetidament en una reunió de filòlegs catalans). Deixo estar aquests últims casos.

c) Certs Adj

Sembla que certs adjectius que normalment van anteposats al nom es comporten en aquest punt de manera peculiar. Es tracta d'adjectius com *infinit, comptat, sol*, i dels numerals ordinals. Caldria també explorar aquesta zona. Els dos exemples següents són estranys, tot i que, pel meu gust, sonarien menys malament amb *de*:

(11) *a*. ?Montserrat Caballé tenia un concert a Ljubljana i un (de) segon a Zagreb.
b. ?De moral, n'hi ha una (de) sola per a tothom.

I el cas següent (una possible definició lexicogràfica del terme *contraprestació*) no es veu que sigui viable ni amb *de* ni sense:

(11) *c*. ??Prestació amb què l'altra part contractant correspon a la feta per una (de) primera.

Sigui com vulgui, els exemples anteriors són habituals sense *de*. Documentem-los explícitament:

(11) *d.* Nemesi havia [fet] [...] quatre atemptats d'immoralitat pública i *un cinquè* [...] que tindria l'efecte d'un gran escàndol. (Ferran Torrent, *L'any de l'embotit*, Quaderns Crema, Barcelona 1992, p. 7.)

e. Andreu va guanyar tres premis literaris i va quedar finalista d'*un quart*. (Agustí Pons, *Avui*, 23.III.1993, p. 48.)

d) «Res» i «quelcom» en lloc de N

Hi ha unes altres construccions igualment vacil·lants pel que fa a la presència de la partícula *de*, i que no sabem si tenen amb les anteriors res més de comú que aquesta partícula vacil·lant: són les construccions en què el nucli del sintagma no és un N sinó els pronoms *res* o bé *quelcom*, els quals no desapareixen (com abans desapareixia el N):

(12) *a.* Cal dubtar que sigui res *de* pre-català o almenys res ø pre-romà. (J. COROMINES, DECat, IX, 83b21.)

b. Anomenem *claudàtor* cadascun dels signes [ ] usats per incloure-hi quelcom (d')interpolat en un text. (Vegeu DGLC, *claudàtor*, sense *de*.)

(Es podria segurament relacionar aquests casos amb construccions com les següents, que trec del DGLC, *algun*: «un petit nombre de persones o coses; a vegades, també, *una de sola*», «alguna cosa *de bo, de dolent, de cert*».)

e) «(D')altre(s)»

Aquest determinant es combina amb altres determinants («*un* altre», «*l'*altra», «*molts* altres», «altres *molts*»), i a més a més apareix amb *de* a la seva esquerra en casos que no han estat definits de manera totalment satisfactòria.

Primer caracteritzarem el fenomen i després en veurem un cas especial.

Caracterització del fenomen

Segons Brenda Laca, (i) el *de* és obligatori quan *altre(s)* apareix sense cap altre determinant i el nucli nominal està elidit (com indicaria (13a)):

(13) *a.* Porto aquesta corbata perquè no en tinc *d'altra*.

Però, a desgrat de Laca, resulta que (13b) també és perfectament normal, amb *de* o sense:

(13) *b.* Hem de comparar aquest fet amb *(d')altres*.

Inversament, segons Laca, (ii) no hi hauria *de* si hi hagués altres determinants i el nucli també estigués elidit:

(14) *a.* En comprarem *molts altres*.

Però també aquí, almenys en algun cas, el *de* és tan natural com l'absència predita per Laca:

(14) *b.* En comprarem *molts d'altres*.

(Caldria veure totes les combinacions de «determinant + *altre*». Per exemple, no és viable la combinació «article + *de* + *altres*»: **els d'altres*.)

Finalment, (iii) si el nucli no està elidit i no hi ha cap altre determinant, Laca preveu optativitat per al *de*, cosa que sembla respondre a la realitat:

(15) Deu tenir *(d')altres* fills.

Falta encara un quart cas (no esmentat per Laca): aquell en què no hi ha el·lipsi del N i *altre* va precedit d'un altre determinant. Sembla que aquest cas és com el segon: sense *de* segons quin determinant hi ha al davant («Hi havia un altre pi mort», «No direm res dels altres pins morts»), i qui sap si amb un *de* optatiu segons quin altre determinant hi ha (? «Hi havia molts (d')altres pins morts»).

L'optativitat que hem vist, algú la utilitza estilísticament per evitar hiats o altres cacofonies, i escriu, per exemple, «*En* altres casos», però «Ens referirem *a* d'altres qüestions» (on la *d* evita el contacte de la *a* amb la vocal inicial d'*altres*).

Un cas especial

Vegem ara el cas especial a què he al·ludit. Quan, a més a més del determinant *altre*, hi ha un Adj o PP (provinents de la dreta del N originari, ara elidit), en teoria l'Adj/PP hauria d'anar precedit de *de* (de manera semblant al cas (1c)), però en la pràctica aquesta partícula apareix amb una forta vacil·lació:

(16) *a.* Tinc un terreny de 800 m^2 i un altre terreny *molt més gran*. —> Tinc un terreny de 800 m^2 i un altre (de) molt més gran.

b. A part aquella preposició, n'hi pot haver una altra (de) deguda a l'adjectiu final.

c. A part aquests jocs, n'hi ha d'altres (d')igualment vàlids per passar l'estona.
d. E prestament se despullà aquella roba e vestí-se'n una altra brodada d'argenteria. (*Tirant*, capítol CIX; edició d'Albert Hauf, p. 201.10.)

Tant és un fet aquesta vacil·lació, que algun manual (Ruaix) arriba a dir que *d'altres* no ha d'anar seguit d'un segon *de*, i proposa de suprimir aquest segon o bé el primer (17bc):

(17) *a.* Tinc tots aquests i *d'*altres *de* semblants.
b. Tinc tots aquests i altres *de* semblants.
c. Tinc tots aquests i *d'*altres semblants.

Personalment, jo no sento cap repugnància envers (17ab), però no acceptaria (17c).

f) Altres casos i altres detalls

(i) El cas vist a (16)-(17) potser no és sinó un exemple d'un fenomen més general que es podria descriure així: el nominal elidit, a part de dur un element quantificador (Q), va acompanyat (modificat) d'altres dos o més elements dels que en principi reclamen l'aparició de la partícula *de*. Aquests altres elements poden ser una seqüència d'adjectius o participis o bé la paraula *altre(s)* seguida de la dita seqüència.

Aquests elements que reclamen *de*, al seu torn poden anar modificats per altres elements («*molt* Adj», «*ja* PP», «*encara avui força* Adj», etc.). És possible que aquesta (relativa) complexitat (sumada potser a la foscor de la distinció entre elements atributius i predicatius) tingui una part de la responsabilitat de la vacil·lació que observem en el *de* en aquests casos. Millor dit: són casos que al més sovint apareixen sense el *de*, però els professionals sovint es pregunten si aquest *de* hi falta o no, i no tenim resposta (subratllo els dos elements esmentats):

(18) *a.* Però n'hi ha d'altres, d'aspectes, en què el progrés ha continuat [...], i n'hi ha de *nous ø propiciats* per la nova situació. (PRATS-RAFANELL-ROSSICH, *El futur de la llengua catalana*, Barcelona 1990, p. 21.)
b. La posició més generalitzada estableix dos eixos [...]: un de *vertical ø basat* en la temàtica, i un altre d'*horitzontal ø basat* en l'estil. (M. Teresa CABRÉ, *La terminologia*, Barcelona 1992, p. 131.)
c. Les divergències [...] responen [...] a dues línies. [...] En segon lloc, a la línia de defensar l'adopció sistemàtica de formes barcelonines i

d'excloure'n de *més genuïnes ø usades* en altres regions. (Carta al director d'una editorial, al·ludida a les conclusions d'aquest article, II.1993.)

d. Aquesta és una qüestió vella. Però n'hi ha *una altra* de *nova*, *ø encara avui força polèmica*, *ø referent* a la seguretat de les collites.

e. ...i en podem distingir *d'altres de complementaris ø establerts* per mitjà de...

Ajuntant-hi l'aspecte vist a (11a), obtenim altres exemples del fenomen com (18f):

(18) *f.* N'hi ha una (de) *tercera* (de) *més fàcil.*

De vegades el *de* vacil·la fins i tot si hi ha un sol element dels que ara considerem però està modificat de la manera que hem dit:

(18) *g.* Estudiarem dues lliçons noves i en repassarem dues (de) *ja vistes* al trimestre passat.

h. N'hem trobat tres (de) *més o menys amagades.*

Si apel·lo a la «(relativa) complexitat» és perquè hi ha més casos que potser s'expliquen d'aquesta manera. Un catalanoparlant nadiu del Principat no suprimiria mai el *de* d'una frase com «Tinc un despatx petit i un de *gran*», però més d'un vacil·laria en una construcció com la de (16a), on l'Adj pertinent és *molt més gran*. Acabem amb un altre exemple perfectament assimilable a la sèrie que ens ocupa:

(18) *i.* La moció laborista va rebre el suport de 314 diputats, enfront de 292 *en contra ø procedents* dels lleials al primer ministre. (*Avui*, 9.III.1993, p. 2.)

Prescindint del fet que la construcció, globalment considerada, sigui adequada o no (l'expressió *en contra* no té cap equivalent homogeni anterior, com sembla que caldria), resulta que darrere el nom elidit («292 *diputats*») hi ha un fragment (*en contra*) dels que no demanen la presència de *de* i un altre (*procedents*) dels que sí que l'exigeixen en teoria; i veiem que novament hi ha vacil·lació (més exactament, absència).

(ii) El quantificador *més* va posposat al nom quan aquest porta altres determinants anteposats («Hi ha *més persones*», però «Hi ha *tres* persones *més*»). I si el nom s'elideix, molts correctors es pregunten, també sense resposta, si *més* ha d'anar precedit de la partícula *de*, la qual avui es troba sovint eliminada:

(19) *a.* Per això és important el compromís francès —cal esperar que no sigui un ø més— d'enxampar els màxims dirigents. (*Avui*, 20.X.1991, p. 12a.)

b. El volum que Columna donava a conèixer no pot ser tingut en compte tan sols com un ø més, sinó... (*Avui*, 4.IV.1992, p. 27.)

Potser s'hauria d'aclarir si «una/dues més», etc. té el mateix valor semàntic o contextual que «una/dues de més», etc. (en expressions com «Jo en tinc una/dues/... (de) més»).

Afegint-hi l'aspecte que hem vist a l'apartat (i) d'aquí damunt, la construcció esdevé més complexa i la vacil·lació i el dubte persisteixen. (18b) es convertiria en (20):

(20) Estudiarem dues lliçons noves i en repassarem dues *més* (de) *ja vistes* al trimestre passat.

(iii) Hi ha d'altres construccions que es poden recollir aquí per no haver-los de crear un capítol especial en aquesta enumeració de problemes de sintaxi i perquè en algun cas es relacionen amb l'aspecte que ara ens ocupa. Vegem els següents exemples:

(21) *a.* I aleshores escriví sota la segona frase, una ø de tercera. (Isabel-Clara Simó, *Alcoi-Nova York*, Barcelona 1991, p. 60.)

b. ??Hi ha, entre altres raons, dues ø d'importants.

Intuïtivament les construccions anteriors són irregulars. La raó teòrica deu ser que el nom elidit (*frase* a la primera i *raons* a la segona) ocupa una posició estructural de tal naturalesa que el fa irrecuperable. Dit amb altres paraules, és com si els fragments pertinents de les construccions de (21) fossin exactament els de (22):

(22) *a.* *I aleshores escriví una de tercera.

b. *Hi ha dues d'importants.

El mateix tipus de problema, intuïtiu i teòric, trobem en els exemples de (23a), la part pertinent dels quals dono a (23b):

(23) *a.* *Més gran, menys gran, tan gran,* que, en dimensions superficials, capacitat, etc., resp[ectivament] excedeix, no ateny, iguala, un altre». (DGLC, *gran.*)

Tot parlant té, entre les paraules de tipus general que sol utilitzar en qualsevol situació, d'altres que remeten a especialitats més restringides. (M. Teresa CABRÉ, *La terminologia*, 1992, p. 88.)

b. *En dimensions superficials excedeix un altre.
*Tot parlant té d'altres que remeten a...

(iv) Quan el Q que afecta el N elidit és zero (és a dir, és equivalent a un quantificador indefinit), aleshores la partícula *de* no pot aparèixer. Comparem (24a) amb (24b):

(24) *a.* Tinc set fulls grocs i set *de* blancs.
b. Tinc fulls grocs i (**de*) blancs.

(v) Hi ha casos en què no podem parlar de l'elisió d'un N, com ara els següents:

(25) *a.* —¿Què hi ha, noi?
— *Poc de nou* avui: tot continua igual.
b. Va posar la mà a l'esquena d'en Will. Per animar-lo. Per ser *un sol* amb ell. // Per exigir-me alguna cosa; per ser un sol amb ell. (Nadine Gordimer, *Història del meu fill*, Barcelona, 1991, pp. 231, 233.)

La construcció subratllada de (25a) equival a *poca cosa nova* (o *poca cosa de nou*): no hi ha cap N elidit. La de (25b) equival a *una sola persona* o bé *un de sol*: però a *un de sol* tampoc no hi ha cap N elidit (no podem preguntar «¿Un de sol *què*?»).

Suposo que les expressions *poc de nou* i *un de sol* són genuïnes en català, tot i que deuen aparèixer molt poc. I suposo també que ningú no diria, en lloc de la primera, *poc nou* (sense *de*) ni, en lloc de la segona, la que apareix al llibre citat. Però la veritat és que la segona ha estat documentada: per tant, aquí tenim un altre cas de vacil·lació sintàctica en la llengua actual.

13.3. Recull d'altres exemples

Dono tot seguit un breu recull d'altres exemples ordenats d'acord amb els apartats del #13.2 que afecten. Són tots de textos publicats o escrits recentment. En aquest recull hi ha casos que considero incorrectes i d'altres que no els hi considero (per exemple el (26d)): els dono tots per a informació del lector. Com sempre, suprimeixo en general els noms dels autors vivents.

b) El·lipsi de N en l'estructura «Q + N + Adj/PP»

(26) *a*. En el DCVB, d'una mostra de 52 femenins consultats, n'hi ha 7 ø acabats en *-a* i 4 ø acabats en *-essa* que signifiquen exclusivament 'muller de'; 6 ø acabats en *-a* i 18 ø acabats en *-essa* que signifiquen exclusivament 'dona que fa de'; 5 ø acabats en *-a* i 5 ø acabats en *-essa* que signifiquen tant 'dona que fa de' com 'muller de' [...]. (D'un llibre publicat a Barcelona l'any 1992.)

b. La xifra total d'entrades venudes ha estat de 700.000, d'un total de 4,5 milions ø previstes. (*Avui*, 14.VI.1991, p. 1)

c. De tota manera, com a grup sí que en tenim, i ø molt forts. (*El Temps*, 15.IV.1991, p. 11.)

d. Si aquestes [empreses] ho han pogut fer, ¿com s'explica que n'hi hagi tantes (per cert, sovint ø catalaníssimes) que s'excusen [...]? (Isidor Marí, *Avui*, 16.VI.1991, p. 17.)

e. La gent gran, dissortadament, no hi havia acudit [...]; en canvi, uns cinquanta o seixanta nens —de prop i de lluny, de pobres i de rics, de ben educats i de salvatgets, de grans i de petits— sí que hi havien anat. (Michael ENDE, *Memo*, Alfaguara, Madrid 1988, p. 105.)

f. [Als forns de pa hi ha unes barres anomenades «Valls». Com tot el pa, també aquest es pot demanar tallat a màquina. Un client demana:] Posi'm tres Valls. Un, tallat.

g. Una cosa és el franquisme i una altra ø molt diferent el filipisme o el pujolisme. (*Diari de Barcelona*, 7.IV.1990.)

h. La intervenció se centrarà en l'adequació plàstica d'un mur mitger de més de 400 metres [...], i d'un altre ø més petit ø contigu a l'anterior. (*Diari de Barcelona*, 7.VI.1991, p. 3)

c) Certs Adj

(27) *a*. Si aquest nom té tres complements, n'hi afegiré un ø quart; si aquell verb en té quatre, n'hi posaré un ø cinquè. (D'un llibre publicat a Barcelona l'any 1990.)

b. Montserrat Caballé tenia un concert a Lubljiana i un ø segon a Zagreb. (*Avui*, 5.V.1991, p. 3c.)

d) «Res» i «quelcom» en lloc de N

(28) *a*. **claudàtor** Cadascun dels signes [ ] usats per a incloure-hi quelcom ø interpolat en un text, que no forma part del context. (*Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona 1982.)

b. El *Frondino e Brisona* no és res ø extraordinari, però cal atorgar-li una gran dignitat d'estil. (RIQUER, *Història de la literatura catalana*, II, Barcelona 1964, p. 63.)

c. Els pergamins van numerats en dues sèries: una ø primera, ø classificada per ordre cronològic, i una ø segona ø anomenada «d'extra-inventari». (D'una obra encara inèdita, 1992.)

d. ...l'ISC deixaria de ser un aparell propagandístic [...] i podria convertir-se progressivament en quelcom ø semblant a la «Institució per a l'ús del català» que va proposar Lluís V. Aracil. (*Escola Catalana* 278, març 1991, p. 34c.)

e) «(D')altre(s)»

(29) *a.* La relació d'aquest fet amb d'altres ø ja vistos anteriorment és clara. (Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona 1985.)

b. La fórmula [...] «si us plau» és generalment preferida a d'altres ø considerades de procedència dubtosa. (*Butlletí dels Seminaris d'Ensenyament del Català*, desembre 1968, p. 2.)

c. aquesta noble família montpellerenca, i d'altres ø llenguadocianes del mateix nom. (DECat, IX, 66b54-55.)

d. ...malgrat que en la nostra i en algunes altres ø semblants a la nostra, cal comptar molt amb... (*Avui,* 27.IV.1991, p. IXa.)

e. ...vol dir fer entrar en la codificació una sèrie de formes...: la majoria de les que actualment ja s'usen i eventualment d'altres ø correlatives a l'aparició d'altres varietats. (*Diari de Barcelona*, maig 1991.)

f. ...proposa sortides d'unes hores, d'un matí o una tarda, o d'altres ø més llargues que duren tot el cap de setmana. (*Avui*, 14.VI.1991, p. III.)

g. Però és evident que, de la mateixa manera que hi havia els elements barrocs que ressorgien, també ho feien d'altres ø pertanyents a diferents corrents estètics. (*Avui*, 13.VII.1991, p. IIIa.)

h. un corpus per a l'anàlisi fonètica no pot ser igual que un altre ø dedicat a la investigació en sintaxi. (Llibre publicat a Gurb, 1988.)

i. a aquesta iniciativa [...] en segueix una altra ø realitzada l'11 d'octubre. (*El català reconegut al Parlament Europeu*, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1991, p. 28.)

j. una situació similar a una altra ø ja treballada. (*Escola Catalana*, novembre 1992, p. 41c.)

f) Altres casos i altres detalls

(30) *a.* Hi ha les dues versions en esborrany (A i B) i una ø tercera d'enquadernada a l'estil que ja hem esmentat adés (C). (Revista *Almaig* (Estudis i Documents), IV (Festes de la Puríssima, Ontinyent), 1990, p. 110c.)

b. la legislació xinesa que el 1989 preveia trenta-vuit delictes que podien ser castigats amb pena de mort, i deu més ø aplicats al règim militar. (*Avui,* 6.II.1992, p. 44c.)

c. però K. P. Linder cita, entre els exemples no adduïts per Lewent, 6 d'introduïts per *per* i 8 per *de*. (*Miscel·lània Aramon i Serra*, I, Barcelona 1979, p. 49.)

13.4. Conclusió

La qüestió que ens ha ocupat en aquest capítol és fosca des del punt de vista de la teoria lingüística i presenta en la pràctica nombroses vacil·lacions, cada cop més persistents. La gramàtica normativa no en diu pràcticament res. La conclusió és evident: necessitem aclarir aquest punt de sintaxi per després poder-ne establir les regles d'ús. Naturalment, caldrà aclarir-lo també al País Valencià, on es presenta encara més vacil·lant que al Principat.

14. ORDRE D'ELEMENTS I DUPLICATS PRONOMINALS

14.1. Preàmbul

L'ordre d'elements és un capítol essencial de la nostra sintaxi al qual han dedicat darrerament estudis de molt valor diversos lingüistes, com Narcís Garolera, Anna Bartra i Enric Vallduví, però que encara necessita més atenció, almenys des del punt de vista de la gramàtica normativa.

A part els aspectes que veurem després (#14.2ss), des dels interessos més pròpiament normatius s'haurien d'aclarir uns quants detalls com ara els següents (dels quals no m'ocuparé):

a) La col·locació dels adjectius respecte del nom. Avui només sabem d'aquest aspecte quatre detalls generals.

b) La col·locació del subjecte quan és una oració (amb verb conjugat o bé en infinitiu). La lingüística generativa va descobrir fa uns anys que aquests subjectes anaven de manera «natural» (és a dir espontània) posposats al verb

principal. Però la veritat és que cada dia són més habituals en llengua escrita més aviat formal o periodística (i potser també en llengua oral més o menys formal) construccions com les següents (subratllo el subjecte oracional i el verb principal):

(1) *a. Fer un repàs* —forçosament breu a causa del nombre exigu de treballs que han explorat aquest punt— per poder veure quin és l'estat actual de les explicacions donades sobre el tema *sembla* del tot necessari. (Tesina inèdita, Universitat de Barcelona, 1992.)

b. Comprendre les cultures autòctones / hauria de ser el primer objectiu dels exploradors.

c. Posseir aquests coneixements profunds sobre lingüística / no ha de fer perdre de vista a l'ensenyant que la matèria de l'ensenyament general és la llengua. (Dins el llibre *Professor Francisco Marsá*, Col·lecció Homenatges, Universitat de Barcelona, Barcelona, p. 127.)

d. Que un text científic presenta característiques lingüístiques pròpies / és generalment cert, encara que sovint no resulta fàcil de mostrar aquestes característiques.

e. Que «L'Avenç» engiponi un dossier sobre historiografia catalana [...] *reflecteix* el seguidisme que ha practicat aquesta revista. (Suplement «Diumenge» de l'*Avui*, 4.IV.1993, p. 37.)

c) La col·locació del subjecte en oracions passives i semblants. Una altra moda que cada dia està més escampada consisteix a ordenar aquestes oracions a l'estil anglès. Potser és construcció habitual sobretot en els mitjans de comunicació escrits (vegeu *e*, més avall). Trobem pertot construccions com la de (2a), que en llengua espontània foren com (2b) i en la llengua estàndard, que accepta la passiva morfològica, potser haurien de ser com (2c):

(2) *a. Tres joves* han estat detinguts a la localitat de...

b. Han detingut *tres joves* a la localitat de...

c. Han estat detinguts *tres joves* a la localitat de...

d) La col·locació de certes altres paraules com *ja, també, encara,* etc., que avui apareixen també, sobretot per escrit, de manera sovint xocant als costums orals.

e) Les condicions específiques del llenguatge del periodisme escrit. Aquest periodisme, probablement per alguna raó específica que ara no exploraré, arriba a construir les frases exactament en l'ordre invers del previst per les regles de la perspectiva funcional de l'oració. Vegem-ne uns quants exemples:

(3) *a.* Un artefacte ha explotat aquest matí a la seu del banc XX. (Sentit per ràdio, II.1993.) / ...Aquest és el tercer accident mortal des de divendres. En els tres casos es creu que l'excés de velocitat n'ha estat la causa. (Sentit per TV3, 1.III.1993.)

Normalment la construcció d'aquestes frases seria: «Aquest matí ha explotat un artefacte a la seu del banc XX», i «...es creu que n'ha estat la causa l'excés de velocitat».

(3) *b.* [Títol] **Segons el bisbat, el COOB va imposar la Sagrada Família per fer l'acte litúrgic.**
[Text] El bisbat nega que l'Església volgués imposar la Sagrada Família com a recinte per celebrar un acte litúrgic conjunt amb altres religions durant els Jocs [Olímpics] i afirma que era el COOB que defensava aquesta proposta. (*Diari de Barcelona*, 14.II.1992, p. 1.)

Segons la col·locació dels elements, al títol s'afirma que el lloc triat per fer l'acte litúrgic fou la Sagrada Família i no un altre; però al text s'afirma que qui va triar el lloc fou el COOB, no pas el bisbat. De manera que, a dreta llei, el lector queda desorientat perquè no sap què és exactament el que el periodista pretén de dir-li.

(3) *c.* [Títol d'una notícia breu, amb una part destacada per l'editor] **Una gran presència de bacteris a l'aire del metro de París** ha estat descoberta en una anàlisi recent.

En llenguatge habitual l'estructuració d'aquesta notícia seria exactament al revés: «En una anàlisi recent ha estat descoberta una gran presència de...». L'ordre en què la revista ens la dóna més aviat fa pensar en una llengua com l'anglès.

* * *

El català deu ser una llengua notable pel que fa a la possibilitat d'alterar l'ordre dels elements; però aquesta alteració, si sobrepassa certs límits, fàcilment pot sentir-se com a pròpia del llenguatge col·loquial menys elaborat, més impressionístic. Potser caldria dir que hi ha diverses possibilitats d'ordenació segons el grau de formalitat. La més «baixa» seria la pròpia del llenguatge oral quotidià, que podríem exemplificar amb (4a):

(4) *a.* [Comentari d'una obra científica. Títol: «Una mica de dialectologia catalana. L'obra de Mr. Morel-Fatio i Mr. Saroïhandy dins *Grundriss* del Dr. Gröber». Començament absolut de l'article:]
Fa estona que hu havíem promès de parlarne de la part que tenen aquests benemèrits professors [...] dins l'obra clássica del Dr. Gröber. (A. M. ALCOVER, *Bolletí del Dicc. de la Llengua Catalana*, IV, 1908-1909, p. 194.)

La més «alta» o freda podria ser la més pròpiament específica del llenguatge científic, entenent aquest terme en sentit forçosament ampli. Aquest llenguatge faria probablement un ús més o molt parc de les alteracions de l'ordre d'elements que més avall ens ocuparan; i quan fes alteracions d'aquesta mena potser fóra més parc en l'ús dels pronoms que són habituals en un altre llenguatge més quotidià. Podria representar aquesta restricció de pronoms un cas com el següent:

(4) *b.* El llibre s'ocupa de totes les variacions territorials d'Europa fins a la segona guerra mundial. De la segona guerra mundial l'autor ø diu ja ben poca cosa.

Per contra, aquest llenguatge més alt es podria sentir còmode amb certes altres alteracions com les que hem vist als punts *b, c, e* d'aquí damunt, que novament il·lustro amb el següent exemple:

(4) *c.* Altres sistemes tridimensionals, biplanars, icònics o simbòlics comparteixen aquestes característiques.

(Crec que en un llenguatge més habitual una expressió d'aquesta mena tindria un ordre invers: «Comparteixen aquestes característiques altres sistemes...».)

Aquest registre més alt també admetria, potser, la supressió del pronom en certs verbs pròpiament pronominals que veurem més avall. Il·lustraria aquesta possibilitat el següent fragment del diccionari de Fabra:

(4) *d.* Seient estret i llarg [...] *on caben* algunes persones. (DGLC, *banc.*)

I enmig hi hauria la forma de la llengua estàndard. Així com el contrast entre els dos tipus de llenguatge anteriors és o pot ser molt evident i fins estrident, la forma de la llengua estàndard és prou més difícil de caracteritzar. Però sembla que ha de ser interessant i necessari d'intentar-ho. Probablement les construccions (4b,d) prendrien o haurien de prendre les formes (4ef) respectivament, en la llengua culta general:

(4) *e.* El llibre s'ocupa de totes les variacions territorials d'Europa fins a la segona guerra mundial. De la segona guerra mundial(,) l'autor *en* diu ja ben poca cosa.

f. Seient estret i llarg *on hi caben* algunes persones.

Dono altres construccions, tretes d'una obra recent de gran alè científic i de gran elegància lingüística, que no és fàcil de dir si haurien o no de contenir els desplaçaments que hi veiem (i que dono en cursiva), perquè l'obra adopta, probablement de manera pretesa, un llenguatge comunicatiu accessible (però mai despenjat ni col·loquial):

(4) *g.* Aquest fenomen ha estat denominat [...] banalització. [Nota:] Per exemple, quan expliquem detalls de la nostra feina als amics que no són de la mateixa professió, quan *a un advocat li parlem* d'algun afer patrimonial, quan *als companys els comentem* el darrer partit de futbol «banalitzem» la terminologia. (M. Teresa CABRÉ, *La terminologia*, Barcelona 1992, p. 126.)

h. [L'autora contraposa els textos *especialitzats* als textos comuns o *estàndard*.]
Des del punt de vista de la temàtica, no són especialitzats els temes que [...]. Des del punt de vista dels interlocutors, no són subjectes especials tots els parlants d'una llengua [...]. Des del punt de vista de les funcions, no són especialitzades les comunicacions informatives [...]. Finalment, des del punt de vista del canal per on circula la informació, *el model estàndard el constitueixen* les comunicacions orals. (Ibidem, p. 127.)

i. En efecte, presentar un text científic molt especialitzat a través d'un article escrit [...] no requereix el mateix discurs que si, *de la mateixa temàtica, se'n fa* una comunicació oral espontània. (Ibidem, p. 148.)

És fàcil de rebutjar (4a); podem també fàcilment acceptar (4bcd) com a propis dels llenguatges més formals o científics; però en molts casos no és fàcil determinar com hauria de ser una llengua neutra apta per als usos cultes però que no violentés les característiques pròpies de la llengua (4e-i). Per saber si aquestes característiques han estat violentades, caldria abans poder-les establir amb un cert detall. Aquest és el problema, com veurem. No tinc la pretensió de solucionar el problema, però almenys confio que podré mostrar un dels punts més conflictius d'aquest capítol de sintaxi: que certes construccions se senten irremissiblement com a forçades i que, per tant, la gramàtica normativa hauria de trobar

la manera de caracteritzar-les per poder-les desqualificar sense danyar les que siguin genuïnes.

Aquí m'ocuparé només de les següents qüestions: desplaçament d'elements a l'esquerra (14.2), gramaticalitzacions de pronoms (14.3), duplicacions pronominals amb relatius (14.4), i conveniència de marcar amb una coma els desplaçaments (14.5).

14.2. Desplaçament d'elements a l'esquerra

Des de fa gairebé un segle hi ha hagut una clara preocupació per evitar desplaçaments d'elements a l'esquerra i, encara més, per suprimir els pronoms que s'originaven en aquests desplaçaments. L'objectiu era bo: es tractava de fer recular del llenguatge formal construccions com la de (4a), que sempre han (o sobretot havien) estat abundantíssimes en la llengua escrita. Aquests casos d'element nominal repetit amb un pronom feble eren considerats «pleonasmes» i aquest concepte era exactament equivalent d'«incorrecció». Aquesta és exactament la doctrina que ha imperat des del començament de segle fins ara mateix. Crec que es tracta clarament d'un mal enfocament de la qüestió, que ha originat ultracorreccions tan lamentables com les construccions que es volia (i que, cal reconèixer-ho, en bona part s'ha aconseguit de) contenir. A partir d'ara deixaré d'utilitzar el mot *pleonasme*, per evitar-ne el significat esbiaixat que ha adquirit entre nosaltres.

a) Origen del malentès

L'origen del malentès són les *converses* 292 a 300 de Fabra (ed. Pey), en les quals s'estableix la següent doctrina:

(i) Si es fa una inversió, hi haurà un pronom si l'element avançat és un «complement»:

(5) *a.* Aquesta teoria, *la* considerem poc clara.

(ii) Però si l'element avançat és un «circumstancial», és millor l'absència de pronom, i encara és millor de no fer la inversió. Per tant, l'acceptabilitat de les tres construccions de (5b) seria descendent, segons Fabra:

(5) *b.* Hem llegit en el segon capítol que...
En el segon capítol hem llegit que...
En el segon capítol hi hem llegit que...

De la darrera construcció de (5b), l'autor en diu el següent: «admissible», «no és en absolut [sc. d'una manera absoluta, indiscriminada] condemnable», però és sempre «un recurs estilístic» i «en el fons és una incorrecció gramatical».

La condemna («en el fons és una incorrecció gramatical») és l'única cosa que han retingut a la memòria i en la ploma molts escriptors, correctors i autors de manuals, segurament a causa de la pobresa de tracte que rebé el fenomen. Efectivament, Fabra qualifica de «circumstancials» (i d'equivalents a «adverbi»), *indiscriminadament*, tots els elements substituïbles pels pronoms *hi* o *en*.

Avui es pot afirmar, sense cap mena de vacil·lació, que cal corregir en dos sentits aquesta doctrina. En primer lloc, tenen la mateixa consideració de «complements» certs elements substituïbles per *hi* o per *en* que els elements que se substitueixen pels altres pronoms febles (*el, la,* etc.); en concret, tots els elements subratllats de (6) serien «complements» amb el mateix dret exacte:

(6) *a.* Deixa *les tovalloles / al balcó.*
b. No direm res *al Daniel.*
c. No vaig saber *que havien vingut.*
d. No eren gaire *blanques.*
e. No m'he recordat més *de la rentadora.*
f. Enguany no podem pas anar *a Roma.*

En segon lloc, la inversió d'elements no s'ha de considerar un procediment «estilístic» (almenys si aquest terme s'interpreta amb reticència, com una llicència poc recomanable), sinó un procediment normal i general de la sintaxi que respon a certes necessitats comunicatives sistematitzables. Dit amb altres paraules, en la sintaxi catalana la construcció de (7a) i les dues de (7b) són plenament «normals», i la de (7a) no és comunicativament equivalent a les de (7b) (aquestes dues potser sí que ho són, però potser difereixen des del punt de vista del context):

(7) *a.* Avui hi ha restaurants per donar i per vendre.
b. De restaurants, avui n'hi ha per donar i per vendre. / Avui n'hi ha per donar i per vendre, de restaurants.

La conseqüència és tan evident com intuïtivament segura: si desplacem (a l'esquerra o a la dreta) els elements subratllats de les construccions de (6), produiran *tots obligatòriament* un duplicat pronominal dins el cos de l'oració:

(8) *a.* Les tovalloles, deixa-*les* al balcó.
b. No *li* direm res, al Daniel.

c. No *ho* vaig saber, que havien vingut.
d. De blanques, no *ho* eren gaire.
e. De la rentadora, no me *n*'he recordat més.
f. A Roma, no *hi* podem anar, enguay.

Als casos anteriors, cal afegir-hi encara el cas del nominal del verb *haver-hi* i de construccions equiparables (és a dir, el nominal que pronominalitza en *en*). Aquest nominal també pronominalitza obligatòriament quan es desplaça:

(9) *a*. De casos de còlera, *n*'hi havia més de cent.
b. De taxis, ja no *en* cal més.
c. D'arbres, se'*n* van cremar tants com vulguis.

b) Un problema fosc

Fins aquí sembla que la qüestió és prou clara. Però hi ha encara altres aspectes que cal considerar i que són menys clars.

(i) *Primer aspecte.* El fet que un element desplaçat sigui «complement» (o equiparable: casos de (9)) no sembla que sigui l'única raó que fa aparèixer un pronom feble dins l'oració. Els elements reemplaçables per *el, la, els, les* i *ho* sempre són complements en el sentit fort de la paraula i ningú no deixa mai de posar un pronom a l'oració quan s'han desplaçat. Per tant, com que no són problemàtics, els deixarem estar.

Els reemplaçables per *en* i *hi*, en canvi, ja no són sempre complements o almenys la intuïció no els tracta amb la mateixa seguretat que els altres. Dono tot seguit uns exemples en què poso els pronoms *en, hi* entre parèntesis quan crec que no són obligatoris (és a dir, que apareixen de manera vacil·lant o potser responent a una topicalització: vegeu més avall):

(10) *a*. De tots aquests pollastres, n'hem de pagar només tres.
b. De les consideracions anteriors(,) se('n) desprèn que l'augment de les tarifes és desproporcionat.
c. De la segona lliçó(,) (n')hem d'estudiar només els dos primers paràgrafs.

(11) *a*. Al gerro gran, posa-hi els clavells.
b. En aquest despatx(,) (hi) atenc els clients.
c. A Sant Cugat(,) s('hi) menja molt bé.

d. dirigim la vista als cims dels Alps, allá hon viu lo poble rhétich... Allá 'ls amants de la Naturalesa (hi) trobarán les muntanyes mes altes. (E. Güell, Discurs als Jocs Florals de 1900, p. 69, amb el pronom.)

Quan aquests elements reemplaçables per *en* o *hi* estan topicalitzats (presos clarament com a cosa sabuda, com a «subjecte psicològic» de la predicació), aleshores sembla que els nostres pronoms també haurien d'aparèixer obligatòriament. (12) seria un cas relativament clar del que dic (subratllo l'element topicalitzat i el pronom que li correspon):

(12) Ens van donar una relació de restaurants de tipus mitjà: el Gargantua, el Parellada, l'Agustí, el Set Portes, Ca la Maria, Darío, etc. «*Al Set Portes*», ens van advertir, «no *hi* dinareu per menys de 5.000 ptes.»

Però justament aquí hi ha un dels punts més foscos d'aquesta qüestió. Resulta que en una oració neutra els circumstancials de temps i lloc (que pronominalitzen en els nostres dos pronoms, amb gran predomini de *hi*) van de manera natural a l'esquerra de l'oració. I tot sembla indicar que aquesta col·locació a l'esquerra, encara que sigui o pugui ser neutra, és l'única responsable de l'aparició dels pronoms. (És a dir, que els altres dos factors —el fet que hi hagi topicalització o no i el fet que l'element desplaçat sigui «complement» o «circumstancial»— tendeixen a perdre protagonisme.) Almenys aquesta sembla que és la tendència del català des de fa probablement més d'un segle. En tot cas, caldrà veure com es pot arribar a explicar el fenomen, que és l'única manera com se'l podrà regular. Si la meva hipòtesi (que la topicalització demana pronom) no fos totalment inversemblant, caldria aclarir què és exactament una topicalització i després comprovar si la hipòtesi és certa. Els casos que provoquen vacil·lació (als usuaris i als professionals de la llengua) són la cosa més normal de la llengua catalana, especialment amb el pronom *hi*. Dono tot seguit una llista de casos a l'atzar.

(13) *a.* Ara bé, si només ens basem en fets provats, a la pregunta de quin era l'entorn literari habitual del nostre poeta no podem contestar ø sinó amb notícies parcials. (A. ROSSICH, *Francesc Vicent Garcia...*, Barcelona 1987, p. 96.)

b. Viatjant, no fa molts anys, per la Suiça, passí pel Cantó dels Grisos [...]. Al estrém de aquell Cantó, al cim dels Alps, dins l'Engadina, vaig trobarhi no sols la salut pel cos [...] sino també [...]. (E. Güell, Discurs als Jocs Florals de 1900, p. 56.)

c. Baxava de l'Engadina per la vall de Thusis seguint lo curs del Ynn, quan á la vora del riu vaig veurehi un gran edifici. (E. Güell, Discurs als Jocs Florals de 1900, p. 68.)

d. [Tríptic sobre l'esport. Frase-eslògan] A la Universitat ø trobaràs la forma!

e. En un context social en què conflueixen factors antagònics, com ara mecanismes promotors de la deserció lingüística, d'una banda, i, d'una altra, expectatives de normalització lingüística, ø apareix del tot necessari l'establiment d'un model supradialectal [...] o varietat estàndard. En la normalització lingüística, aquesta varietat estàndard *hi* constitueix un element clau. (IEC, Secció Filològica, *Proposta per a un estàndard oral...*, Barcelona 1990, p. 7.)

f. APÈNDIX I. En aquest apèndix *hi* hem inclòs les espècies no estudiades per l'equip d'investigació durant la primera fase del projecte.

g. A les orquestres, ø calen músics. (*Avui*, 23.VI.1991, p. 23, títol.)

h. Al centre de la pàgina *hi* aniran les làmines i als marges hi posarem les notes.

i. Almenys a l'exemplar de la meva biblioteca *hi* falten aquestes paraules que vostè cita.

j. Els set senadors [...] van acordar ahir defensar una proposta conjunta [...]. A la reunió d'ahir [...] *hi* van assistir Joaquim Ferrer i Enric Vendrell. (*Avui*, 2.II.1991, p. 9c.)

k. A més de XX, en l'agressió directa contra el jove francès *hi* va participar YY. (*Avui*, 2.II.1991, p. 18.)

l. Jordi Pujol va inaugurar ahir unes jornades sobre els Drets Culturals [...]. En aquest acte inaugural, Jordi Pujol ø va explicar que considera que [...]. (*Avui*, 6.II.1991, p. 34.)

m. [Carta de l'Ajuntament de Barcelona adreçada als ciutadans per informar-los de l'aparició d'uns cartells, fullets i adhesius. Comença així] En aquests cartells, fullets i adhesius ø trobareu un munt de consells pràctics que us ajudaran a [...].

n. La Vall d'Aran és l'únic territori occità on la llengua pròpia *hi* és reconeguda com a cooficial. (*Avui*, 23.II.1991, p. VII.)

o. L'aportació més extensa [...] és de mossèn Alcover, que dugué al Congrés un tema [...] i una ponència [...]. A la ponència ø desenrotlla els principals punts que preocupaven. (J. SOLÀ, *Del català incorrecte al català correcte*, Barcelona, 1977, p. 45.)

(ii) *Segon aspecte.* Sembla que cal admetre que hi ha «inversions estilístiques», és a dir d'ús literari (es troben potser només en textos en què es busca un cert efecte), les quals no presenten a la seva dreta la pausa característica de les inversions ordinàries i no provoquen l'aparició de pronoms, i això afecta tant els

dos pronoms conflictius, *en* i *hi*, com els altres. Subratllo els elements desplaçats sense pronominalització:

(14) *a*. *Tot aquest discurs* he tret dels capitols, y actes de les mateixes Corts. (A. BOSCH, *Summari...*, Perpinyà 1628, p. 372b.)
b. *Molt fort* ha d'ésser el motiu perquè alterem l'ordre d'un complement. (FABRA, *Conversa* 293.)
c. Però [...] si *en la prosa actual* trobem tan abundosament tota mena d'inversions [...]. (FABRA, *Conversa* 300.)

14.3. GRAMATICALITZACIONS

a) Tradicionalment s'ha anat repetint que hi havia un cas de duplicació pronominal «permès»: el cas dels pronoms personals forts, il·lustrat per (15a):

(15) A *mi* (nosaltres, etc.) no m'ha avisat ningú. / A *nosaltres* no ens ho han volgut dir. / A *ella* ni se la miren. / A *ells* no els importa gaire.

Caldria potser precisar una mica més de què es tracta i quins pronoms afecta. El cas de (15) de fet es confon amb els casos generals de desplaçament a l'esquerra que acabem de veure, i per tant no constitueix una excepció si no precisem més en quin sentit ho fóra. Els exemples de (16) potser ens donen una mica més de llum:

(16) *a*. Ho portaran/donaran a la Lluïsa.
Ho portaran/donaran a ell(s)/ella/elles.
b. Han triat la Lluïsa.
Han triat a ell(s)/ella/elles.
c. *Ho portaran/donaran a mi (tu, nosaltres, vosaltres).
*Han triat a mi (tu, nosaltres, vosaltres).
d. M'ho/t'ho/... portaran/donaran a mi (tu, nosaltres, vosaltres).
M'han/t'han/... triat a mi (tu, nosaltres, vosaltres).

Aquests exemples indiquen que els pronoms de 1a i 2a persones demanen duplicació en qualsevol cas. Però aquesta duplicació no s'ha pas d'interpretar com una llicència, una permissió: es tracta d'un fet obligatori. En canvi, el pronom de 3a no reclama la duplicació; però caldria veure si, amb tot, la duplicació és o no acceptable en aquest cas:

(16) *e*. Li/els ho portaran a ell(s)/ella/elles.
L'han triat a ell / etc.

La meva intuïció em diu que és acceptable. Però també sé que molts correctors la suprimirien, probablement guiats per la «norma» d'evitar duplicacions.

b) Hi ha d'altres casos també previstos per la gramàtica actual: el del verb *haver-hi*, per una banda (en què el pronom està clarament integrat al verb), i els de verbs de percepció com *sentir-hi* i *veure-hi* (segurament que s'hi han d'incloure també *guipar-hi, clissar-hi, llucar-hi, filar-hi:* v. LACREU, *Manual de l'estàndard oral*, 2a ed., 1992, p. 188). Però sembla que hi ha d'altres verbs que han de portar el pronom *hi* o el pronom *en* en certes situacions. Caldria precisar quins són aquests verbs i en quines situacions demanen el pronom. Sembla que entre aquests verbs i entre aquestes ocasions hi hauria els il·lustrats a (17):

(17) *a*. [Tocar-hi] En aquest pis no hi toca el sol. / En Ramon no hi toca gaire: digues-li que no parli tant.
b. [Fer-hi] ¿Què hi fas, aquí dalt? / Aquí hi fa olor de socarrim. / Això passa sobretot als indrets on hi fa vent.
c. [Fer-ne] Què se n'ha de fer dels militars que no volen ser-ho? (*Avui*, 21.III.1990, p. 10.)
d. [Ser-hi] La llibreria del futur és una gran llibreria on hi sigui tot. (*Avui*, 24.IV.1990, p. 14.)
e. [Sortir-se'n] ...on el rector fa el paper de pagerol que se'n surt de totes. (A. ROSSICH, *Francesc Vicent Garcia*, Barcelona 1987, p. 138.)
f. [Dir-hi] [En una fe d'errades)] On hi diu tal cosa hi ha de dir tal altra. / Dir-hi la seva.
On ø diu «francès» *hi* podria dir «anglès» o «alemany». (Revista *Límits*, 6, 1989, p. 93.)
g. [Dir-ne] No sabem com n'hem de dir del fruit x. («A l'esmentat diccionari, hi trobem totes les equivalències catalanes [...] i sabem com n'hem de dir del fruit [...] que els castellans anomenen *aguacate*», *Escola Catalana*, II.1986, p. 21.) / Ara ja sabem com se'n diu del fruit que els castellans en diuen *aguacate*.
h. [Entendre-hi] En vista del pròleg, no dubto que Carme Arnau hi entén de màquines d'escriure. Ara, pel que fa a l'estil [...]. (*El País*, suplement del 20.II.1992, p. 3a.)
i. [Posar-hi] En aquell cartell hi posava (hi deia) «Saragossa».

Aquesta sèrie de verbs i de construccions sens dubte crea un problema de nivell de llenguatge. Però opino que avui no es podria liquidar una qüestió tan delicada amb un argument com aquest, avui que la concepció de la llengua ja no està (tan) lligada a qüestions de classe o a d'altres de semblants; sinó que cal analitzar bé cada cas i concedir-li el lloc que li correspon.

c) Hi ha un altre cas de duplicació que no està previst per la normativa: el cas del datiu. Amb certs verbs i amb certes posicions de l'element nominal que fa de datiu la duplicació és obligatòria; amb certs altres verbs o amb altres posicions és optativa:

(18) *a*. Mira a veure què *els* sembla *als de producció* aquesta foto. / *Mira a veure què sembla...
b. Allò que *al mestre li* cal és molta paciència. / *Allò que al mestre cal... // Allò que (li) cal al mestre és molta paciència.
c. Això (*li*) passa *a molta gent*.
d. Vés a veure què *li* ha passat *a en Pere*. / *Vés a veure què ha passat...
e. Tu avisa la Carme i jo (*els*) ho diré *als nois*. / Una vegada li vaig dir a Miguel Delibes que el títol d'una novel·la seva [...] em semblava feixuc. (Josep M. ESPINÀS, *Avui*, 25.II.1993, p. 52.)
f. ¡*A qui* se *li* acudeix de sortir amb aquest temps!

La diferència entre(18c) i (18d), amb el mateix verb, és sorprenent.

14.4. DUPLICACIONS AMB RELATIUS

Els relatius són la parcel·la en què més vivament es presenta el problema de la licitud de la duplicació pronominal. La normativa aquí és extremament rígida i indiscriminatòria i provoca construccions que la intuïció rebutja clarament. Fabra (*Conversa* 296, ed. Pey, i *Les principals faltes de gramàtica*, Barcelona 1927, p. 17-19) i tots els manuals condemnen les construccions de relatiu que duen un pronom feble correferent del relatiu (qualificades de «pleonàstiques»). De manera que preceptuen d'escriure (19b) en lloc de (19a):

(19) *a*. Ha tornat el mestre, de qui tothom n'estava content.
b. Ha tornat el mestre, de qui tothom estava content.

Aquí hi ha un fenomen suplementari que val la pena d'esmentar. De fet, el duplicat pronominal és un fenomen de la llengua parlada, la qual no coneix el «relatiu» de la llengua escrita estàndard i, en lloc de (19a), diria (19c):

(19) *c.* Ha tornat el mestre, que tothom n'estava content.

Per tant, a (19b) hi ha un encreuament entre la llengua parlada i l'escrita: aquella afecta aquesta encara que utilitzi un «relatiu» pròpiament dit. Cosa realment difícil d'admetre. Però potser ara és l'hora de dir que és una llàstima que les llengües romàniques (no pas tan sols el català, doncs, i per tant no ho podríem pas retreure al codificador de la nostra llengua moderna) no hagin fet un esforç per integrar en la llengua estàndard el «relatiu popular» (diguem-ho així) i s'hagin sempre quedat amb la posició prou més còmoda per als gramàtics (i prou més incòmoda per als usuaris) de la tradició llatinitzant.

Reprenent el fil, el precepte esmentat afecta, de manera indiscriminada, tres casos clarament diferents:

a) El primer cas comprèn exemples com els de (20), en què la mena de verb *demana* o almenys *admet naturalment* un complement (representat als exemples per *hi* o *en*):

(20) *a.* Hi ha un pou *on es / on s'hi* crien capgrossos.
b. És un bosc *on es / on s'hi* fan bolets a cabassos.
c. «Acta de reunió» és el document que constata les incidències i els acords presos en una reunió de treball *en què* (*hi*) participen diverses persones.
d. En totes les llengües hi ha una sèrie de sons *dels quals* ø tenim consciència; però també n'hi ha d'altres *dels quals* l'individu no *en* té consciència clara. (J. MIRAVITLLES, *Apunts taquigràfics del curs* [...] *professat per Pompeu Fabra*, Barcelona 1971, p. 40.)

b) El segon cas comprèn construccions en què el nom relativitzat està afectat per un quantificador (v. el tema 13). Als exemples següents representó per N el dit nom relativitzat, incloc entre claudàtors tot el sintagma al qual aquest pertany i subratllo el relatiu i el quantificador:

(21) *a.* En el lèxic lul·lià apareixen sovint aquests vocables, *dels quals* ø citaré només [*alguns* N]. (Francesc de Borja MOLL, *Estudios Lulianos* I, 1957, p. 194.)
b. Els tractats [...] de Ciceró [...] foren objecte de traduccions catalanes, *de les quals* ø resten [*una* N] del «De officiis» [...] i [*dues* N] de les «Paradoxes». (M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, II, Esplugues de Llobregat 1964, p. 463.)

Opino que aquests casos són clarament inacceptables. La raó és segurament la forta relació que hi ha en català entre el quantificador i el pronom *en*. Es tracta d'un conflicte evident entre la raó «lògica» (que no admet que el «relatiu» sigui «repetit» per un pronom) i una raó intrínseca de la llengua, que produeix «incorreccions» tan significatives com la següent (del mateix autor de (21a) i gairebé de la mateixa pàgina):

(21) *c*. Llull usa moltíssim tals adverbis, *dels quals* em limitaré a anotar-*ne* [*alguns* N] que per la forma o pel significat difereixen de [...]. (Francesc de Borja MOLL, *Estudios Lulianos* I, 1957, p. 195.)

El fenomen descrit (un nom afectat per un quantificador) no és, però, exclusiu dels casos en què hi ha alhora un relatiu. El podem trobar també en els casos ja vistos de desplaçament d'elements. L'intent de suprimir el pronom produeix el mateix efecte (la intuïció rebutja inapel·lablement la construcció):

(22) *a*. Dels funcionaris de carrera, només *n*'han admès quatre.
b. *Dels funcionaris de carrera, només han admès quatre.

c) El tercer cas inclou construccions que podrien semblar de relatiu (i aleshores la gramàtica els aplicaria la prohibició del duplicat pronominal), però que molt probablement són consecutives (i aleshores no hi hauria cap «motiu» gramatical per aplicar-los el precepte):

(23) *a*. És una noia que tothom se l'estima molt.
b. És un nen que li agrada tot.

Per interpretar aquestes frases com a consecutives, n'hi ha prou d'imaginar elidit el primer terme de la consecució, «tan X», on X fóra un adjectiu deductible del context (com ara *servicial, pacient*, etc.; *ben acostumat, famolenc*, etc.). El cas és que els exemples de (23) no admetrien pas, sense una maniobra notable, la supressió del pronom. Fent un esforç per no trair la normativa, es convertirien en les construccions de (24):

(24) *a*. És una noia que (o a la qual) tothom s'estima molt.
b. És un nen al qual agrada tot.

En conclusió, en el primer cas (a) la norma gramatical de suprimir el pronom sembla que es podria mantenir (el resultat és una construcció que la intuïció no rebutjaria totalment); en els altres dos casos (b, c) el pronom no es podria suprimir sense violentar la llengua de manera evident.

14.5. Conveniència de marcar amb una coma els desplaçaments

En els casos de posposició, diria que el sentiment normal dels catalanoparlants (novament desconec què és el que passa al País Valencià) seria de posar una coma abans de l'element desplaçat (tant si l'element pronominalitza com si no), per marcar la pausa o la inflexió clara que es produeix en aquest punt:

(25) *a.* No hi és, *en Joan.*
b. No les he trobat enlloc, *les claus.*
c. Jo no hi puc anar, *a la reunió*

Hi ha casos de desplaçaments múltiples (o successius) com el següent (al darrere de cada element pronominalitzat indico entre claudàtors quin pronom anterior li correspon):

(25) *d.* Ja li ho vaig dir, *jo, a la teva germana* [li], *que no l'hi posés* [ho], *el gerro* [l'], *a la finestra* [hi].

La manca de coma (és a dir, de pausa) seria realment sorprenent (per mi, del tot inacceptable), malgrat que el fenomen es pot trobar en lletra impresa (d'on procedeixen els casos següents):

(26) *a.* *...però la gent no hi parla *així.*
b. *Tampoc no la tenen resolta del tot *aquesta qüestió.*
c. No se'n recorda de venir. (E. Vallès: v. J. Solà, *Del català incorrecte...*, Barcelona, 1977, p. 93.)
d. ¿Què li has regatejat al bòfia? (Ferran Torrent, *L'any de l'embotit,* Quaderns Crema, Barcelona 1992, p. 79.)

En canvi, en els casos d'anteposició sembla que hi ha la mateixa nebulosa que hi havia a l'hora de determinar si aquests elements havien de ser duplicats amb els pronoms *en* o *hi.* En concret, és difícil en molts casos decidir si l'element ha estat realment desplaçat (i si està clarament tematitzat) —cas en què semblaria lògic que hi hagués una inflexió i per tant una coma— o si es troba en el seu lloc natural —cas en què la inflexió probablement no existiria o seria més tènue. Casos com els de (27) són molt habituals (així com no ho són els de (26)) (subratllo l'element desplaçat):

(27) *a.* *Que el nostre arcaic escriptor tenia consciència* [...] *de marcar una distinció sintàctica* ho mostra una frase com [...]. (J. Coromines, DECat, IV, 139b38.)

b. Convé, però, aclarir que *aquest ús* el retrobem [...] en totes les regions. (J. COROMINES, DECat, VI, 834b6.)

c. No són pas [...] aquests estudis una manera fàcil [...] d'adquirir [...] un títol [...], perquè *això* no poden voler-ho els obrers conscients. (*Conferències sobre la Universitat de Barcelona*, Barcelona 1935, p. 145: text de P. Fabra.)

d. Per la direcció de l'empresa, *l'accident* el va provocar una explosió de gas. (*Avui*, 5.VI.1988, p. 21.)

e. *Això* ho he de trobar, perquè corre per casa. / *Això*, ho cobraràs d'ací a tres anys. (*Diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana, 1993, *s. v. córrer*, 5b i 4a.)

f. De *Galipo* el comissari encara no en té notícia. (Ferran TORRENT, *L'any de l'embotit*, Quaderns Crema, Barcelona 1992, p. 42.)

Caldrà estudiar amb compte aquest detall dels desplaçaments a l'esquerra. Efectivament, si en certs casos no ens estranya la manca de coma, sí que ens estranyaria que no n'hi hagués en un cas com el de (27g):

(27) *g.* Hem arribat a un acord amb l'empresa. La gent que sobrem, s'han compromès a recol·locar-nos. (Ferran TORRENT, *L'any de l'embotit*, Quaderns Crema, Barcelona 1992, p. 39.)

14.6. CONCLUSIÓ

Sembla que no es pot dubtar que el capítol de l'ordre d'elements necessita un estudi atent i que la gramàtica normativa ha de replantejar-se diversos aspectes d'aquest capítol que són crucials per a la fesomia de la llengua i fins i tot per a l'estabilitat de les nocions que aquesta gramàtica maneja (nocions com *pleonasme* o *relatiu*). Tot indica que els pronoms *hi* i *en* han arribat a un grau elevat de gramaticalització, si es poden anomenar així diversos casos dels que hem vist, però que no ha de ser fàcil d'establir la línia divisòria entre els casos en què aquests pronoms són necessaris i els casos en què la llengua estàndard podria prescindir-ne sense violentar la intuïció més viva dels parlants. Caldrà també fer un esforç per regular la presència de la coma que marcaria certs desplaçaments d'elements. Sembla que aquest problema no és pas independent ni diferent de l'anterior.

15. ALTRES QÜESTIONS

Deixo només apuntades una sèrie d'altres qüestions sobre les quals tinc recollit material abundant per estudiar-les. No són pas aquestes les úniques sobre les quals hi ha dubtes i fins i tot aspectes que mai no s'han explorat. El temps i l'espai no em permeten de desenrotllar aquestes qüestions.

15.1. El gerundi
15.2. Indicatiu vs. subjuntiu
15.3. Expressió de la probabilitat
15.4. El relatiu
15.5. La concordança
15.6. Règims verbals
15.7. Negació
15.8. *Com — com a*
15.9. Comparatives: «*com* (*ho/el*) + V»
15.10. Passivització
15.11. Conjuncions i preposicions
15.12. Completives
15.13. Coordinació

16. LLISTA PARCIAL DE CONSTRUCCIONS PENDENTS

Recullo en aquesta llista una sèrie d'exemples que afecten els temes estudiats i que són presos, en general, d'aquests mateixos temes: en aquest cas porten posposat entre claudàtors el número que tenien en el tema corresponent.

La intenció d'aquests exemples és que siguin casos que la normativa no resol (entenent la normativa en el sentit estricte en què cal entendre-la: vegeu, aquí sota, #17.3.b.iv); però n'hi ha algun, poquíssims, que no es troben en aquesta condició estricta i que figuren aquí per completar certs aspectes. En algun cas es tracta de construccions que la normativa aborda, però que avui es troben en una situació de forta vacil·lació o controvèrsia.

16.1. *Haver-hi*

(1) *Hi ha(n)* moltes persones plantades. [3]

(1) La prohibició, a més, va produir escenes d'*un ridícul* considerable [...] però no hi havia el senyor Joaquim de Trinxeria, el qual [...] va justificar *el ridícul* en virtut de les ordres rebudes. [5]

(2) Aquestes arracades són *d'un lleig* indescriptible. [6]

(3) Si voleu vidre, *lo seu* és anar a can Guardiola. [8]

(4) ¡*El que sent* la seva mort!
¡*El bé que canta*!
No sé pas si arribaràs: *amb el poc que corres...*
Mai no diries *el que és fatigós* aquell camí.
Ha quedat estranyat *del molt que l'estima.*
L'èxit d'aquesta excursió depèn de la colla que siguem, depèn del dia, depèn *del bo que faci.* [14]

(5) *a.* Va ser *el més a la vora* que hem estat mai. // Això era *el més a prop* que l'Aila havia estat, havia d'estar, en contacte amb tot allò. [17a]
b. Intento sortir de casa *els menys dies possibles.* [17b]
c. Tothom mira que li toqui de fer *el menor nombre d'hores possible(s).* [17d]

(6) *a.* El disgust per la derrota del Barça s'ha de superar amb la mateixa medicina: seguir jugant i mirar de fer-ho *el millor possible.* [19b]
b. Obriu les finestres *al més de bat a bat que pugueu.* [19c]
c. L'única cosa necessària [...] és [...] una major informatització [...] de manera que s'evitin *al més possible* les incongruències i els errors. (Tesina, Universitat de Barcelona, 1993.)
d. En primer lloc, cal normalitzar *al més possible* les definicions. (Mateixa tesina anterior.)
e. Cal triar eines informàtiques al més obertes possibles. (Mateixa tesina anterior.)
f. Els objectes que ha de tractar una persona han de tenir una forma *al més proper* a allò que representen. (Mateixa tesina anterior.)
g. En els àmbits de les ciències [...] els textos presenten aquells recursos sintàctics i textuals que serveixen per donar una informació *al més objectivament possible i com més despersonalitzadament millor.* (M. Teresa CABRÉ, *La terminologia,* Barcelona 1992, p. 143.)

(1) Contra la desaparició d'una llengua, no s'hi lluita amb propostes limitadores. [3]

(2) *a.* La Lluïsa s'*hi* / se *n*'ha posat (quedat; *hi*/*en* viu; *n*'ha sortit) a fora (al marge). [9b]
b. Recuperar un objecte vol dir tornar-*hi*/*ne* a entrar en possessió. [9c]
c. Brindo al candidat aquests fets que no aborda en la seva tesina perquè *hi*/*n*'adorni almenys la tesi doctoral, quan la faci. [Sentit amb *hi* a un membre destacat de l'Institut d'Estudis Catalans, 1993. Cf.: Us he portat aquestes herbes perquè *n*'ompliu els armaris: són d'una olor exquisida.]

(3) ...cada una. N'ha estat la causa / La causa n'ha estat el fet que han hagut de coincidir tots dos congressos, per falta d'aules. [10bc]

(4) [Amb cursiva els elements correferents]
a. L'Estatut d'Autonomia de *Catalunya* no suavitza la desigualtat entre els idiomes, com podria fer-ho obligant-*hi* al coneixement actiu i passiu del català. [12]
b. Els coordinadors de les *seccions en* convocaran les reunions i aixecaran acta dels acords que s'*hi* prenguin. Sempre que tres membres de la Comissió Permanent altres que el *President li* proposin la celebració d'una *sessió* del Consell, el President està obligat a convocar-*la*. [13]
c. El reclús que va estudiar fotografia becat per l'*exèrcit* i que avui li tocava ingressar-*hi*... [14]
d. Com a Comissió Permanent, hem hagut de decidir sobre *determinats aspectes* sense que ø s'hagin pogut examinar en el ple del Consell. [15]
e. És una rara felicitat la de l'home que pot dir a la seva *mare* que també *ho* és espiritualment. [16]
f. ¿I si guardes els diners a *casa* i te *la* cremen? / ¿I si compraves una *casa* i t'*hi* posaves a viure d'una vegada? [17]
g. Totes les llengües de cultura són identificades per una *modalitat comuna*, que [...] permet als seus parlants d'expressar-s'*hi* amb espontaneïtat i amb comoditat [...]. [...] Alhora han sorgit uns afanys de simplificació de la *llengua* que no fan sinó accelerar-*ne* el pro-

cés de substitució. [...] Per això, si bé cal encoratjar [...] els manuals o normes d'estil amb què *diverses entitats públiques i privades* [...] orienten els professionals que *hi* presten serveis [...]. (Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, *La llengua i els mitjans de comunicació de massa...*, Barcelona 1991, p. 3 i 4.)

(5) *a.* Però a tot arreu es veu gent semblant. I cada cop en són més. [22a]
b. Havia dirigit el diari Lluís Nicolau d'Olwer; però quan jo hi treballava, el director *n*'era Carles Soldevila. [22b]
c. ...el principi de no introduir en els textos cap modificació estilística. Per bona que *en* fos la intenció, és clar que un principi com aquest només podia funcionar a condició que... [22c]

(6) *a.* Si el Conseller ha comès l'error de mantenir en el càrrec una persona que per les seves activitats privades n'era incompatible, encara pot demostrar el seu respecte envers la Generalitat dimitint. [22d]
b. ...No te'n quedis sense. [22e]

(7) Sobre això dels «fets diferencials», caldria parlar-ne molt i ben reposadament. [46a]

(8) A la major i millor part de les terres valencianes s'establiren catalans, procedint-ne de Lleida un bon percentatge. [46c]

(9) *a.* ¿Són els metges? Sí que *ho* són. [50]
b. Et trobes bé? —Me'*n* trobo més que ahir. (J. RUAIX, *El català en fitxes / 2*, 1979, p. 74 = 1991, p. 90; v. Mila Segarra, dins M. Teresa CABRÉ ET AL. (ed.), *Problemàtica de la normativa del català*, Barcelona 1984, p. 34.)
c. En Miquel no vindrà; està malalt. —No *n*'està pas. (FABRA, *Gramàtica catalana*, 1956, #86; v. Mila Segarra, dins M. Teresa CABRÉ ET AL. (ed.), *Problemàtica de la normativa del català*, Barcelona 1984, p. 34.)

(10) *a.* Presentarà el Sr. X. [51a]
b. Col·labora l'empresa Y. [51b]
c. Catalunya Ràdio. L'informatiu del migdia. Edita i presenta Carme Romagosa. [51d]
d. Organitza CODIG. [51e]
e. Presentació del llibre tal... Parlaran X, Y i Z. [51f]

(11) *a.* No em diguis això, que em faràs matar [sc. 'faràs que em mati']. [52a]
b. No ens deixa besar / Ens feia besar [sc. 'que ens beséssim']. [52b]
c. El fan *agenollar* ['agenollar-se'] i després *estirar-se* a terra. [52c]

16.4. Canvi i caiguda de preposicions

(1) *a.* El Parlament rus amenaça Ieltsin amb/de destituir-lo.
b. En tinc prou amb/de parlar-hi un moment.
c. No m'he trobat mai amb haver de canviar l'oli del cotxe fora de casa. [8b]
d. Estic d'acord amb que s'ha de desmuntar la caseta. [8c]

(2) [Prep. + interrogativa, dubitativa o alguna altra]
a. Preguntat per periodistes de Madrid *sobre si* creia que Pujol hauria donat un pas que no li correspon, el ministre va contestar: «No». [3a]
b. aquella franja d'estepa que hi havia *entre on* hi havia la seva comunitat i la ciutat. [3b]
c. En aquest estudi comparem com són avaluades unes persones *amb com* són avaluades unes altres. [3b]
d. la discussió se situa *en per on* començar. [3b]
e. Depèn *de per a què*. [3b]

(3) [Prep. + prep.]
a. Aquest túnel representa un estalvi de temps *de fins a* 30 minuts. [4]
b. L'artista durant aquests anys ha col·locat les seves obres a diferents marxants, *a més de a* Christie's i a Sotheby's. [4]
c. El projecte em va servir, *a més de per* situar-me professionalment [...], per començar... (Tesina, Universitat de Barcelona, 1993.)
d. La viabilitat d'un enllaç d'alta velocitat Madrid-Barcelona passant per València *en comptes de per* Saragossa. [4]
e. El butlletí oficial de la província publica el nom dels conductors que deuen multes *d'entre* 2.000 i 6.000 ptes. (Catalunya Informació, 5.III.1993.]

(4) [Prep. + *que*]
CiU votarà *contra que* el Parlament opini sobre les noves Bases de Manresa. (*Avui*, 2.III.1993, p. 9.)

16.5. *Per - per a*

(1) [Concepte de dependència]

a. Han portat bolets per (a) vendre/vendre'ls.

b. És un esbós del programa que caldria realitzar per a obtenir una vitalització general. (*Serra d'Or*, febrer 1966, p. 19.)

c. Washington es veié forçat a esperar cinc dies per (a) rebre ordres.

d. Li posaren dificultats per a desanimar-lo. (BADIA, *Gramàtica catalana*, #245.9b.)

e. Enviaré el noi per a saber noves de la malaltia. (RUAIX, *El català*, II, 1985, tema 31.)

f. Treballar la mantega, la pasta, per a fer el pa. / Treballar la pasta per a fer pa, galetes, etc. (DGLC, 1932: *treballar* i *pastar*; a la 2a ed., el segon cas, amb *per*.)

(2) [Concepte d'acció voluntària]

a. Ell havia lluitat, havia treballat, li calgué sofrir molt per a exercir el difícil càrrec que ocupava. (*Avui*, 27.XI.1985, p. 28.)

b. Persona posada, tramesa, en un lloc per a escoltar allò que es parla, per a espiar. (DGLC, *escolta*.)

c. Tros d'escorça que [...] es separa de l'arbre per a fer un empelt. / Caixa [...] on es posa el cadàver per portar-lo a enterrar. (DGLC, *escudet, taüt*.)

d. La nostra anada a Girona per veure el pare. (DGLC, *anada*.)

e. Ha vingut sols per a felicitar-te. (BADIA, *Gramàtica catalana*, #232.1n)

f. Falten cinc quilòmetres per arribar-hi. Falten dos minuts per les tres./ Manca un quilòmetre per a arribar-hi. Manquen cinc minuts per a les quatre. (*Diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana, 1983, *faltar, mancar*.)

(3) [*Per tal de, a fi de*, etc.]

a. Aquesta iniciativa s'espera que serà profitosa *per tal de* fer arribar l'ajut a les comarques més necessitades. (Catalunya Informació, 4.III.1993.)

b. Li mancaren encara mil pessetes per a poder pagar tots els seus deutes (*o* per tal de poder...). (FABRA, *Gramàtica catalana*, 1956, #95.)

c. L'estudi del ritme no és necessari solament per tal de poder construir una teoria mètrica, sinó... (*Els Marges* 9, 1977, p. 95.)

d. Josep Yxart va néixer en el si d'una família que li procurà els mitans necessaris per tal d'assolir una esplèndida formació. (Dins J. YXART, *Angel Guimerà*, Barcelona 1974, p. 7.)

e. La política del Ministeri discorre per tal d'oferir possibilitats i garanties més grans. (*Perspectiva Escolar* 25, 1978, p. 37.)

f. [Aquestes innovacions] no sempre seran encertades, i una crítica d'elles és necessària a fi que solament triomfin les que... (FABRA, *El català lit.*, p. 108.)

g. La gent que escriu sap prou català per mor d'evitar el que se'n diu vulgarismes. (P. VERDAGUER, *Comentaris sobre el vocab. rossellonès*, Barcelona 1982, p. 13.)

(4) [Les nocions semàntiques]

a. Treballo per (a) tu. / Tinc tres pisos per (a) llogar. / No n'hi ha per (a) tant. / Per (a) bé o per (a) mal, això és així. / Jo ja no dono per (a) més.

b. anar per (a), estar per (a), fer per (a), per (a) això, pel cas; etc. (SOLÀ, *Qüestions controvertides...*, Barcelona, 1987, p. 161.)

c. sacrificis, lluita, moviment, campanya, preocupacions, atenció, repugnància, predilecció, investigacions, etc. // treballar, esforçar-se, mirar, inclinar-se, maldar, apostar, preparar-se, etc. + per (a).

d. Havia anat per vi al supermercat. (Vegeu FABRA, *Gramàtica catalana*, 1956, #81.)

(5) [*Per* + infinitiu simple, causal o amb altres matisos]

a. La mesa no ha admès a tràmit el document, per entendre que no tenia relació amb el tema del debat. / Diversos dirigents d'Herri Batasuna van elogiar el president navarrès per defensar a Madrid «les mateixes qüestions que a Navarra». [2]

b. Hem avançat el partit una hora per considerar que era massa tard.

c. La planta A difereix de la planta B per tenir les fulles estretes.

d. La resta de narracions es caracteritzen per retratar un personatge popular i transparent.

e. La sortida de la crisi passa per ajudar les empreses.

(6) [Altres aspectes]

a. D'aquesta manera, el treball individual d'un equip [...] es converteix amb [sic] quelcom *consultable per la resta dels equips*. (Tesina, Universitat de Barcelona 1993, p. 59.) / El Congrés convoca un referèndum però fixa condicions *inacceptables per al president rus*. (*Avui*, 30.III.1993, p. 5.)

b. La fitxa ha de tenir un aspecte *conegut per a la persona que hi treballa*. [...] El tractament informàtic permetrà [...] una *gestió* correcta de les fitxes *per tots els membres de l'equip*. (Tesina, UB 1993, p. 62.)

c. La formulació anterior de la propietat transitiva és incorrecta per imprecisa. (Tesina, UB 1993, p. 32)
d. L'any 1923 [...] s'havia començat la redacció dels articles i llur *revisió pels membres* de les tres seccions. (DGLC, 1932, p. V.)
e. Si lloga un pis o qualsevol local, exigeixi que el contracte *es visi per* la Cambra de la Propietat Urbana. (Catalunya Ràdio, XI.1985.)
f. Els criteris *a seguir pels correctors* consten en els fulls adjunts. / La pantalla mostra un document a mig emplenar per l'usuari. (Tesina, U B, 1993, p. 107.)
g. L'ús que avui *es fa per part de molts* d'aquest mot és abusiu. / Voldria sortir al pas d'*un possible equívoc per part del lector.* / Els detalls, però, han estat objecte d'un *«pacte de silenci» per part de les direccions* de CDC i d'UDC. (*Avui*, 9.III.1993, p. 10.) / No respondre aquestes preguntes creiem que és una manera d'amagar-se per part del conseller. (Catalunya Ràdio, 15.III.1993.) / Albert Viladot va rebre ahir l'últim i emocionat adéu per part d'una gran quantitat de persones. (*Avui*, 12.II.1993, p. 1.)
h. Per (a) mi que demà no esquiarem.
i. Maradona va ser analitzat per saber si anava drogat.

16.6. Circumstancials temporals

(1) *a.* Va durar fins *el* 4 d'agost. [1]
b. La llei penitenciària es lliurarà *el* març. [1]
c. Ja ho va afirmar Gregori de Tours *el* segle VI. [1]
d. Quan el sol apareix *el* matí... [1]
e. Distribució del personal d'administració i serveis per la tasca *al 1987.* (*Actituds lingüístiques del personal d'administració i serveis de la Universitat de Barcelona 1990*, Universitat de Barcelona 1992, p. 19 i 22.)

(2) *a.* L'acte se celebrarà a/en/per/ø la primavera. [3.4]
b. L'acte se celebrarà a/en/per/ø la pròxima primavera. [3.4]
c. L'acte es va celebrar a/en/per/ø la nit de diumenge. [3.12]
d. L'acte es va celebrar els/als/en els/pels mesos d'abril i maig. [3.19]
e. Això va passar els/als/en els/pels anys 1970-1980. [3.19]
f. L'acte se celebrarà un cop (a) l'any.
g. Aquell(a)/en aquell(a) dia/nit/any no plovia. [3.20]
h. Aquest/-ll/en aquest/-ll moment no plou/plovia. [3.20]
i. ¿Quin(a)/en quin(a) dia/matí/any/mes/hora/moment vindrà? [3.20]

j. [Saluda signat el 16.III.1993] El Degà li comunica que les vacances de Setmana Santa començaran dimecres 14 d'abril. [20a] // [Saluda signat el 16.III.1993] El Degà li comunica que les vacances de Setmana Santa començaran el dimecres(,) 14 d'abril. [20b]

k. Ascensors funerals [...] / [...] / pugen i baixen, pugen i tornen a baixar / *per la nit, pel matí, per la tarda*, incansables. [4]

(3) *a.* El seleccionador búlgar no vol Stoitxkov després que aquest jugués contra l'Espanyol [«pel fet que va jugar abans d'ahir contra l'Espanyol»]. [5c]

b. El President d'Estònia haurà de ser triat pel nou Parlament del país, després que els electors no donessin al favorit la majoria absoluta. [6]

c. Després que plovia / havia plogut sortien amb bastó i botes de pluja. [8d]

d. Una immensa taca de petroli *amenaça* d'incendiar-se després que una avaria *ha causat* (*causés, hagi causat*, etc.) el vessament de 20.000 tones de cru. [9a]

e. El divorci entre Ieltsin i el Congrés *ha arribat* al límit després que els diputats *anul·lessin* (*han anul·lat, hagin anul·lat*, etc.) el referèndum plantejat pel president. [9b]

f. 4.500 persones *van ser detingudes* a l'Iraq després que *circulessin* (*haguessin circulat,* etc.) fullets contra el règim. [9b]

g. Hores després que l'exèrcit *obrís* (*hagués obert, va obrir*, etc.) el pas fronterer, dos palestins *assassinaven* un civil israelià. [9b]

h. Mercè Sala *havia exposat* un ambiciós pla de millora de les línies de rodalia, després que els serveis de la Generalitat *exposessin* (*havien exposat, van haver exposat, van exposar*, etc.) les possibilitats d'actuar en aquest mateix sector. [9b]

i. Jordi Pujol *rebrà* avui Rafael Ribó després que aquest *va ser* reelegit en el seu càrrec. [9c]

j. Diuen que *renunciaran* a les exigències indicades després que *hauran* (*hagin*) estat recompensats. [9c]

k. L'Ajuntament de Cadaqués i la Generalitat compraran l'illa de Portlligat després que l'actual propietari, l'alemany Eckhart Schubel, *hagi acceptat* l'última oferta de compra. El propietari de l'illa ha acceptat aquesta oferta de compra després que el consistori de Cadaqués li advertís que si no estava disposat a vendre s'iniciarien els tràmits d'expropiació de l'illa. [10]

(4) *a.* Vint escolars morts (*o* han mort) *en caure* un autocar per un terraplè. [13a]

b. El detingut, que *hauria robat un milió de pessetes*, ha estat traslladat a les dependències judicials. [13b]
c. Hi ha sobre el tabac una estranya versió [...]. Segons aquesta versió la planta *seria* africana. [13c]
d. En aquests quatre mots [...] és notable que hi hagi sempre una *r*: crec que es *tractarà* d'una influència d'aquesta vibrant, que convertí la *–z–* en la vibril·lant. [13h]

(5) Són les nou i quart. Són les nou i mitja. Són les nou menys quart. [21]

(6) *a.* *A manca de* set minuts per les nou, passem a informar sobre el temps. [22]
b. Bona nit, iaia! —sonà una veu coneguda, *al temps que* unes mans llargues i seques es posaven sobre les espatlles de la mare. [23]
c. *A poc d'*acabar-se la pròrroga, els dos equips continuen empatats. [24]

(7) *Mentre que* el jutge demanava silenci, el públic es va aixecar i va aplaudir l'acusat. [25a]

(8) A Mataró dos membres d'una mesa electoral van resultar ferits *quan* uns nens van trencar un vidre del recinte amb una pilota. [260a]

(9) [*Ara mateix*] [Inici absolut de programa / d'espai radiofònic:] Catalunya Informació. Ara mateix passen cinc minuts i mig de les sis. Notícies d'última hora [...]. (Catalunya Informació, 5.III.1993.)

16.7. *Ser - estar*

(1) *a.* La policia no és/està capacitada per fer-ho.
b. El veritable responsable sempre és/està exempt de culpa.
c. Hi va ser/estar present el ministre de sanitat.
d. Sóc/estic molt feliç, aquí entre vosaltres. (RUAIX, *El català en fitxes*, II, 1974, fitxa 24: *estic*.)

(2) Ser/estar a l'abast, al punt, a favor, d'acord, (en) contra, a càrrec de, de bon humor, de sort, de gairell, a la venda, a la vista, en crisi, en ús, en bon camí, en coma, de vacances (de casori, de festa, de filis, d'humor, etc.)... («Chavan acusava veladament el Pakistan de ser darrere els atemptats», *Avui*, 13.III.1993, p. 5.)

(3) *a.* Aquesta paraula és/està mal usada.
b. Aquest perer és/està carregat de peres.
c. La casa és/està situada al cim del turó.
d. Quan el verb és/està en un temps compost.
e. És/està prohibit de traspassar la línia groga.
f. Aquesta suma no està bé. [5.2a]

(4) Ha canviat de residència: ara és/(s')està al carrer Balmes 22.

(5) Aquesta biga és/està torta. / La bombeta és/està fluixa. / Aquesta moto és/està molt bruta.

(6) *a.* Som/estem oberts a la discussió.
b. En Pau és/està assegut al tamboret.
c. Fabra no era renyit amb els Jocs Florals. (*Antologia d'homenatge a Pompeu Fabra*, Barcelona 1968 [1969], p.6.)
d. El ciutadà creu que no és, per llei, obligat a omplir els fulls. (*Avui*, 7.IV.1981, p. 9.)
e. Ja ets subscrit a *Serra d'Or*? (RUAIX, *El català en fitxes*, II, 1974, p. 119.)

(7) [El verb *raure*]
La diferència no rau tant en el tema com en el gust. / El contenciós que enfronta ambdós partits rau [...] en la mateixa concepció del PSUC. (*Avui*, 9.X.1980, p. 1.) / Paral·lelament, també es produeix un traspàs important de termes de la llengua comuna a les especialitzades. La base d'aquest procés rau en la terminologització de paraules de la llengua general. (M. Teresa CABRÉ, *La terminologia*, Barcelona 1992, p. 152.)

16.8. POSSESSIUS

(1) *a.* Sortia un pam del seu braç per la finestra. [1a]
b. Va agafar el llibre i va esquinçar tots els seus fulls. [1b]

(2) *a.* Aquesta és l'empresa que va dur a terme l'expropiació dels terrenys i la seva posterior urbanització. [2c]
b. Puput capturada per al seu anellament [sc. 'per poder-li posar una anella de control']. [12c]

c. L'expedició d'Almansor no tenia per objecte l'ocupació del nostre país, sinó el seu pillatge i el seu afebliment. [12d]
d. L'èxit d'un pla de terminologia no acaba en la *seva* elaboració, sinó que *rau* en la *seva* implantació en l'ús real *per part dels* seus veritables usuaris. (M. Teresa CABRÉ, *La terminologia*, 1992, p. 99.)
e. [Títol] Hisenda reduiria impostos per afavorir el *seu* pagament. [Text] Hisenda reduiria la imposició fiscal per afavorir-*ne* el pagament, segons va dir ahir el director de l'Agència Tributària. (*Avui*, 12.III.1993, p. 1.)

(3) *a.* ...resolució que adjunto a efectes del vostre coneixement. [6d]
b. Pel que fa als microorganismes, en aquesta obra em limito a donar compte de la seva existència. [6e]
c. S'han produït embussos en l'autopista A-18 al seu pas per Cerdanyola. [6f]

(4) Els policies es van presentar al banc i van revisar totes les seves portes. [10a]

(5) *a.* Aquesta estructura està molt ben dissenyada. Voldria saber qui és el *seu* responsable. [16b]
b. Aquesta estructura està molt ben dissenyada. Voldria saber qui n'és el responsable. [16c]

16.9. COMPLEMENT DIRECTE

(1) *a.* A Canet votarem *els / als* socialistes. [1]
b. L'Espanyol ha quedat eliminat de la Copa del Rei, malgrat que aquesta nit ha guanyat (*a*) l'Oviedo. / El Barça té moltes probabilitats de passar a les semifinals, tal com ha anat el sorteig: si aquesta tarda guanya *el / al* conjunt d'Alemanya, ja ho tenim segur. [2]
c. [Monòleg d'una noia sobre les relacions entre ella i el seu pare.] Però, era que l'havia entès mai, *al* pare? [3]

(2) *a.* L'advocat defensor va fer riure *a tothom* menys *el / al* jutge. [5]
b. El / al teu germà han convidat, no pas *a tu*. [6]
c. T'he convidat *a tu* i (*a*) l'advocat. [7]

(3) *a.* Però *a Kristeva i als seus seguidors*, els preocupaven més les implicacions semiòtiques. [8]

b. Ja sé com l'hai d'amoixar, *a* Na Rosó. / No la cridis, *a* la senyora. [11]
c. Si camineu tant, les dones ens deixareu en ridícul, *els / als* homes. [12]
d. Però a més de l'erudició, *a* Galiana l'atreia la literatura festiva. [13]

(4) Ell *la* feia baixar les escales de les criptes i ella *el* feia anar d'altar en altar a l'església de Sant Nicolau. [16]

(5) *a.* no era rar veure pesar figues dissimuladament *el* capellà, *el* comandant [...], *el* secretari de l'alcaldia, *el* cap del sindicat [...] // el mirà amb una estranya lluïssor als ulls sentint-*lo* refusar el sobre amb un pessic galdós de pasta. [17a]
b. Cal dir que mai no *l*'he sentit desqualificar ningú. [17b]

(6) La coqueteria és un art que permet *les dones* d'atènyer la categoria de sublims. // ...noves estratègies lúdiques que permeten esbravar-se... *el* nombrós grup de científics afectats. [19]

(7) El Totpoderós ha de decidir-se a obligar *a la natura*, que és obra seva, que es porti com una persona i no com una mala bèstia. [21]

16.10. Infinitiu

(1) *a.* En haver-hi tanta gent, no ens vam poder veure. [3]
b. *Al* veure aquella feta, tothom s'indignà. (Moll, *Gramàtica catalana*, 1968 = 1975, #241.)
c. En venir el dimoni, li dius que m'has entregada sa terra a mi. [6]

(2) *a.* Portar ulleres millora les capacitats dels disminuïts psíquics. / Posseir aquests coneixements profunds sobre lingüística no ha de fer perdre de vista a l'ensenyant que la matèria de l'ensenyament general és la llengua. [7]
b. Que ell no volgués venir em va molestar profundament. [8]

(3) *a.* Els hem de proporcionar un edifici *on instal·lar-se*. [9]
b. No tenen *on instal·lar-se*. Ja tinc *en què pensar*. [10a]
c. No hi havia res *de què avergonyir-se*. No tens *del/per què queixar-te*. [10b]
d. S'han de tapar tants forats! Vint-i-vuit ànimes *que alimentar*, i no sols espiritualment. [11]

(4) Guia secreta de Girona o *com conèixer* la ciutat. / *Com ensenyar* català als adults. / *Com moure's* per Barcelona durant els Jocs Olímpics. / Volem assistir als Jocs Olímpics; però *¿com obtenir* entrades? [12]

(5) ¿Has d'anar a Terrassa?: ¿A què fer? / ¿A fer què? / ¿Per què fer? / ¿Per fer què? [13]

(6) Finalment, *dir-los* que el Canceller alemany ha assegurat que la reunió no servirà per aconseguir la pau als antics territoris de Iugoslàvia. [14]

(7) *a.* Aquesta tarda, doncs, les temperatures pujaran. *A destacar* també que hi ha bancs de boira entre Hostalric i Maçanet i que... [15a]
b. Espai *a emplenar* per l'administració. [15b]

(8) El meu paper en aquest projecte ha estat, justament, *el de determinar* la sistemàtica de treball en el procés d'elaboració del diccionari. [Vegeu #16.2, abans de (7).]

16.11. Pronoms forts referits a inanimats

(1) *a.* la denotació del sintagma nominal que ells [sc. els noms predicatius] encapçalen. [1a]
b. [El mot *ambdós*] resulta, ell sol, un determinant. [1b]

(2) *a.* en tractar només dues llengües (o un nombre limitat d'elles). [2a]
b. Una llengua decau quan l'interès del parlant s'aparta d'ella. [2b]

(3) *a.* relacionar la denotació del nom amb una entitat externa a ella; en posició interior al sintagma nominal o exterior a ell. [3a]
b. si anessin, els primers, sense article i, els segons, amb ell. [3b]
c. L'empresa no ha d'ésser vista com a aïllada en relació a altres tasques de la lingüística, sinó com una més entre elles. En ella, doncs, hi confluexen [...]. [3c]
d. el nom és l'element fonamental; sense ell no hi ha sintagma nominal. [3d]
e. les propietats de les entitats denotades per ells [sc. els complements] difereixen tant... [3e]
f. matèries o masses... no hi ha un mecanisme de partició natural per a elles. [3f]

g. les aposicions demanen una relació entre el sintagma al qual s'afegeixen i elles mateixes. [3g]
h. Les llengües mouen el món. Per elles i amb elles prenen forma i condició les societats. [3h]
i. Salvant aquest cas, advoquem per l'adopció del signe d'interrogació inicial, puix que amb ell es facilita enormement la lectura. [3i]
j. Aquesta idea és originària de Frege. A partir d'ella s'ha desenvolupat... [4c]
k. El pensament no solament s'expressa amb paraules sinó que existeix mitjançant elles. [4e]

(4) *a.* cap d'ells [sc. dels quantificadors] no pot aparèixer. [5a]
b. El grup de Convergència i Unió també havia presentat esmenes. En una d'elles demanava... [5b]
c. Cada una d'elles [sc. de les disciplines] ha aportat molt. [5c]
d. en tractar només dues llengües (o un nombre limitat d'elles). [5d]
e. poden tenir alguna d'aquestes denotacions, o totes elles; la secció 3.1, tota ella dedicada a aquest tema; la possibilitat s'estén a tots ells [sc. verbs]. [5e]
f. molts d'ells [sc. dels predicats] no admeten un nom. [5f]
g. una activitat que no té en ella mateixa cap punt culminatiu. [6a]
h. aquí *cada* no és un determinant per ell mateix. [6c]
i. Tota expressió està relacionada amb ella mateixa.

16.12. ADVERBIS EN *-MENT*

(1) Darrerament, nosaltres mateixos n'hem editat, íntegrament i anotada, una breu mostra». [3]

(2) Aquests mots són derivats lèxicament, no sintàctica, ja que [...]. [4a]

(3) Construint un text molt pensat tant jurídicament com conceptual i gramatical. [4b]

(4) L'ha copiat (malament i incompleta) de la meva nota. [4c]

16.13. EL SINTAGMA «Q + *DE* + ADJ»

(1) *a.* (De) *gana* no en puc tenir perquè [...] abans d'anar al lavabo havia estat sopant. [4a]

b. Home, (de) *perfectes*, no t'ho dic pas, que ho siguin. / No t'ho dic pas, que ho siguin, (de) perfectes. [4b]
c. (De) *tancades* pròpiament, no els hi vaig deixar. / No els hi vaig deixar, (de) tancades pròpiament. [4c]
d. (De) *malament*, no hi va anar del tot. / No hi va anar del tot, (de) malament. [4d]

(2) *a.* D'institucions benèfiques, demanen/donen diners a moltes.
Demanen/donen diners a moltes, d'institucions benèfiques [5b]
b. De cireres, me (n') he quedat sense.
Me (n') he quedat sense, de cireres. [5b]

(3) *a.* Potser no tenim tantes limitacions, però com a grup sí que en tenim, i (de) molt fortes. [8a]
b. N'hi ha de nous, propiciats per la nova situació. [8b]

(4) Compra'm cinc prestatges, però tres (d')envernissats. [9e]

(5) *a.* Montserrat Caballé tenia un concert a Ljubljana i un (de) segon a Zagreb. [11a]
b. De moral, n'hi ha una (de) sola per a tothom. [11b]
c. Prestació amb què l'altra part contractant correspon a la feta per una (de) primera. [11c]

(6) Cal dubtar que sigui res *de* pre-català o almenys res ø pre-romà. [12a]

(7) *a.* Hem de comparar aquest fet amb *(d')altres*. [13b]
b. En comprarem *molts d'altres*. [14b]
c. Deu tenir *(d')altres* fills. [15]

(8) *a.* Tinc un terreny de 800 m^2 i un altre (de) molt més gran. [16a]
b. A part aquella preposició, n'hi pot haver una altra (de) deguda a l'adjectiu final. [16b]
c. Tinc tots aquests i *d'*altres *de* semblants.
Tinc tots aquests i altres *de* semblants.
Tinc tots aquests i *d'*altres semblants. [17]

(9) *a.* Però n'hi ha d'altres, d'aspectes, en què el progrés ha continuat, i n'hi ha de *nous ø propiciats* per la nova situació. [18a]
b. ...i en podem distingir *d'altres de complementaris ø establerts* per mitjà de... [18e]

c. N'hi ha una (de) *tercera* (de) *més fàcil.* [18f]
d. Estudiarem dues lliçons noves i en repassarem dues (de) *ja vistes* al trimestre passat. [18g]
e. N'hem trobat tres (de) *més o menys amagades.* [18h]

(10) El volum que Columna donava a conèixer no pot ser tingut en compte tan sols com un ø més, sinó... [19b]

(11) Estudiarem dues lliçons noves i en repassarem dues *més* (de) *ja vistes* al trimestre passat. [20]

(12) Hi ha, entre altres raons, dues d'importants. [21b]

(13) Va posar la mà a l'esquena d'en Will. Per animar-lo. Per ser *un sol* amb ell. // Per exigir-me alguna cosa; per ser un sol amb ell. [25b]

16.14. Ordre d'elements i duplicats pronominals

(1) *a.* *Fer un repàs* per poder veure quin és l'estat actual de les explicacions donades sobre el tema *sembla* del tot necessari. [1a]
b. *Tres joves* han estat detinguts a la localitat de... [2a]
c. Un artefacte ha explotat aquest matí a la seu del banc XX. / ...Aquest és el tercer accident mortal des de divendres. En els tres casos es creu que l'excés de velocitat n'ha estat la causa. [3a]

(2) Hem llegit en el segon capítol que...
En el segon capítol hem llegit que...
En el segon capítol hi hem llegit que... [5b]

(3) *a.* De tots aquests pollastres, n'hen de pagar només tres.
b. De les consideracions anteriors(,) se('n) desprèn que l'augment de les tarifes és desproporcionat.
c. De la segona lliçó(,) (n')hem d'estudiar només els dos primers paràgrafs. [10]

(4) *a.* Al gerro gran, posa-hi els clavells.
b. En aquest despatx(,) (hi) atenc els clients.
c. A Sant Cugat(,) s('hi) menja molt bé.
d. dirigim la vista als cims dels Alps, allá hon viu lo poble rhétich... Allá 'ls amants de la Naturalesa (hi) trobarán les muntanyes mes altes. [11]

(5) *a.* [Tocar-hi] En aquest pis no hi toca el sol.
b. [Fer-hi] ¿Què hi fas, aquí dalt? / Aquí hi fa olor de socarrim. / Això passa sobretot als indrets on hi fa vent.
c. [Fer-ne] Què se n'ha de fer dels militars que no volen ser-ho? (*Avui*, 21.III.1990, p. 10.)
d. [Ser-hi] La llibreria del futur és una gran llibreria on hi sigui tot. (*Avui*, 24.IV.1990, p. 14.)
e. [Sortir-se'n] El rector fa el paper de pagerol que se'n surt de totes.
f. [Dir-hi] [En una fe d'errades] On hi diu tal cosa hi ha de dir tal altra. / Dir-hi la seva.
g. [Dir-ne] No sabem com n'hem de dir del fruit x. / Ara ja sabem com se'n diu del fruit que els castellans en diuen *aguacate*.
h. [Entendre-hi] En vista del pròleg, no dubto que Carme Arnau hi entén de màquines d'escriure. Ara, pel que fa a l'estil [...].
i. [Posar-hi] En aquell cartell hi posava / hi deia «Saragossa». [17]

(6) *a.* Mira a veure què *els* sembla *als de producció* aquesta foto.
b. Allò que *al mestre li* cal és molta paciència. / Allò que (li) cal al mestre és molta paciència.
c. Això (*li*) passa *a molta gent*.
d. Vés a veure què *li* ha passat *a en Pere*.
e. Tu avisa la Carme i jo (*els*) ho diré *als nois*. / Una vegada li vaig dir a Miguel Delibes que el títol d'una novel·la seva em semblava feixuc.
f. ¡*A qui* se *li* acudeix de sortir amb aquest temps! [18]

(7) *a.* Hi ha un pou *on es* / *on s'hi* crien capgrossos.
b. És un bosc *on es* / *on s'hi* fan bolets a cabassos.
c. «Acta de reunió» és el document que constata les incidències i els acords presos en una reunió de treball *en què* (*hi*) participen diverses persones. [20]

(8) *a.* En el lèxic lul·lià apareixen sovint aquests vocables, dels quals citaré només alguns. [21a]
b. Els tractats de Ciceró foren objecte de traduccions catalanes, de les quals resten una del «De officiis» i dues de les «Paradoxes». [21b]
c. Llull usa moltíssim tals adverbis, dels quals em limitaré a anotar-ne alguns que per la forma o pel significat difereixen de [...]. [21c]

(9) *a.* És una noia que tothom se l'estima molt.
b. És un nen que li agrada tot. [23]

(10) *a*. Tampoc no la tenen resolta del tot *aquesta qüestió*. [26b]
b. *L'accident* el va provocar una explosió de gas. [27d]
c. *Això* ho he de trobar, perquè corre per casa. / *Això*, ho cobraràs d'ací a tres anys. [27e]

17. CONCLUSIONS

17.1. Posicions possibles davant la normativa actual

En l'estat actual de les relacions entre la llengua i els qui en són professionals, aquests poden adoptar tres posicions.

a) La primera podria estar representada pel discurs que Josep Murgades va fer a Lleida quan la Secció Filològica s'hi va desplaçar l'any 1991 («Normalitat lingüística i autoritat acadèmica», dins Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs / Universitat de Lleida, *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona-Lleida 1992, p. 45-50). Seria, diguem-ho així, una posició aristocràtica respecte a la llengua.

A Murgades el molesta la paraula *cuidar* i es queda amb la l'expressió clàssica *tenir cura*. A més a més, creu que no es poden fer recular paraules com *trossa* o *sòmines* pel sol fet que un investigador hagi descobert que són d'origen estrany. (A la vora de la paraula que Murgades retreu, s'hi podria afegir, per exemple, *llumí*, contra *misto*.)

b) La segona posició podria estar representada per Jesús Royo, que creu que l'important per a la subsistència del català és que aquesta llengua adquireixi tres milions més de parlants durant els anys propers, renunciant, si cal, als escrúpols de puresa i genuïnitat.

c) La tercera posició seria intermèdia entre aquelles dues, potser; i és la que es desprendrà dels comentaris que faré tot seguit.

Jo em sento còmode amb la posició de Murgades, bé que no amb els seus exemples, com diré. Vaig aprendre la llengua normativa a còpia de voluntat i aquesta llengua he practicat tota la vida (amb una levíssima, imperceptible relaxació als últims anys). I aquesta llengua es pot dir que ens basta a ell, a mi i a diverses persones més de la nostra professió, a tots (o gairebé tots) els membres de la Secció Filològica i a tots els qui van intervenir en la reunió de Lleida esmentada. Aquesta llengua també serviria a totes les persones que fan servir un nivell més «alt» de llengua (tal com dèiem en el capítol de l'ordre d'elements: vegeu allà els exemples (4bcd)):

diguem, en general, als científics (matemàtics, filòsofs, metges, químics, lingüistes, historiadors).

De tota manera, tant el primer grup de persones com aquest segon són poc significatius pel que fa a la utilització del català, si els comparem amb el grup dels escriptors en general i amb el dels treballadors dels mitjans de comunicació. Aquests dos últims grups d'usuaris i responsables de la llengua s'han vist darrerament implicats en discussions que han durat uns deu anys (1982-1992), però ja abans havien estat subjectes i objectes d'altres discussions més o menys sorolloses (1957-1959, 1960-1971), i la qüestió encara cueja (un membre d'una institució important es queixa per carta a una editorial important d'una traducció feta amb una relaxació lingüística que considera inadmissible i que a mi em sembla prou raonable: febrer 1993). La qüestió és, evidentment, la mateixa que durant uns anys del segle XIX mantingué enfrontades certes persones de ploma. No crec que se solucioni res negant contínuament el problema. Ni tampoc fent prevaldre sempre l'opinió «oficial» (...fins que el temps relaxa les tensions i habitualment acaba prevalent una opinió més pragmàtica). Com a mínim s'haurà de concedir que l'opinió de Murgades no és compartida per moltíssima gent; i cal veure per què.

Per establir i fonamentar la que he anomenat tercera posició, faré unes quantes consideracions.

17.2. Un malentès i una important qüestió pendent

Les paraules *trossa* i *sòmines* de Murgades avalen plenament la seva posició. Jo opino exactament igual que ell pel que fa a aquests dos exemples. No és la veritat metafísica que guia els homes, sinó veritats quotidianes, precisament establertes pels homes, amb tota la raó, amb raó parcial o fins i tot amb gens de raó. Les veritats quotidianes sovint van acompanyades, entre altres, de dos requisits: que siguin útils, pràctiques, i que les avali l'autoritat. Tot el que diu Murgades de l'autoritat té una base sociològica real.

Aquestes paraules de Murgades tenen la característica que, encara que hagin estat generades de manera «irregular» o «curiosa» i que, això, ho sàpiguen mitja dotzena d'erudits, tota la resta d'usuaris desconeix aquesta curiositat i se serveix de les dites paraules amb comoditat i amb èxit. (Realment ha d'importar molt poc el *pedigree* de les paraules: ¿És més o menys «regular» o «curiosa» que la d'aquelles la generació de la paraula catalana *coronel*, de la castellana *armatoste*, de la francesa *mayonnaise* o, novament, de la nostra *maionesa* o dels nostres «barbarismes» *mermelada* o *armatosta*?) La discussió que hi hagué en altre temps entre els entesos en llengua sobre *malgrat*, *malgrat de* i *a malgrat de* podria ser

un altre exemple vàlid per a la tesi de Murgades: a l'usuari d'avui només li interessa de saber quina de les tres ha d'usar.

Si, en lloc d'aquelles paraules, n'adduíem només dues altres com ara *cuidar* i *mistos*, la situació crec que no fóra la mateixa ni de bon tros. En el cas de *cuidar* es donaria una situació diametralment oposada: probablement només s'hi sentirien còmodes i la usarien amb èxit mitja dotzena de persones; i tota la resta de la comunitat s'hi sentiria, s'hi sent, incòmoda i no la pot usar amb èxit. Pel que fa a *mistos*, la situació tampoc no és la d'aquelles paraules de Murgades: aquesta no ha estat, ni de molt, desbancada totalment de la llengua oral per *llumins* (la sort que hagi pogut tenir en la llengua escrita no té dita, perquè aquesta llengua ha depès gairebé exclusivament d'unes quantes persones que aplicaven la norma), i per tant en un moment de revisió de la llengua com l'actual, es pot perfectament considerar si cal o no cal imposar-la o acceptar-la. I això no ha de produir ni cap desorientació en els usuaris ni cap descrèdit de l'autoritat, sinó tot al contrari: aquestes situacions es donen ara, mentre el dilema no es resolgui. Afegim-hi només, ara no una paraula sinó una forma: el quantificador *bastant, bastants*, sense terminacions femenines. Se n'ha de dir exactament el mateix que de la paraula *cuidar*, però potser encara amb més èmfasi: ¿se sap, s'ha investigat a l'hora de proporcionar les recents orientacions morfològiques, quantes persones diuen avui realment coses com «Té *bastant* paciència», «Hi havia *bastants* senyores amb abric»?; ¿se sap, almenys, *per quina raó* s'ha de continuar construint així en llengua formal? Em temo que no. Em temo que els catalanoparlants no poden estar d'acord amb aquesta nova decisió.

Però no són només les paraules de Murgades i les tres de més que he adduït jo, que donen neguit als usuaris i que, per tant, demanen de l'autoritat una actuació en la línia que intento d'insinuar. El fet que no són només mitja dotzena de paraules i el fet que hi ha aspectes de la llengua tan o més importants que el lèxic, és un altre matís que potser tampoc no queda prou clar en el parlament de Murgades ni, sobretot, en el de moltes altres persones que durant aquests anys han reaccionat contra els qui demanaven una certa relaxació i una actualització de la normativa.

Segons l'opinió d'aquells, la llengua actual és perfectament vàlida per als usos cultes, que són els que ens projecten internacionalment i els que ens proporcionen cohesió interna als parlants enfront de múltiples perills. I per tant, la nostra llengua no necessita a penes cap modificació. Opino que aquí hi ha un important malentès, acompanyat o no —això ja és la part anecdòtica— de mala fe. Quan els mitjans de comunicació ara i adés tornen a llançar, en entrevistes, als especialistes de la llengua aquella insidiosa pregunta: «¿És el català, tal com el va deixar Fabra, una llengua encara apta avui dia?», estan reflectint aquest malentès.

Crec que no cal ara i aquí fer cap discurs per defensar que aquesta posició no és realista. Qui hagi treballat en la redacció d'un diari o d'una televisió, qui hagi fet literatura infantil o juvenil, qui vulgui mai fer una revista de lectura no selectiva, qui sigui mestre d'escola o professor dels nivells següents (fins a la universitat, inclosa) o faci classes de català a adults; qui dirigeixi tesines o tesis doctorals de filologia catalana, crec amb tota la convicció que no acceptaria l'opinió exposada. Avui moltíssimes tesis doctorals de filologia catalana (que obtenen *Apte cum laude*) són farcides de construccions incorrectes. A la manera de l'Evangeli, ens podríem preguntar: si la sal ha perdut la salabror, ¿amb què l'hi o la hi tornarem?

El dia que tanco aquest escrit, 5.IV.1993, m'arriba una protesta dels alumnes de cinquè curs de filologia catalana de la Universitat de Barcelona: els alumnes es neguen a presentar-se a la prova de llengua que el Departament ha decidit que passin a final de curs. La raó, diuen, és que els professors, durant els cinc anys que han tingut els alumnes, no han estat capaços de detectar i penalitzar els usos inacceptables que hi poguessin trobar, i per tant aquesta solució *in extremis* no és cap solució de debò. Deixo estar l'argument. L'escrit de protesta va precedit d'una carta de presentació. Tots dos documents se suposen i es noten fets amb la cura que l'afer es mereix. En la carta hi ha *sis faltes de sintaxi* i una de puntuació («no arribem a comprendre el perquè d'aquesta obstinació *en mantenir* [...] un remei que no acabarà amb la malaltia», «una prova que és un insult *per* nosaltres», «entestar-se *en què* la seva solució és la millor», «els primers interessats *en mantenir* el nivell de llengua som els futurs llicenciats», etc.; i «hem decidit esperar la resposta del Sr. Viaplana, a la nostra petició fins al dia 25»). No seré tan ingenu d'afirmar ni de creure que la causa principal, ni tan sols una causa important, d'un mal que fa més de vint anys que s'arrossega pel meu departament sigui la imprecisió o la dificultat de la normativa. Voldria només que aquest fet i el del paràgraf precedent servissin per aclarir que no tothom pot manejar la llengua com els quatre privilegiats que deia més amunt.

Aquí hi ha precisament una de les grans qüestions pendents: no hem fet ni una prospecció sincera i àmplia de la llengua real ni una consulta sincera i ben organitzada a tota aquesta àmplia gamma d'usuaris i de professionals (encara que s'ha de reconèixer que, després de moltes polèmiques i moltes tibantors, alguna cosa s'han vist obligats a fer els responsables). I precisament avui ja se sap que aquesta prospecció ha de precedir tota acció codificadora; diguem, en el nostre cas, tota acció actualitzadora dels codis normatius. I això —m'interessa deixar-ho clar per si de cas— no és pas equivalent a acceptar el català que ara es parla, ni de molt. És simplement codificar a partir de la coneixença més exacta de la realitat. La realitat consta, almenys, dels següents elements: la llengua estàndard tal com avui la coneixem; la codificació tal com avui la coneixem; les opinions de la societat (especialment, però no exclusivament, dels especialistes en llengua i dels qui se

serveixen de la llengua en la professió), i la llengua parlada, amb totes les seves variants més importants.

17.3. A FAVOR D'UNA REFORMA DE LA LLENGUA EN PROFUNDITAT

La qüestió és si cal o no cal fer una reforma de la llengua en profunditat.

Crec que aquesta qüestió no es pot contestar de manera fàcil. Depèn què entenguem, no solament per reforma sinó també per normativa.

a) El concepte de reforma

Per reforma, jo entendria avui simplement una actualització dels codis normatius d'acord amb els següents aspectes:

(i) Com està la llengua catalana avui en la realitat. La «realitat» és avui certament complexa, car consta, com en tota la història precedent, de la llengua oral del carrer, però també, a diferència de tots els segles que ens han precedit (en què aquest factor podia ser qualitativament significatiu però era quantitativament insignificant), de la llengua que en diem estàndard. Certament avui no es pot desconèixer aquesta segona llengua, si no es vol fer pura demagògia. Diguem que no podem llençar per la finestra tota la nostra història lingüística culta, que en definitiva és la que ens ha conduït fins en aquesta llengua estàndard que dic. Ara bé: per poder prendre en consideració la llengua oral del carrer, caldria fer la prospecció de què he parlat més amunt.

(ii) Com ha assimilat la llengua real les propostes de la codificació que ens ha guiat fins ara. Recordem que aquesta premissa és ja de Fabra, però també de qualsevol teòric de la llengua. Aquesta és una qüestió no gens banal si no volem perpetuar la duplicitat actual de funcions: d'una banda, hi ha els usuaris de la llengua; d'una altra banda, hi ha els correctors. Aquests s'encarreguen que tota la llengua escrita i oral pública s'ajusti als preceptes de la normativa, i aquí no ha passat res. Diria que al dessota d'aquesta «realitat» doble s'hi pot amagar un engany que un dia o altre aflorarà. De fet, ja ha pujat a la superfície en les periòdiques discussions a què m'he referit. La duplicitat de funcions que dic no seria un mal tan gros com la perpetuació de la duplicitat entre la llengua real i la llengua oficial. En definitiva, aquesta és l'eterna qüestió que té plantejada fatalment el català. Fatalment, perquè no és una llengua autònoma ni forta en el món d'avui.

(iii) Per a què i per a quan volem la llengua. Inevitablement cal tornar a posar sobre la taula aquesta qüestió ideològica, que va ser també, evidentment, la que hi havia al dessota de les recurrents discussions esmentades. Quan pregun-

tem per a què, volem dir si preferim de potenciar-ne els valors simbòlics o bé els valors comunicatius. I preguntant per a quan, volem dir si preferim potenciar-ne els valors tradicionals (que bàsicament portem a dins les persones d'uns quaranta anys en amunt) o bé els valors funcionals de la joventut que puja.

b) El concepte de normativa

Però, tant com el concepte de reforma, cal aclarir què vol dir o què volem entendre per normativa. Tal com jo he vist les posicions públiques dels diversos grups que aquests anys han opinat, incloses les opinions dels sociolingüistes, el concepte de normativa es podria entendre de la manera que dic a (i):

(i) Quan una llengua arriba a establir uns principis i uns codis bàsics de lèxic i de gramàtica que serveixen àmpliament a la comunitat per comunicar-se de manera pública i culta, oralment i per escrit, aleshores ja no tenen importància els detalls de desajustament que amb el temps es puguin detectar en aquells codis. N'hi haurà prou de fer-hi, molt de tant en tant, els retocs mínims que les circumstàncies exigeixin. En tot cas, aquests retocs hauran de ser per força insignificants.

Crec que el paràgraf anterior podria ser signat per molta gent. Jo mateix l'he escrit amb la convicció que era convincent. I, en efecte, avui podeu agafar una gran quantitat de llibres i podeu escoltar una bona quantitat d'hores de comunicació oral en la TV o en la ràdio i tenir la sensació que la nostra llengua funciona de manera admirablement dúctil i moderna. Miraculosament i tot, després de tot el que li ha tocat de passar. Però aquesta sensació es podria fàcilment fer trontollar. En primer lloc, per les consideracions que ja he fet més amunt: ¿quanta gent avui és capaç d'usar la llengua d'aquesta manera admirable, *i sense l'ajut constant del corrector*?, ¿de quina professió o estament són aquestes persones?, etc.

En segon lloc, per la gran divergència entre la Catalunya estricta i, per exemple, el País Valencià. Per cert, la prospecció que més amunt demanàvem de la llengua real, és absolutament imprescindible de fer-la també, naturalment, com a mínim al País Valencià i a les Illes.

En tercer lloc hi ha la qüestió que afecta els dos articles que acabo de dedicar a la situació de la sintaxi normativa. Partint de la matèria continguda en aquests treballs i de les qüestions que s'hi han suscitat, el concepte de normativa es podria entendre també de la manera que dic a (ii) i a (iii)

(ii) Avui una gramàtica normativa no ha de contenir només les qüestions mínimes considerades divergents (de la llengua dominant) o corrompudes (per culpa de la mateixa llengua dominant o d'altres), sinó que ha de ser una descripció pretesament exhaustiva de totes les estructures que la lingüística ha revelat com

a interessants en una llengua. (Avui tenim mètodes que permeten d'explicitar prou satisfactòriament la majoria d'aquestes estructures, i fins i tot n'hi ha models abundants: per al català, ho fóra l'obra *Catalan*, de José Ignacio HUALDE, Routledge, London 1992, encara que sigui realitzada molt deficientment.) Si no es fa així, sempre sorgiran qüestions concretes que no estaran *esmentades* al codi normatiu però que tampoc no hi estaran *previstes* en la teoria.

Un exemple il·lustrarà el que vull dir. Avui tots els correctors es qüestionen la part subratllada de la frase següent: «Endegar el procés de normalització lingüística en la nostra societat suposa *ser conscients i resoldre les deficiències* de la dita societat». El qüestionament es basa en el fet que el fragment conté una coordinació de dos termes (*ser conscients, resoldre*) que no regeixen el mateix complement. Ara bé: la nostra gramàtica normativa actual (entesa en el sentit estricte en què cal entendre-la, és a dir, la de Fabra de 1918-1933) ni resol el dubte concret ni conté un tractat sobre la coordinació on l'assessor lingüístic pogués orientar-se per opinar sobre el fragment esmentat. M'afanyo a admetre que la qüestió proposada potser s'escapa d'allò que una gramàtica normativa pot controlar; però la qüestió es pot plantejar en innombrables casos més propers als interessos d'una obra normativa.

(iii) La gramàtica normativa actual hauria de donar compte de totes aquelles qüestions que preocupen els assessors lingüístics en aquest moment. Entesa així, aquesta gramàtica hauria d'abordar totes les qüestions que al llarg d'aquests dos articles he fet veure que són qüestions *reals* de cada dia (no pas pures especulacions) i que *no estan esmentades* en absolut en la nostra gramàtica actual (com, per exemple, la qüestió de l'ús dels possessius o la qüestió de la partícula *de* de les construccions «Q + *de* + Adj», o la qüestió del contacte entre preposicions i interrogatius o entre preposicions i preposicions, totes crucials i inesquivables) o *no hi estan resoltes* (com ara l'ús dels pronoms forts o certs casos de *ser* i *estar*, qüestions no pas menys necessàries) o *no hi estan resoltes de manera acceptable* (és a dir, de manera que la majoria d'usuaris no s'hi senti incòmoda o reprimida: posem-hi certs detalls dels pronoms febles, la concordança d'*haver-hi*, la qüestió de *per* i *per a* o la no menys enfadosa dels «pleonasmes», si puc tornar a usar un terme que considero nefast en la nostra història gramatical recent). La llista de construccions amb què acabo aquest segon escrit serà, espero, prou convincent en aquest sentit.

Si ens atenim als fets estrictes, crec que no serà gens superflu de fer-nos, a més a més, les preguntes de (iv):

(iv) ¿Què és exactament la nostra «gramàtica normativa»?

1. ¿És la gramàtica de Fabra de 1918/1933?

2. ¿És la dita gramàtica més altres obres de Fabra (però no pas totes)?: ¿quines altres exactament?

3. ¿És la dita gramàtica de Fabra (sumant-hi o no altres obres seves) més certs exegetes seus?: ¿quins exegetes exactament? (¿d'abans de 1939, de després de 1939...?).

4. ¿És tot això que acabem de dir més els *usos* de Fabra? (¿Tots els usos o només els que no contradiuen les qüestions abordades explícitament en els seus escrits? ¿Tots els usos o només aquells que els seus exegetes o editors han donat per bons?)

5. ¿Són les obres de Fabra (totes o només segons quines) més algun altre gramàtic o manual (com ara Marvà, Moll, Sanchis, Badia, Coromines, Ruaix, Solà, Segarra, Lacreu), llevat allò que no interessa d'aquestes obres?

6. ¿És tot allò que s'ha pogut mantenir fins ara, malgrat que tots els qui ho han respectat han sentit nombroses incomoditats innegables?

El punt 4 és un dels més incòmodes avui dia. Els assessors i els correctors saben prou bé fins a quin punt tothom ha recorregut al que en podríem dir la jurisprudència (de Fabra), de vegades fins i tot cremant hores i hores per localitzar un exemple que es recordava d'haver vist al diccionari. Aplicant aquest criteri o procediment, serien perfectament catalanes diverses expressions de Fabra que semblen més aviat gal·licismes: «*Va sense dir* que no fem cap modificació en la grafia dels mots», «*El llenguatge parlat confonent* «li», «l'hi», «la hi» [...], convé tenir present que...».

Fets tots els considerands anteriors i vista la llarga llista de qüestions que avui preocupen els especialistes, perquè no estan solucionades o ni tan sols es troben als codis normatius, no crec que sigui exagerat d'afirmar que sí que ens cal una reforma de la llengua en profunditat. Potser podríem matisar o atenuar l'expressió i dir-ne simplement revisió. M'avinc al canvi de terme, que em sembla just.

c) Condicions de la revisió

Reprenent el que ja he dit en els preàmbuls del primer article, i després de l'experiència que m'ha proporcionat la redacció dels temes d'aquest treball, estic convençut que una revisió seriosa de la normativa no es pot realitzar sense uns certs requisits. En concret, sense una bona coneixença de la llengua real i sense el concurs de bons lingüistes i bons romanistes. La llengua real ha de constar de dues parts: la llengua escrita i la llengua oral. Per a l'escrita, afortunadament comptem amb el corpus informatitzat de l'Institut d'Estudis Catalans. Opino que un corpus oral de proporcions semblants és avui tan imprescindible com l'escrit. Altrament, ens exposem a arribar-nos a creure que el català és exclusivament això

que s'ha escrit durant el període acotat pel corpus esmentat, en el qual període més de la meitat del temps la llengua escrita ha estat controlada per uns certs criteris d'acceptabilitat, sense comptar-hi els nombrosos errors sorgits de la bona o mala coneixença o interpretació dels criteris.

Posem per cas que vulguem reconsiderar les normes dels verbs *ser* i *estar*. Sembla que hauria de ser evident que ara ja no podem fer-ho com ho fèiem trenta o quaranta anys enrere, afirmant que tal o tal altra frase no s'havia dit mai, que abans es deia de tal altra manera. Precisament en aquest punt de sintaxi resulta que una persona tan representativa en tots els sentits com Verdaguer contradiu clarament aquelles afirmacions.

Posem que vulguem reconsiderar certs usos dels pronoms febles. És cert que no podrem pas esborrar de cap a cap la gramàtica actual per proposar-ne una altra de sorgida de bell nou a partir dels corpus oral i escrit. Però també sembla que cal acceptar que hi ha certs detalls que s'han revelat de difícil o impossible assimilació en la llengua oral, i que per tant caldrà saber amb precisió quina és aquesta llengua oral; quina extensió té avui un ús determinat mantingut per la gramàtica (per exemple, «No *l'*és, en Pere: és en Pau»). Com també caldrà saber *per què* es manté un cert precepte si no sembla relacionat amb cap solecisme (per exemple, la construcció «*la hi* tornarem» en lloc de «*l'hi* tornarem»).

Però m'atreviria a dir més. Jo crec que en un moment històric de revisió de la llengua com el que avui vivim, no podem deixar de plantejar-nos, *sense cap prejudici*, quina és la distància entre els grans dialectes i com la podem assumir. És absolutament cert (tot i que molt poc conegut documentalment) que la distància que hi ha, per exemple, entre el parlar del País Valencià i el del Principat és enorme en nombrosos punts de sintaxi. No condueix a res de tapar amb la gramàtica normativa aquestes profundes divergències: potser sí que aconseguim una bona aparença d'uniformitat en la llengua escrita, però la llengua parlada en continua allunyada. ¿En cal exemples?: l'ús dels pronoms febles (i qüestions que hi estan relacionades, com ara l'ús dels pronoms forts i dels possessius), de *per* i *per a*, de *ser* i *estar*, dels circumstancials temporals, de les construccions relacionades amb la qüestió de l'article neutre, de l'expressió de la probabilitat o de les construccions del tipus «en té dues *de* noves».

El fet que hàgim d'estudiar sense prejudicis aquesta qüestió no implica pas, de cap manera, que hàgim de fer-ho sense tacte polític i sense prudència pedagògica. Però opino que la nostra societat està perfectament preparada per suportar una actualització de la llengua de proporcions molt més grans que la que l'Institut ha emprès, manifestada en els dos fascicles publicats fins ara, de fonètica i de morfologia. Crec que aquesta societat pot aguantar perfectament

una època de voluntat efectiva d'introducció de canvis en la llengua, exactament igual com la societat barcelonina ha suportat el trasbals enorme de les obres olímpiques, probablement el trasbals més important de la seva història, del qual avui es pot sentir orgullosa perquè és gràcies a aquest rebombori que ara se sent còmoda en el seu espai físic. Tot fa suposar que l'actualització del diccionari normatiu serà de proporcions més grans que l'actualització de la gramàtica, i penso que això seria una llàstima, perquè una llengua no es pot revisar seriosament cada dia. Seria deixar passar una oportunitat històrica.

Conferència
L'ESPERANÇA D'UN FUTUR EN CATALÀ

VICENT PITARCH I ALMELA

1. Les Normes del 32 com a referència

He de començar la meua contribució a aquestes Jornades de la Universitat Jaume I tot manifestant la meua complaença íntima per intervenir-hi des d'aquesta tribuna de privilegi; reconec alhora la comoditat que trobe en instal·lar-me dins la perspectiva de les Normes de Castelló. En una oportunitat, rellevant i solemne alhora, com la present, no puc dubtar que em siga permès de sol·licitar un record d'homenatge a les entitats i als ciutadans valencians que foren capaços de protagonitzar l'aventura de dur a port la codificació ortogràfica de la llengua catalana, l'any 1932. Gràcies, en bona part, a la lucidesa d'aquells valencians, nosaltres tenim ara a l'abast, amb un grau notable de destresa i de prestigi, aquest instrument colossal de què disposem individus i pobles per entrar en contacte amb la natura i amb la nostra gent: la llengua, no cal dir-ho. I per aquest cantó no resulta agosarat de suggerir que, a fi de comptes, en bona mesura també és producte d'aquella aventura castellonenca del 32 la mateixa Universitat Jaume I, la qual, sense el precedent de les Normes, se'ns fa difícil d'imaginar amb el perfil que ara la identifica, això és, el compromís de projectar vers les avantguardes europees la cultura nacional del País Valencià.

Esdevé, doncs, no solament congruent però també entranyable d'esmentar ara els cinc signataris que han sobreviscut a seixanta anys atzarosos: E. Soler i Godes, F. Mateu i Llopis, Joan Simon, Joan Beneyto Pérez i Emili Gómez Nadal. I posats a rememorar l'episodi de la signatura de les Normes de Castelló no fóra superflu que algun investigador d'aquesta mateixa institució analitzàs també el capítol de les absències que s'hi van produir —personatges absents i motius que els apartaren de la signatura—, un aspecte, no cal dir-ho, força suggerent. A tall de mostra i sense eixir dels estrictes àmbits comarcals, convé citar els noms de Ferran Puig, Casimir Melià, Josep Castelló Soler, Artur Perucho i Badia, Bernat Artola o Francesc Esteve com a representatius d'una colla de valencians insignes, l'absència dels quals entre els signataris de les Normes constitueix un petit enigma.

Tampoc no puc estar-me d'invocar la memòria de Joan Fuster, en el qual aquesta convocatòria havia suscitat entusiasmes reconeguts. La seua absència ens esperona a mantenir-nos lleials al seu mestratge i a la seua exemplaritat cívica, en una línia de fidelitat rigorosa als objectius que van traçar per a la posteritat els protagonistes de les Normes de Castelló.

I bé; mentre propugne una lleialtat sense escletxes a aquest passat admirable, mantinc que tampoc no és qüestió d'excedir-nos en records i nostàlgies. A nosaltres ens pertoca, per damunt de tot, heure-nos-les amb el present i, per extensió, amb el futur; present i futur són irremissiblement nostres.

2. L'esperança d'un futur

Com és natural, res més lluny de les meues previsions actuals que endinsar-me pels viaranys de la futurologia. No hi ha diagnòstic acceptable sobre el futur, precisament perquè aquest no és cap realitat. En el millor dels casos ens el podem representar mitjançant prospeccions, les quals seran tant més fiables com més fonamentades estiguen damunt el present. Per això resta fora del nostre abast copsar el futur, per exemple, de la llengua catalana. De tota manera, sí que podem dissenyar les grans tendències que experimentarà aquesta comunitat lingüística en la mesura que sapiguem interpretar-ne la capacitat d'adaptació a les condicions actuals. És el present que es projecta en el futur.

Potser la humanitat s'haja sentit atreta, de sempre, per l'encant d'entreveure el futur. En aquest, fóra curiós de conèixer les expectatives que podien haver situat els signataris del 32 com a derivades d'aquella aventura. Vull dir: en pactar l'acord codificador, què devien pensar que podia ocórrer a la llengua catalana, seixanta anys més tard, justament ara? Si ara alçaven el cap, quina impressió els produiria la situació actual de la pròpia comunitat lingüística? No són simples interrogants retòrics atès que, en alguna mesura, podien ser contestats pels cinc supervivents. Certament, les seues opinions al voltant de les qüestions plantejades constituirien un document interessant. Encara som a temps de provocar-les.

Sabem que al desembre de l'any 1932, des de les expectatives favorables a la democratització que avalava el nou règim de la República, es contemplava amb eufòria considerable la capacitat de supervivència de la llengua catalana, una capacitat tanmateix que ja aleshores era sentida plena de matisos. Clar que tampoc no podem descartar que n'hi hagués percepcions força derrotistes del to, per exemple, d'aquella que ja havia esbossat, uns deu anys abans, J. Martínez Aloy, i que ens serà il·lustratiu de recordar:

> El entusiasmo que sentimos por ella [per la llengua que ell anomena «valenciana»] es íntimo y profundo, mas no ha de impedir el reconocimiento de una verdad dolorosa: la lengua valenciana se retira púdicamente de los grandes centros de población, busca un refugio modesto en el seno del hogar, ha tolerado, con pérdida de su prístino carácter, ingerencias castellanas que la aniquilan, y carece ya de vida propia para hacerse escuchar en las públicas plegarias, en los rústicos cantares y en la epístola secreta de la mujer amada. Su expresión mestiza, cada vez más tierna y melodiosa, recuerda las cadencias del moribundo cisne.[1]

No cal dir que unes tals cadències són perceptibles, ara i adés, en el nostre ambient, com sens dubte surarien també entre els congregats a la nostra ciutat l'any 32. Ara no és moment de plantejar-nos la consistència de les tals «músiques». Ens interessen més que res com a testimoni irrefragable d'una perplexitat social que ens persegueix des de força més enllà del present segle. En qualsevol cas, la seixantena d'anys que ens separen d'aquella data bé mereix que n'avancem un balanç, del qual i per al nostre profit, ara i ací, en podem retenir aquest parell d'indicacions: a) el període de referència, 1932-1992, abraça un dels cicles més adversos de tota la història de la comunitat lingüística catalana, els prop de quaranta anys de la dictadura franquista, compresos entre el 1936 i el 1975; i b) dins del mateix període també s'han esdevingut les transformacions més radicals —en extensió, intensitat i celeritat— que mai haja experimentat la societat valenciana, diagnòstic que es constitueix en l'autèntic *leitmotiv* de la densa investigació que tot just acaba de publicar-se, coordinada per García Ferrando (1992).[2]

Ara: per damunt del balanç —que acabe d'enunciar en termes tan esquemàtics— de transició d'un període especialment crític i de modernitat decisiva, vet ací una constatació cabdal: *la comunitat lingüística catalana sobreviu*. I sobreviu en condicions —comparades amb les dels anys 30— radicalment diverses, i també adverses, amb un teixit social si voleu arnat, tot debatent-se entre exigències ambientals mai no previstes fins ara, les quals hi estiren des d'angles

---

1. *Geografía General del reino de Valencia*, dirigida per F. Carreras i Candi, vol. *Provincia de Valencia*. Barcelona (s.d., c. 1922), p. 205.

2. «Prácticamente nadie pone en duda, que la Comunidad Valenciana está inmersa en un acelerado proceso de modernización. Modernización que se refiere no sólo al sector económico y a la organización del trabajo, sino también a los sectores político, cultural y social» (García Ferrando: 1992, 11). «Y no hay que olvidar que otras sociedades europeas han realizado procesos sociales similares —desagrarización, industrialización, urbanización— en períodos comprendidos entre medio siglo y un siglo. El ritmo de estos cambios imprime al caso valenciano unos rasgos que lo individualizan.» (Ninyoles: 1992, 423-424.)

oposats i, no ho oblidàssem pas, també exhibint mostres de fermesa que haurien estat impensables en qualsevol altre moment de la nostra història. Fet i fet,no podem ignorar que som al davant —més aviat, al bell mig— d'un moment únic en el procés mil·lenari de la comunitat lingüística catalana; moment únic i, doncs, transcendental, tal com indica el dilema fusterià d'*ara o mai*.[3] En definitiva, ens pertoca de ser protagonistes d'una etapa clau i per això mateix apassionant.

Del coneixement d'aquesta etapa actual podem extraure els paràmetres que ens dissenyen, a grans trets, quin serà el demà de la nostra comunitat lingüística, donat que aquest futur immediat no és sinó la continuïtat del present.

3. Panorama sociolingüístic valencià actual

Es ben sabut que comencem a trobar-nos en condicions d'emetre diagnòstics força fiables al voltant de la realitat sociolingüística actual del País Valencià, gràcies a estudis notables i que han sovintejat sobretot d'ençà del 1985,[4] en els quals manté un protagonisme admirable el Servei d'Estudis i Investigació Sociolingüística, de la Direcció General de Política Lingüística. Val a dir que aquest conjunt de materials podria fornir-nos avantatges suplementaris —sobretot pel que respecta al seguiment de processos sociolingüístics— si haguessen estat elaborats amb criteris més unificats. En aquest sentit, esperem amb ànsia la publicació dels resultats del padró de 1991, els quals constituiran, confrontats amb els corresponents al 1986, punt de re-

---

3. J. FUSTER, *Ara o mai*, València, Tres i Quatre, 1981, p. 8. El text és reedició de *Per a una cultura catalana majoritària*, dins *Josep M. Folch i Torres. Nadala any XIV*, Fundació Jaume I, Barcelona 1980, pp. 52-80.

4. A banda del treball de sociometria lingüística, de D. MOLLÀ i altres, *Enquesta sociolingüística al País Valencià*, 1985, Universitat d'Alacant, Alacant 1989, cal esmentar les catorze investigacions promogudes per la Generalitat Valenciana, tretze de les quals corresponen a la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència; cal posar de relleu l'activitat que hi desplega el Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. Heus ací les catorze investigacions esmentades: 1) Enquesta sobre la problemàtica sociolingüística al País Valencià, 1985. 2) Enquesta sobre l'ús de l'administració local, 1985. 3) Enquesta sobre el català a l'àmbit comercial i financer, 1986. 4) Enquesta sobre el català al sector terciari avançat, 1987. 5) Enquesta sobre el català a l'administració pública, 1987. 6) enquesta sobre el català a l'administració local, 1987. 7) Anàlisi dels resultats del padró d'habitants (1986), 1988. 8) Enquesta sobre actituds lingüístiques en l'administació local, 1988. 9) Enquesta sobre l'ús del català al País Valencià, 1989. 10) El català en l'administració autonòmica, 1989. 11) Sondeig sobre el català a TVE-CV i futura TVV, 1989. 12) Estudi CIS, 1990. 13) Enquesta sobre el català a la TVV, 1990. 14) Enquesta sobre l'ús del valencià, 1992.

ferència d'elevat interès per a l'anàlisi de l'evolució sociolingüística d'aquests cinc anys. En compensació, la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (d'ara endavant, citada CONSELLERIA CEC) acaba de difondre un fullet plegable que recull en extracte dades significatives de la recent *Enquesta sobre l'ús del valencià 1992.*

De les abundants dades que ens forneixen els estudis que acabe d'esmentar, em permet ara d'extraure'n les mínimes que considere il·lustratives per tal d'aproximar-nos a la realitat, força complexa, del panorama sociolingüístic del país. (Vg. Ninyoles (1992), Mollà (1992) i Pitarch (en premsa). Distribuesc els indicadors lingüístics en tres apartats: la competència, l'ús i les actituds.

3.1. Indicadors de competència lingüística

Respecte del quadre 1 cal indicar, d'entrada, que les comparacions que s'hi estableixen entre els anys 1986 i 1992 no són ben bé exactes per tal com no responen a magnituds homogènies; les dades del 1986 abracen la població de 3 anys o més, mentre que les del 1992 s'hi limiten a la de 16 i més anys. Feta aquesta reserva, considere que mantenen un notable interès comparatiu.

Segons aquestes dades, el percentatge d'habitants de la zona catalanoparlant del País Valencià que no entén el català és gairebé inapreciable. Els nivells més alts de comprensió corresponen, per edats, als grups entre 16 i 24 anys i, per sectors d'activitat, als estudiants i comerciants. La variable

Quadre 1
GRAU DE CONEIXEMENT DEL CATALÀ AL PAÍS VALENCIÀ[5]
Zona catalanoparlant

Competència	*1986*	*1992*	*Variació*	*Zona castell.*
L'entenen	84,1%	96,0%	+11,9	37,0%
Saben parlar-lo	55,2%	67,5%	+12,3	6,0%
Saben llegir-lo	27,1%	62,5%	+35,4	13,0%
Saben escriure'l	7,8%	17,5%	+9,7	4,0%

5. Les dades referents al 1986 són originàries de CONSELLERIA CEC (1989a:19); les corresponents al 1992, de CONSELLERIA CEC (1992).

nivell d'estudi es correlaciona positivament amb l'índex de competència passiva del català. Respecte de la competència oral s'ha de tenir en compte l'observació que «no tenim dades entre 'parlen' o 'saben parlar' i 'grau d'utilització de la llengua' i amb aquesta reserva cal considerar les dades exposades» (CONSELLERIA CEC 1989;17). Aquesta competència disminueix segons el nivell d'edat i, per sectors, agricultors, estudiants i comerciants ofereixen els índexs més elevats de saber parlar català, enfront de mestresses de casa i treballadors de serveis que hi ocupen l'extrem oposat.

Els nivells de lectura i d'escriptura augmenten en relació inversa amb l'edat, un fenomen estretament relacionat amb el procés educatiu de la darrera dècada. Estudiants i treballadors de serveis integren els sectors d'activitat amb competència lectora de català més elevada. •

Com a informació complementària resulta oportú el quadre 2 de distribució de la competència lingüística per magnituds d'hàbitat.

Quadre 2
GRAU DE CONEIXEMENT DEL CATALÀ SEGONS LA GRANDÀRIA DEL MUNICIPI[6]
Unitat: percentatges sobre el total de la població de 3 anys o més

Grandària	*L'entenen*	*Saben parlar-lo*	*Saben llegir-lo*	*Saben escriure'l*	*Índex de domini*
Total	77,1	49,5	24,3	7,0	154,2
Menys de 2.000 hab.	80,7	66,6	22,3	6,5	175,1
De 2.000 a 5.000	83,0*	71,2*	22,7	7,7	183,8
De 5.000 a 20.000	76,6	57,5	24,4	8,6	165,5
De 20.000 a 50.000	81,5	53,6	23,9	8,2	164,8
De 50.000 a 100.000	64,6**	40,2	16,7**	5,5	125,5
De100.000 a 500.000	76,3	36,9	27,3	5,7	139,1
			CAPITALS		
Alacant	56,2**	21,5**	12,0**	3,4	90,3
Castelló	87,5*	56,3	32,5	8,3	179,7
València	82,1	39,7**	36,3*	6,7	154,9

* Nivell alt ** Nivell baix

6. [Any 1986] CONSELLERIA CEC (1989a: 37)

3.2. *Indicadors d'ús lingüístic*

En primer lloc, heus ací un quadre força complet dels usos lingüístics, el qual, a més, n'ofereix un marc comparatiu, per bé que només comprenga un procés de tres anys.

Les dimensions *català* i *espanyol* comprenen els ítems «sempre», «generalment» o «més en» la llengua de referència. D'altra banda, «magatzems» al·ludeix a grans superfícies comercials.

S'hi fa palès que l'àmbit de major ús del català és la família, enfront dels grans magatzems que hi representen el reducte més refractari a l'idioma del país. En les relacions d'amistat i també en les compres a botigues predomina el català per damunt l'espanyol. En qualsevol cas, els índexs d'ús real són força més baixos que no pas els corresponents competencials, prova inequívoca del manteniment entre nosaltres —tot i que amb clares mostres de recessió— dels vells prejudicis a l'entorn de la llengua nacional.

Naturalment que ens reclamen també l'atenció indicadors d'activitats tan rellevants en la cultura actual, com ho són la lectura i l'escriptura.

Dades procedents de les mateixes fonts que ens indiquen l'àmbit de la lectura en català ens indiquen que l'any 1989 escrivia en aquesta llengua, en alguna ocasió, el 18,1% de la població de 16 anys o més, dimensió que augmenta al 23,2%, l'any 1992: en termes comparatius, doncs, el període 1989-1992 es resol amb un increment d'escriptura de +5,1%.

Quadre 3
ESFERES D'ÚS DEL CATALÀ
(Població de 16 anys o més)[7]

Llengua	*Casa*		*Amics*		*Comerç*			
					Botigues		*Magatzems*	
	1989	*1992*	*1989*	*1992*	*1989*	*1992*	*1989*	*1992*
Català	45,7	50,5	43,4	45,1	41,9	46,0	27,8	28,2
Indistint	4,5	4,6	2,3	14,6	10,4	10,9	10,7	14,6
Espanyol	49,8	44,9	44,2	40,3	47,3	43,2	60,2	57,3

7. Per a les dades del 1989, CONSELLERIA CEC (1990b:31); per a les del 1992, CONSELLERIA CEC (1992).

Quadre 4
LECTURA DEL CATALÀ (Població de 16 anys o més)

Llegeix	*1989*[8]	*1992*[9]	
Rètols, senyals	87,8%	94,4%	+6,6%
Anuncis publicitaris	83,0%	91,5%	+8,5%
Textos festius	73,7%	81,8%	+8,1%
Comunicacions	55,3%	60,9%	+5,6%
Revistes	42,8%	46,7%	+3,9%
Llibres	35,0%	36,1%	+1,0%
No res	11,8%	5,3%	-6,5%

3.3. Indicadors d'avaluacions i d'actituds lingüístiques

En termes globals, l'any 1992 la societat considera que el català es fa servir, i també que s'hauria de fer servir, segons les dimensions i percentatges dels quadres 5 i 6.

No sé estar-me d'indicar una dada de notable relleu en una societat moderna: d'acord amb l'enquesta de 1987,[10] el terciari avançat figura —o, si més no, figurava fa cinc anys— per sectors d'activitat econòmica, al capdamunt dels que manifestaven actituds més positives envers la llengua del país: que aquesta es farà servir més en la societat en general ho considerava el 68% del sector, alhora que un percentatge més elevat encara, el 75%, considerava que aquest ús s'incrementarà en concret a l'administració en general.

El conjunt d'investigacions sociomètriques que analitzen les avaluacions que fa la societat valenciana sobre el propi procés sociolingüístic i sobre les expectatives que hi manifesta, al llarg dels darrers cinc anys, és interpretat per NINYOLES (1992: 431) mitjançant aquestes tres conclusions: 1) hi és general l'avaluació favorable al procés de normalització lingüística; 2) les previsions de futur hi són també positives, i 3) hi ha el desig majoritari que la llengua del país hi augmente l'ús.

Per la meua banda, un dels grans temes que tenim pendents d'analitzar en profunditat és justament el gran tomb que experimenten entre nosaltres valoracions i actituds envers la llengua catalana —tant en la banda de conceptualitzacions, o ideologia lingüística, com en la dimensió social d'aquest fenomen—,

8. CONSELLERIA CEC (1992b: 32).
9. CONSELLERIA CEC (1992).
10. CONSELLERIA CEC (1989b:44)

Quadre 5

VALORACIÓ SOCIAL I EXPECTATIVES D'ÚS DEL CATALÀ EN LA SOCIETAT (Població de 16 anys o més)[11]

	S'usa	*Hauria d'usar-se*
Més	57,7%	61,6%
Igual	28,7%	25,7%
Menys	9,1%	4,8%
N/C	4,6%	7,9%

Quadre 6

PERSPECTIVA DE FUTUR DE L'ÚS DEL CATALÀ

Hauria d'usar-se	*En empreses*	*En l'administració autonòmica*	
		1989[13]	
	1986[12]	*A curt termini*	*A llarg termini*
Més	53,0%	52,5%	75,5%
Igual	28,0%	39,9%	17,7%
Menys	5,0%	1,9%	3,7%
N/C	14,0%	5,7%	3,0%

tomb que cal enllaçar amb la trajectòria polítco-econòmica del país i, doncs, amb la reinstauració de la Generalitat.

Definitivament, el País Valencià de les acaballes del segle XX es caracteritza pel seu ritme de transformacions estructurals, al si de les quals coexisteixen fenòmens de notable complexitat i diversitat amb d'altres d'obertament contradictoris. D'una banda, disposem de factors que ens fan assimilables a societats terciàries avançades; d'una altra, els índexs d'industrialització avançada no n'han eliminat elements bàsics agraristes. Com a reflex immediat d'aquest panorama, també la situació sociolingüística valenciana és plena de llums i d'ombres, de paradoxes, on els indicadors més positius conviuen amb d'altres de negatius.

Un dels més positius és justament el de les expectatives favorables que obri l'ús del català per al mercat del treball, i que implica una major demanda social

11. CONSELLERIA (1992).

12. Enquesta sobre el valencià en l'àmbit comercial i financer, 1986. CONSELLERIA CEC (1990b: 50).

13. CONSELLERIA CEC (1990a:87)

Quadre 7
ÚS DESITJABLE DEL CATALÀ A TVV[14]

TVV hauria de ser	*1989*	*1990*	*Variació*
Només en català	25%	37%	+12
Més en català	18%	11%	–7
Indistintament	39%	36%	–3
Més en espanyol	7%	11%	+4
Només en espanyol	11%	4%	–7
N/C	0%	1%	+1

—encapçalada, a més, per sectors punta, com el de la informàtica— d'aquesta llengua. La demanda, pel seu cantó, ha posat en evidència les misèries amb què el poder polític ha actuat en el camp de la normalització lingüística, i n'ha ridiculitzat la retòrica amb què proclamava que hi ha anat més lluny del que suggeria el desig popular. Tant en l'administració —autonòmica i local— com en l'ensenyament, en les esferes laborals, en el comerç o en els *mass media*, s'ha de reconèixer que el Govern Autonòmic no sols no ha estat a l'altura de les circumstàncies, sinó que ni tan sols ha satisfet els imperatius de la *Llei d'ús i ensenyament del valencià*. Davant de certes evidències, la Generalitat Valenciana ha hagut de reconèixer-se desbordada —i aquest reconeixement és una altra novetat que convé anotar— per la realitat «d'actituds i expectatives socials que demanen una intensificació del procés de normalització de l'ús del valencià» (CONSELLERIA CEC: 1990b: 7).

4. Ha començat el futur

Com acabem de veure, el panorama sociolingüístic ens mostra una realitat social dominada per la dinàmica de forces que pugnen en nombroses direccions, per tendències sovint contradictòries. És sorprenentment contradictori, per exemple, que mentre l'ús lingüístic social continua a la baixa, les expectatives i, en general, les actituds es manifesten obertament favorables a la recuperació per part del català dels seus espais. I bé, aquest panorama tan dinàmic deixa al descobert un fenomen d'extraordinari interès, el de la constatació que la societat valenciana cada dia se sembla menys a la d'ahir; dit en altres termes, som al

14. CONSELLERIA CEC (1990b:55)

davant d'una societat profundament renovada, a la qual li costa de reconèixer-se en els propis estereotips tradicionals, definitivament moderna, en termes globals. Cal insistir en aquest perfil, el qual, a fi de comptes, assenyala el nostre accès al futur immediat.

Modernitat i demanda d'extensió social de la llengua catalana integren dues constants en la societat valenciana d'avui que ja pocs poden ignorar. Recordem-ho: els sectors poblacionals més joves, els de major dosi d'instrucció escolar i els del sector econòmic avançat precisament se situen a l'avantguarda de les demandes més elevades d'ús social del català.[15] I val a dir que aquest constitueix un altre tret valencià contemporani, en contraposició, per exemple, als casos flamenc o quebequès en què la demanda de normalització lingüística va originar-se en sectors socials poc dinàmics.

En un estudi recent i força suggeridor, el professor PÉREZ DE GUZMÁN (1992: 415),[16] tot partint del pressupòsit que «la sociedad valenciana se ha adentrado lo suficiente en la modernidad avanzada», identifica tres *mentalitats* (avançada, moderna i tradicional) en aquesta societat i n'esbossa nou *estils de vida*. Doncs bé, precisament l'estil de vida situat al capdamunt del rànquing de mentalitat avançada, el denominat dels *abastadors* comprèn, a grans trets, els sectors valencians més compromesos amb la normalització lingüística (i a nivell d'opció política —segons càlculs personals— integra el vot fidel d'UPV). D'acord amb el diagnòstic de PÉREZ DE GUZMÁN (1992: 419) els integrants d'aquest sector que encapçala la mentalitat avançada:

> ...en congruencia con su vocación a la modernidad seriamente asumida, son los que poseen más capacidad de movilización para la defensa de sus ideas, básicamente de centro-izquierda como ya sabemos. Muestran una baja proporción de abstencionistas, se declaran más valencianos que españoles en términos relativos y constituyen lo más sólido de las clientelas de las opciones de izquierda.

En podeu prendre bona nota: l'estil de vida valencià de màxima modernitat (de «mentalitat avançada») combina la ciutadania més reivindicativa del català amb aquells que es manifesten més valencians que no espanyols i alhora constitueixen la clientela més sòlida d'esquerres. Justament a l'angle oposat de l'escala d'estils de vida esmentats (al capdavall de la mentalitat tradicional) hi ha el dels *supervivents*, els quals voten, de manera majoritària —sempre segons l'estudi que ara manlleve—, el Partit Popular i Unió Valenciana (PÉREZ DE GUZMÁN 1992: 420).

---

15. (Vg. també ANAYA i altres, «Educación», dins *La sociedad...*, 287-356).

16. Més endavant, ib., 417, conclou: «En suma, alrededor de la mitad de nuestros ciudadanos se inscribe en la órbita de las tendencias actuales, lo cual representa una tasa perfectamente homologable con la media europea».

La identificació de sectors conservadors valencians amb una ideologia de fort component espanyolista no representa cap novetat i la trobem confirmada, per exemple, en ANAYA i altres (1992: 349), per a qui

> ...las clases dominantes de la sociedad valenciana no aparecen decantadas hacia el uso del valenciano en la escuela [...] Tal vez la clase dominante valenciana se mantenga, en 1988, bien firme en sus opciones lingüísticas históricas.

Aquests mateixos autors, en funció de la decisió de vot a les eleccions del 1987, diferencien tres grups socials en l'«opció lingüístico-escolar»: un «de tendencia abiertamente castellanizante correspondiente a los votantes de AP y el CDS», un altre «caracterizado por un bilingüismo de tendencia castellanizante e integrado por los votantes del PSOE y de UV» i un tercer «cuyo resultante es un bilingüismo de tendencia valencianizante constituido por los electores de IU-UPV» (ANAYA i altres 1992: 349).

4.1. La revisió del discurs lingüístic clàssic

L'«apertura al canvi», com a ingredient angular de la mentalitat avançada, implica una clara tendència a fer servir la racionalitat com a instrument d'observació i també d'intercomunicació col·lectiva. En ocasions fins i tot han estat atacats d'hiperracionalistes els sectors valencians que es situen dins els rengles del nacionalisme. Siga com siga, aquests sectors han de manifestar-se objectivament predisposats a l'antidogmatisme, condició que reivindicà, com és ben sabut i de manera reiterada, l'ideòleg més prestigiós del catalanisme contemporani, Joan Fuster.[17]

La tendència, doncs, a la revisió dels postulats ideològics —i de qualsevol altra mena— configura el tarannà propi dels àmbits valencianistes més moderns. En aquest sentit, han de resultar-nos habituals les inquietuds per indagar noves vies interpretatives del fenomen nacionalista i, en conseqüència, nous tempteigs al voltant del discurs lingüístic.

Fins ara el discurs lingüístic català s'ha vehiculat a través de dues modalitats fonamentals:

a) històrico-etnològica i
b) nacionalista.

---

17. Vg., per exemple, *Nosaltres els valencians*, pròleg a la 2a ed., Barcelona, Edicions 62, 1964.

La primera (*a*), de fort component essencialista, exhibeix un to marcadament enyoradís, recorre, ara i adés, a la figura de Jaume I com a paradigma d'època gloriosa per a l'idioma i troba com a gran motiu de reivindicació la fidelitat a «la llengua dels avis» o, si preferiu, «del meu poble», un poble en tot cas estantís, mixtificat en la distància. Aquesta modalitat històrico-etnològica del discurs lingüístic difícilment pot alliberar-se del llast del passat, atès que es recrea en la pura contemplació d'èpoques ja superades; la nostàlgia, en aquest sentit, hi juga com a factor retardatari que detura la dinàmica dels processos socials.

La modalitat nacionalista (*b*) del discurs lingüístic situa la llengua com a màxim exponent d'identificació col·lectiva; la tenim enunciada en aquella màxima que arriba fins a J. Fuster —«La nostra pàtria és la nostra llengua»[18]—, segurament via Rovira i Virgili, el qual ens la va transmetre com a lema del nacionalisme flamenc de començament de segle XX, en aquests termes: «La llengua és tota la nació».[19] Ignore si en el corrent flamenc va pouar Fernando Pessoa —«Minha patria é a língua portuguesa»—, o més aviat hi ha un altre braç autònom i paral·lel en la cultura gallego-portuguesa. En tot cas no puc estar-me de citar ací un document entranyable, precisament originari de la publicació castellonenca *Ayer y Hoy* —al consell de redacció de la qual figurava en Salvador Guinot, el gran protagonista de les Normes—; el número corresponent al cap d'any del 1903[20] exemplifica en el poeta gallec Aureliano J. Pereira precisament la combinació de les dues modalitats del discurs que ara considere:

> La patria es más que eso. Es el pueblo a que uno pertenece, porque en él ha nacido y nada de él le es ajeno; es la patria el idioma en que oyó las palabras amorosas de su madre.

Presente les excuses pertinents per haver-me excedit en la incursió a l'interior del discurs lingüístic clàssic. Ara ens cal reprendre el fil, tot situant-nos en la conveniència de revisar precisament aquest mateix discurs.

4.2. El component econòmic

Naturalment la modernitat de la societat valenciana té com a motor decisiu la seua economia. Fa tot just una setmana la premsa divulgava l'informe del Banc

---

18. «Cultura nacional i cultures regionals als Països Catalans», dins P. VILAR i altres, *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Barcelona 1983, p. 311.

19. Vg. *Altres nacions*, Barcelona, CIEMEN, V-1986, núm. 8, p. 60.

20. *Ayer y Hoy*, núm. 25 (1-1-1903), p. 2. La citació forma part d'un article, resposta a un altre de S. Guinot.

Bilbao Biscaia, tot posant-hi de relleu indicadors econòmics com els següents, corresponents al període 1985-1991: 1) el País Valencià figura entre les sis autonomies amb superàvit en el nivell de renda i desenvolupament; 2) el producte interior brut (PIB) hi ha crescut amb percentatges superiors a la mitjana estatal; 3) en concret Castelló de la Plana ha estat la «província» amb el major índex de desenvolupament de tot l'estat; i 4) l'arc mediterrani es confirma com a líder d'expansió econòmica.

Som a les portes del futur de la societat valenciana i, doncs, del futur de la comunitat lingüística catalana. Un futur al qual sembla que, ara com ara, hi puguem aguaitar amb un mínim de confiança. En tot cas, mentre se'ns va consolidant aquest factor decisiu per a la construcció de la nova Europa, conegut en àmbits econòmics per *eix mediterrani*, cap consideració al voltant de la nostra realitat sociolingüística no mereixeria crèdit si es feia d'esquena a la nova situació econòmica. Per aquest cantó se'ns obrin perspectives ben suggeridores a nivell de prospecció en l'estat de salut de la llengua catalana. Com en altres aspectes de la sociologia de la llengua, Rafael L. Ninyoles s'ha situat a l'avantguarda en l'exploració de l'eix mediterrani com a dinamitzador del seu propi espai de comunicació i, en definitiva, com a impulsor de la normalització de la comunitat lingüística catalana. Convé que ens mantinguem atents a les claus interpretatives que hi ha començat a proposar el director del Servei d'Estudis i Investigació Sociolingüística. Heus-ne ací una petita mostra orientativa:

> Entendemos que la potencialidad de las lenguas y culturas como vehículo de expresión actual viene condicionada, no sólo por factores de orden político, sino por su nivel de desarrollo y por una característica localización de las comunidades lingüísticas en los espacios europeos [...] No hay duda de que el ámbito lingüístico del País Valenciano, con Catalunya, las Islas y el Rosellón se situa en una posición ventajosa dentro de uno de los grandes ejes de desarrollo, el arco mediterráneo (sobre la vía augusta, el camino ibérico descrito por Estrabón, al trazado de las autopistas) (NINYOLES 1992:427).

Tot sembla indicar, doncs, que el discurs lingüístic de la modernitat ha d'adaptar-se a les noves coordenades sòcio-econòmiques que regulen l'espai nacional català. Cada dia que passa se'ns fa més patent que com a columna vertebral del segment occidental de l'arc mediterrani ha de consolidar-se l'eix Barcelona—València (rèplica sorprenent de l'eix constituït en pauta idiomàtica, al segle XV, per les *Regles d'esquivar vocables...*, de B. Fenollar-J. Pau). És aquest centre el que haurà de dictar les grans directrius de productivitat i de mercadotècnia, en definitiva, que haurà de dotar-se de marca de garantia pròpia. En una civilització de la competitivitat l'idioma hi pot fer un paper formidable de marca de qualitat. I dins d'aquests mecanismes que, com és sabut,

combinen prestigi amb originalitat, la presència de la llengua catalana com a factor de distinció hi pot jugar un paper determinant, tant més rendible com més s'afiancen a Europa els valors, que ara mateix hi cotitzen a l'alça, de les particularitats culturals i nacionals.

En definitiva, la recuperació social del català és subsidiària de la seua penetració en el mercat de treball, possibilitat que s'adapta a la conjuntura econòmica present. La hipòtesi admet de ser reformulada en una proposta per a activistes, que aproximadament faria així: la tàctica moderna de vendre, entre el nostre veïnat, plans de normalització lingüística haurà de basar-se en el reclam que el català, ací, aprofita per fer diners. Després de tot, aquest discurs lingüístic de suport economista tampoc no constituirà cap novetat entre nosaltres (a banda del precedent immediat que representa l'assaig de Jesús ROYO, *Una llengua és un mercat*[21]), per tal com s'insereix dins una antiga tradició, de la qual arreplegue un parell de cites que tenen, ara i ací, el valor afegit de l'encant domèstic. La primera, data del 1916 i és original del patrici Gaetà Huguet, exactament de la declaració d'intencions amb què es presentava als lectors el setmanari *Veu de la Plana*:[22]

> Aspirem a que [...] l'educació i cultura del poble valencià vagen orientades [...] cap a les nacions més alvançades d'Europa i Amèrica que consumixen los nostres productes i ab les quals no sols volem sostindre i eixamplar l'intercanvi econòmic, sinó que també l'espiritual iniciat i sostengut per lo nostre gran filòsof Vives en los països del nord d'Europa, i per lo nostre excels poeta Ausius Marca [*sic*] en Itàlia.

L'altra cita forma part de la intervenció de Josep Castelló i Soler a l'assemblea d'Alzira, el febrer del 1922;[23] el diari la transcriu en espanyol, tot i que informa que hi fou feta en català:

> Dos palabras en valenciano, para deciros que se debe luchar con entusiasmo para lograr los beneficios que otras regiones logran hablando y obrando con [*sic*] la lengua que aprendieron en su niñez.

Totes dues cites tenen més de setanta anys, i ja veieu l'actualitat que traspua la d'en Gaetà i la precisió amb què en Castelló invita a fer servir l'idioma com a instrument de guanys econòmics.

---

21. Barcelona, Edicions 62, 1991.
22. *Los nostres ideals*, núm. 1 (25-3-1916), p. 1.
23. L'assemblea era de taronjaires, contra la política proteccionista. Castelló era el director de *Libertad*, núm. 119, p. 2.

5. Balanç i propostes

Quan l'any 1932 les entitats culturals i els intel·lectuals valencians més prestigiosos signaven a la nostra ciutat les Normes de Castelló, no hi feien sinó adequar la llengua a les exigències de màxima modernitat, exigències consistents llavors a adaptar-la als mecanismes de projecció social més avançats de l'època, els de la indústria editorial. La mateixa exigència de modernitat, viva ara, seixanta anys més tard, planteja un seguit de reptes tals com els següents, que enuncie i prou:

- consolidar el registre estàndard idiomàtic,
- dotar la llengua catalana d'autoritat acadèmica,
- sancionar, dins l'àmbit administratiu, l'abast del diasistema lingüístic català i reconèixer-ne la denominació universal,
- promoure una política cultural-lingüística nacional, això és, coordinada a nivell de les tres autonomies implicades,
- i, com a base de tot i objectiu central, guanyar nous espais socials per a la llengua.

Episodis que ens reapareixen amb certa intermitència, com ara, iniciatives diverses secessionistes, entre les quals, els intents de legitimar l'«Acadèmia», més d'altres maniobres dilatòries com la invitació a un «pacte lingüístic» no cal que ens retinguen massa l'atenció, per tal com, supeditades a la ideologia agrarista, no tenen futur.

D'altra banda, ja fa tuf d'arcaic i ridícul que s'haja de pledejar per qüestions nominals de la llengua i també que hàgem d'acudir a Madrid o a Estrasburg amb veus diversificades i fins i tot dissidents. Vull obrir-me a la confiança que les institucions responsables han de posar-se a esmenar aquesta situació xocant, si més no a la vista d'indagacions recents que informen que el 51% de la població valenciana és conscient de la unitat del diasistema lingüístic català.

Arribats en aquest punt, és hora ja de cloure les meues consideracions. Ho faig a través d'una altra prova de connectar el 32 que commemorem amb el present. La codificació idiomàtica acordada a Castelló de la Plana va estipular-se mitjançant unes bases, literalment *Bases d'unificació*.[24] Enguany mateix, dins l'òrbita de les Normes i sota els auspicis de la Fundació Huguet, hem fet circular (MOLLÀ I PITARCH: 1992) unes altres *Bases*, aquestes *de política lingüística per al País Valencià dels 90*, les quals no són sinó un modest intent de projectar damunt

24. Vg. *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIV (1933), pp. 273-280.

nosaltres la passió per l'idioma que va confluir en aquella convocatòria admirable de fa ara exactament seixanta anys. La publicació que acabe d'adduir m'estalvia d'entrar en detalls de planificació lingüística. Amb tot no puc estar-me de reclamar del conjunt d'institucions valencianes —amb la Generalitat al capdamunt— que, davant la responsabilitat històrica de normalitzar lingüísticament el país, sàpiguen estar a l'altura de les circumstàncies. Aquesta exigència de responsabilitat implica de centrar les actuacions normalitzadores en quatre àmbits claus:

a) el mercat de treball, un camp abonat per les expectatives favorables que hi manifesta la societat valenciana;
b) el comerç de grans superfícies (els grans magatzems);
c) els nuclis de major densitat d'hàbitat, dins els quals l'àrea metropolitana Alacant-Elx s'ha constituït en eix notablement significatiu per la degradació sociolingüística i alhora pel seu impacte sòcio-econòmic;
d) els mitjans de comunicació de massa: d'una banda, les mesures restrictives aplicades a l'idioma en TVV constitueixen una estafa i, d'una altra, és absolutament inacceptable l'oligopoli espanyol de la llei de televisions privades i, en conseqüència, el satèl·lit de comunicacions Hispasat, posat en òrbita amb el veto a llengües altres que l'espanyol.

Finalment, en aquesta circumstància precisa fóra imperdonable de deixar la Universitat sense una mínima al·lusió. Algun dia caldrà calibrar en les dimensions exactes el protagonisme exercit per l'àmbit universitari valencià en els processos de reconversió del nostre panorama sociolingüístic. Ara: aquests crèdits hi plantegen simultàniament responsabilitats irrenunciables. Hem de ser clars: cap universitat nostra no té dret a l'autogratificació si cada curs que passa la llengua pròpia no hi ha guanyat algun nou espai. La resta és pura retòrica.

I talment com la modernitat valenciana és deutora, en molt bona part, de la dinàmica impulsada des de les universitats, hem de confiar que aquestes pugnaran per figurar al capdamunt de la dinàmica que ens ha de conduir a un futur progressivament més afable.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

ANAYA, G. i altres (1992): «Educación» dins García Ferrando, M. ed., *La sociedad valenciana de los 90*, València, Alfons el Magnànim, pp. 287-356.

CONSELLERIA CEC (1989): *Coneixement del valencià. Anàlisi dels resultats del padró municipal d'habitants de 1986*, València. *Explotació addicional de les dades publicades per la Conselleria d'Economia i Hisenda, Coneixement del valencià. Padró municipal d'habitants/1986*, València, 1987.

CONSELLERIA CEC (1989): *El valencià en el sector terciari avançat*, València.
— (1990): *L'ús del valencià en l'administració autonòmica*. València.
— (1990): *Dades sobre la situació sociolingüística de la Comunitat Valenciana*, València.
— (1992): *Enquesta sobre l'ús del valencià*. 1992 (informe fotocopiat, s.p.).
GARCÍA FERRANDO, M. (1992): «Introducción» dins GARCÍA FERRANDO, M. ed, *La sociedad valenciana de los 90*, València, Alfons el Magnànim, pp. 9-21.
MOLLÀ, A. (1992): «La política lingüística al País Valencià» dins MARÍ, I. coord., *La llengua als països catalans*, Barcelona, F. J. Bofill, pp. 29-48.
MOLLÀ, A., V. PITARCH (1992): *Informe. Bases de política lingüística al País Valencià dels 90*, Castelló de la Plana.
NINYOLES, R. L. (1992): «Sociología de la lengua» dins GARCÍA FERRANDO, M. ed., *La sociedad valenciana de los 90*, València, Alfons el Magnànim, pp. 421-438.
PÉREZ DE GUZMÁN, T. (1992): «Cultura política» dins GARCÍA FERRANDO, M. ed., *La sociedad valenciana de los 90*, Alfons el Magnànim, pp.383-420.
PITARCH, V. (1993): «Dades il·lustratives de la comunitat lingüística valenciana actual», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, v. VI, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Taula redona
LA NORMATIVITZACIÓ: QÜESTIONS PENDENTS

Moderador:

LLUÍS GIMENO

Participants:

JOAN SOLÀ, ARIADNA PUIGGENÉ, ANTONI FERRANDO I JORDI COLOMINA

L. GIMENO: Gràcies a tots. Ara comencem la primera de les taules redones programades en les Jornades sobre Normes i Normalització Lingüística. Bé, abans de començar he de dir que, segons el programa, entre els participants hi figura Isidor Marí, que per motius laborals no ha pogut assistir. En el seu lloc hi ha vingut Ariadna Puiggené, també com a sociolingüista i representant del TERMCAT, en aquest cas. La taula redona tractarà sobre aspectes o qüestions pendents de la normativització. Aquests aspectes pendents de la normativització, cada membre de la taula que intervindrà els tractarà des de la seua perspectiva. I el primer que intervindrà serà el professor Jordi Colomina, de la Universitat d'Alacant, que, com molts de vosaltres ja sabeu, es dedica, sobretot, o ha dedicat molta part de la seua docència i també de la seua investigació, als estudis de dialectologia, però que últimament es dedica també a fer treballs sobre filologia o història de la llengua. Després tenim Antoni Ferrando, que també el coneixeu tots, catedràtic de la Universitat de València i que intervindrà des de l'àmbit de la seua recerca que és la història de la llengua en el seu vessant més extern, la problemàtica que ha patit la nostra normativització a través de un període bastant extens de la història de llengua. Després parlarà Ariadna Puiggené sobre aspectes de la terminologia referida als neologismes que van apareixent en els diversos àmbits de la vida i que el TERMCAT, com ja sabeu molts de vosaltres, es dedica a treballar-los i anar publicant-ne les llistes; per exemple, sabeu que s'han publicat molts vocabularis, molts diccionaris pel que fa, per exemple, als esports de l'Olimpíada que hi va haver a Barcelona. I finalment, Joan Solà, també conegut i que, a més, ja heu tingut l'oportunitat d'escoltar-lo aquest matí. Catedràtic també de la Universitat de Barcelona i, com ja sabeu, es dedica sobretot a la sintaxi però no ha desdenyat els estudis o la recerca de la història de la llengua. Per tant, ara comencem: té la paraula Jordi Colomina.

J. COLOMINA: Bona vesprada. Jo, com a dialectòleg, vull fer algunes propostes per desdialectalitzar la llengua normativa. És un fet indiscutible que tenim una llengua escrita unificada en català. El que tenim encara per fer són unes normes de lectura, una ortologia. És una cosa que encara no s'ha fet per-

què fins ara el mitjà escrit era el principal que s'havia utilitzat. Hi ha unes normes de lectura prou estables i prou definides per al català oriental. Pel que fa al català occidental, em fa l'efecte que no ho tenim clar, no hi ha unes normes de lectura. Hi hauria una norma, que per a mi és errònia, que és que el valencià, el català occidental, es parla tal com s'escriu. Aquesta és una norma que em sembla que no s'ha dit, però que s'ha rebut. Els valencians pensen que s'ha de pronunciar com s'escriu, però això és un error. Hem d'esforçar-nos i treballar perquè els valencians i els lleidatans comprenguen que no és així. És a dir, els catalans orientals poden veure una *o* i pronunciar-la una *u*, una *e* i pronunciar-la una *a*, en canvi els occidentals estariem obligats a llegir tal com s'escriu. L'ortografia manté unes formes antigues, la llengua ha anat evolucionant i ha evolucionat tant a l'oriental com a l'occidental.

En molts casos, els fenòmens són semblants en uns i altres. Per exemple, jo crec que els occidentals, els valencians, podem dir perfectament **asperar, *aixugar, *antendre, *tarròs, *bascoll, *llauger, *fumaguera,* o **sancer.* De fet, en català oriental, es pronuncia **ðsperà, *ðixugà, *ðntendra, *tðrròs, *bðscoll, *llðugé, *fumaguerð, *sancè...* ¿Noteu diferència entre la vocal neutra i la *a*? ¿oi que no? ¿Doncs, per què ens hem d'esforçar els valencians a pronunciar amb una *e*? Bé, això és una qüestió.

Ara, també crec que és arribat el moment d'actuar d'alguna manera sobre els hàbits ortogràfics. Hi ha hagut una tradició valenciana d'escriure el valencià d'una determinada manera des de fa una vintena o una trentena d'anys, en algunes qüestions es va actuar per prudència i perquè es temia que els valencians no acceptarien determinades coses. Jo crec que és el moment ja de fer alguns canvis. Per exemple, l'accentuació. Em sembla ridícul accentuar uns cap ací i altres cap allà: *cafè*, el valencià *café*, l'altre *cafè, vosté, vostè, comprén, comprèn...* Hem d'accentuar tots igual: tan dialectal és una grafia com l'altra. Perquè no hi ha una grafia nacional, perquè si ho escrius d'una manera xoca contra l'altre dialecte. Per tant, jo crec que, en aquest cas, els occidentals hem d'acceptar la norma oriental. I de fet ja ho fem, escrivint *València, perquè,* etc., amb accent greu, i no passa res. Però hi ha d'haver unes normes de lectura, que els xiquets en escola ho sàpien que aquestes *e* obertes es lligen *e* tancades. Unes normes de lectura: s'escriu d'una manera, es llig d'una altra. Un altre cas seria l'increment *-eix*, que hem de saber que s'ha de pronunciar *-ix*: , *servix*, s'escriu *serveix*, es llig *servix*, i en subjuntiu es llig *servixca* i s'escriu *serveixca*. Trobe ridícul que proposen ara escriure *servisca*, ¿com *servisca* en *-is* si en indicatiu és *-eix*? ¿Ara canviem, en subjuntiu? Pense que s'ha d'escriure el subjuntiu també *-eixca*. Dic, entre parèntesis, que la morfologia verbal és l'única cosa que no podem unificar encara. El moment, crec, no és bo encara, no podem. Jo personalment, no em veuria amb cor d'escriure *serveixi* i *digui*, no puc. Crec que potser d'ací quinze o vint anys si la comunicació augmenta entre

els diversos països catalans, podrem arribar a aquesta unificació. Ara és el moment ja de, per exemple, unificar coses com els accents.

O per exemple, els possessius. També és ben ridícul escriure *meua, teua* i *seua* amb *u*, quan la forma amb *u* és com es pronuncia a Lleida, a Mallorca, a Girona... Si ho pronuncien igual que nosaltres i ho escriuen amb *v*, per què nosaltres no? Bé, aquestes són propostes perque els valencians ens adaptem a la norma barcelonina. Hi hauria contrapartida, és a dir, també exigiríem que s'eliminaren una sèrie de grafies dialectals per via oriental.

A Fabra se li van escapar algunes grafies com, per exemple, *darrera* i *rera*, una grafia contrària a la tradició, contrària a l'etimologia, contrària als parlars occidentals. Ha de ser *darrere* i *rere*. Però al Principat encara hi ha una tolerància, es deixa fer-ho i cadascú escriu com vol. **Estòmec*, a Castelló es diu **estómec*. Fabra va posar *estómac*, i molts valencians disciplinadament lligen *estómac*. Això va contra la fonètica històrica. En **estòmec*, s'hauria de canviar la grafia. O **bàlsem*, o **pèleg*: les Balears és un **arxipèleg* no un *arxipèlag*, i ho sentim normalment. O **òrguen*, no *òrgan*... hi ha moltíssimes qüestions que es podien canviar. I també una altra proposta: hi ha també altres tipus de grafies incorrectes del tipus *flamarada*, que ha de ser **flamerada*, perquè és un derivat de *flamera*, o **llarguerut*, no *llargarut*, que és derivat de *llarguer*... i així n'hi ha moltíssims casos.

Jo vull ser breu perquè m'agradaria que hi haguera discussió, però també proposaria aquesta: tot el què he dit fins ara em sembla que és acceptable: des del Principat ho haurien d'admetre ràpidament perquè són una vintena de paraules, una trentena, no té massa importància. El que diré ara sí que ho veig més discutible, però també ho vull proposar: una cosa que afavoriria que els valencians considerarem que la nostra aportació a la llengua normativa es té en compte, que aportem alguna cosa a la llengua normativa seria, per exemple, que en els substantius en *-iste, -ista,* s'acceptara també la grafia. No és una qüestió valenciana, és una qüestió del català occidental. Introdueix una distinció que enriqueix la llengua, no és el mateix *un artiste* que *una artista*, i que en la grafia actual no els podem distingir. I és ben antiga: des de l'edat mitjana hi ha exemples ja amb *-iste*. Això també afecta al sufix *-aire*, que també hauria de tindre un femení en *-aira*: una dona *xarraira*, no una dona *xarraire*. Però bé, aquesta qüestió la propose però sé que és més discutible. Però les anteriors, em sembla que haurien d'estar més o menys clares. No sé si he sigut massa breu i tot, però si de cas, després tornarem a parlar-ne.[1]

---

1. He desplegat les idees que insinue en aquesta intervenció en dos articles titulats: «Morfologia i ortografia: a propòsit d'algunes grafies controvertides» [*A sol post*, 2, Alcoi, ed. Marfil, 1991, pp. 129-153] i «Propostes valencianes per a l'estàndard oral» [*I Jornades de Sociolingüística: «La llengua estàndard»*, Alcoi, 1992, pp. 11-38].

L. GIMENO: A continuació intervindrà Joan Solà.

J. SOLÀ: Bé, no sé si seré capaç d'expressar-me amb la brevetat que es demana. Per la meva banda, pel que fa a normativització, jo considero el següent. Primer faré un breu preàmbul.

Avui encara la figura de Fabra, o més ben dit el Fabra com a tal i la seva obra, tenen una consideració que és en algun sentit innecesàriament emblemàtica. Molta gent, quan no sap què dir sobre algun problema actual, simplement apel·la a Fabra. Sovint, a algun Fabra abstracte, general o inexistent. Això es manifesta en diverses coses, fins i tot molt concretes. Per exemple, el detall que acaba de dir en Colomina de *darrera* i *darrere*: la resistència de molts d'allà dalt a escriure definitivament darrere —jo ho vaig fer des del dia que Coromines ho va dir; abans no me n'havia assabentat, simplement—, aquesta resistència, dic, és en part deguda a aquesta veneració de Fabra. Hi ha gent que es comporta com quan el Sant Pare va dir que ja es podia menjar i beure abans de combregar, que no volien pecar encara que el Sant Pare els ho permetés. És la resistència que neix, simplement, de la rutina: la resistència a fer un canvi, de la mena que sigui. Un cas més important és el de *per* i *per a*: avui és prou evident que el sistema actual no és bo, ni històricament ni funcionalment; però la reacció és la mateixa. Hi ha una por visceral, que jo diria que és una mica absurda i tot, a vulnerar alguna cosa sagrada, intocable.

Bé, fet el preàmbul, jo crec que avui no hi ha cap Fabra al domini lingüístic català; cap persona que tingui la categoria intel·lectual, moral i personal que tenia ell i que li va permetre de fer el que va fer. No n'hi ha cap, però ara vaig més lluny: penso que no cal que n'hi hagi cap; i encara més: no fóra bo que es repetís el fenomen Fabra tal com la tradició ens l'ha passat, tal com el tenim mitificat. M'explicaré amb més claredat: el que no fóra bo és anar esperant que un altre Fabra fes el que ja fa molt de temps que sabem que s'ha de fer. Aquí volia arribar. I no fóra bo per dues raons bens simples: primer, perquè és molt còmode, però també ineficaç, d'anar esquivant la responsabilitat que cadascú ha d'assumir en cada moment històric; i segon, perquè avui hi ha prou lingüistes de categoria: no sé si tenen tanta categoria com ell ni m'interesa (entre altres raons, perquè no és possible de mesurar-ho). I n'hi ha pràcticament a tot el domini lingüístic (a les Illes no se n'ha manifestat tants). A més a més, avui hi ha mitjans tècnics importants, amb l'ajut dels quals aquests lingüistes importants poden fer una labor tant o més bona que la que va fer el Mestre. Per tant, no cal que esperem miracles.

I dit això, opino d'una manera explícita que avui és oportú i necessari d'actualitzar la normativa gramatical catalana. La normativa lèxica, com us deia aquest matí, ja està en procés de revisió, i crec sincerament que el procés de re-

visió és prou bo, que en sortirà alguna cosa que ens convencerà. Caldria, doncs, endegar un procés semblant en gramàtica. El que s'ha fet fins ara en gramàtica no crec que sigui totalment convincent. I això, per una raó prou clara: per tocar res de la llengua, ni una sola coma, s'ha de tenir un coneixement profund de la realitat d'aquesta llengua. Aquest matí, us he fet veure de diverses maneres que qualsevol detall de la sintaxi és d'una gran complexitat interna. Però resulta que avui desconeixem com són moltes qüestions sintàctiques en cada gran dialecte o en cada zona important.

En podem citar algun cas de memòria. Per exemple, la concordança del verb *haver-hi*, una qüestió que tant ens ha molestat als catalans: encara no sap ningú quins límits té aquesta concordança, no hi ha treballs escrits i publicats que serveixin de base; aquest ho sap, l'altre també, jo al meu poble..., però això no és una garantia científica suficient. Un altre cas, podrien ser els verbs *ser* i *estar*, la gran tortura de la nostra sintaxi: no hi ha tesis doctorals que ens diguin exactament com estan aquests verbs, què hi expressem en la realitat o què podem expressar-hi, com els podríem manipular.

Bé, per tant, la primera base és que hi ha d'haver una bona coneixença de la realitat. D'aquesta premissa en deriven les conseqüències que us diré ara, i amb això acabaré. Jo penso que una actualització de la gramàtica, d'una cosa tan delicada com una gramàtica —jo em centro ara en la sintaxi, que és la part realment complexa d'una gramàtica normativa—, no la pot fer sinó un equip que tingui la composició que diré. Hi hauria d'haver diversos representants de tot el domini lingüístic: un bon coneixedor directe de cada gran dialecte; simplement perquè, si no, no hi ha manera de saber aquella realitat parlada que dèiem, i perquè, realment, avui hi ha estudiosos que seria una llàstima de no aprofitar-los.

En aquest equip també hi hauria d'haver necessàriament algun bon coneixedor de la lingüística teòrica. Aquest matí mateix hem vist diversos casos en els quals, si no hi havia una bona anàlisi al darrere, un mètode d'anàlisi eficaç, no hi havia manera de sortir-se'n. Per exemple, les condicions de pronominalització, un altre terreny en el qual hem vist que avui hi ha una notable dispersió d'usos: agafem deu o dotze frases que siguin més o menys diferents i qualsevol persona no experta en lingüística general s'hi trobarà bloquejada ben aviat, no podrà tirar endavant.

I el tercer component d'aquest equip ideal —però imprescindible, a la meua manera de veure— són els romanistes. Hi hauria d'haver diguem un parell de bons romanistes, coneixedors directes de les principals llengües de la nostra família més pròxima. Directes, dic, és a dir nadius: que puguin respondre dels fets amb documentació científica, però també amb la intuïció personal; no pas només erudits que tinguin a mà un prestatge ple de manuals. Aquest tercer component és també prou fàcil de justificar: aquestes llengües no estan pas aïllades, no són

brots totalment independents; i cada vegada menys, amb els mitjans de comunicació actuals. Qualsevol aspecte que analitzem de la sintaxi, comprovarem que en totes aquestes llengües presenta detalls similars o idèntics, problemàtics o no des del punt de vista de l'ús.

D'aquesta manera es pot, penso jo, arribar a una actualització convincent de la normativa. Si no es fes així, hi hauria el perill de fer coses com les que fa la Real Academia Española, que publica una nova edició del diccionari que és un tip de riure, que és tan dolenta com l'anterior si la mirem amb els ulls d'un especialista d'avui. I la seva gramàtica no és pas millor. Si no ho féssem així, ens exposaríem que el dia que sortís aquesta actualització molts especialistes de tot el domini lingüístic no hi estiguessin d'acord. Això és l'última cosa que pot passar a l'autoritat, que tregui un document que sigui poc convincent.

Això és una mica de resum del que he dit aquest matí, o pot ser una paràfrasi del que portava escrit, més que no pas del que us he pogut dir en tant poc de temps. Moltes gràcies.

L. Gimeno: Ara, a continuació, té la paraula Ariadna Puiggené.

A. Puiggené: Gràcies. Bona tarda. En primer lloc voldria destacar l'especificitat de la normalització terminològica en relació amb la normativa general de la llengua. El cas de la terminologia potser s'escapa una mica del que s'ha de parlar en aquesta taula, o sigui, del que entenem explícitament com a normativa. El que exposaré ara tot seguit ho enfocaré des del punt de vista del tractament dels casos terminològics pendents de normalitzar o de normativitzar si voleu, reprenent el títol de la taula redona. Exposaré quins són els organismes i quins són els processos de normalització terminològica intentant alhora diferenciar entre la codificació del lèxic general i la codificació de la terminologia.

La normalització d'una llengua, la seva codificació normativa, es planteja, seguint les paraules d'Isidor Marí, com un procés que va des de la diversitat cap a la unitat, és a dir, com un procés consistent en la selecció i la sistematització d'elements verbals tant gràfics, gramaticals com lèxics. La codificació segueix ritmes diferents en cada pla de la llengua. Em pertoca a mí en aquest cas parlar del pla lèxic i, concretament, del pla terminològic de la llengua. En realitat, la distinció entre els treballs de codificació del lèxic general i els treballs terminològics no procedeix principalment del fet que el diccionari general es limiti al lèxic corrent i la terminologia es dediqui al lèxic especialitzat de les ciències i les tècniques. De fet, un diccionari general de llengua, aspira a incloure tot el lèxic, si bé la pràctica no és així, i tota frontera establerta pels treballs lexicogràfics és de caràcter pràctic i arbitrari. La diferència substancial entre la codificació del lèxic general i l'elaboració de les terminologies procedeix de l'enfocament opo-

sat que segueixen. Així, un diccionari de llengua general segueix un procés que en diem semasiològic —del signe cap al significat— mentre que un diccionari terminològic segueix el camí invers: l'onomasiològic, que va del significat cap al signe. Tal com diu Alan Rey, la terminologia és autònoma respecte a l'estudi del lèxic en la mesura que els sistemes terminològics existeixen per denotar sistemes nocionals. Les formes lingüístiques del lèxic són relativament estables però les estructures nocionals evolucionen continuament, de manera que es fa molt difícil per als diccionaris generals dominar els vocabularis tècnico-científics. Així, si el diccionari general és una codificació prèvia de la qual parteixen els treballs terminològics, les noves convencions terminològiques que s'estableixen representen una primera instància de normalització, necessària i útil, tant per l'orientació dels usuaris com de cara a l'ampliació del diccionari general.

La creació del TERMCAT com a centre de coordinació general de les activitats terminològiques a l'àrea lingüística catalana —punt de confluència de l'autoritat normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, dels responsables de la política lingüística i dels cercles d'especialistes—, respon a la necessitat d'una ordenació global d'aquest procés de codificació. Una de les primeres finalitats del TERMCAT ha estat assegurar la disponibilitat de terminologia en totes les àrees de coneixement a fi de facilitar la recuperació de l'ús social del català en tots els camps d'activitat. Aquesta finalitat, centrada en la fiabilitat de la forma catalana dels termes, explica l'interès inicialment predominant pel vessant formal de la normalització terminològica.

L'òrgan del TERMCAT que s'ocupa de la normalització formal dels termes catalans i de vetllar per la seva adeqüació a la normativa és el Consell Supervisor, del qual formen part, a més de membres del TERMCAT, membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. La connexió i la diferenciació entre els òrgans encarregats de la normalització del lèxic general i de la normalització terminològica permet resoldre la coherència dels criteris lingüístics seguits per un i altre i salvar la permanència de les decisions normatives sobre el lèxic general.

Amb el sistema adoptat pel TERMCAT les noves convencions terminològiques catalanes parteixen, doncs, de la codificació general de la llengua i sense comprometre definitivament la màxima decisió acadèmica, satisfan les necessitats de les designacions normalitzades en els diferents camps d'especialitat. Aquesta normalització actua en molts casos com a primera instància i com a banc de proves en l'acceptació de neologismes que, més tard, s'incorporen al diccionari general.

La normalització formal es concreta de dues maneres: la primera és la fixació de criteris lingüístics i terminològics, de la qual serien exemple els documents sobre de manlleus i calcs lingüístics, sobre la formació de termes amb elements

cultes o sobre l'adaptació de les denominacions comunes internacionals —les DCI— de les substàncies farmacèutiques. La segona manera és l'estudi i l'aprovació de la nova terminologia en el seu aspecte formal, tenint sempre present les valoracions conceptuals i sociolingüístiques dels especialistes consultats. El Consell Supervisor, duu a terme aquests objectius mitjançant sessions de treball quinzenals. La informació i el material necessari per a l'estudi dels casos són recopilats prèviament pels òrgans de recerca del TERMCAT.

Però des del primer moment hi havia la consciència que, a més de vetllar per la coherència i l'adeqüació formal de les propostes neològiques a la normativa lingüística, calia garantir la justa correspondència entre les denominacions i les nocions pròpies de cada sistema terminològic i tenir en compte la viabilitat sociolingüística dels termes catalans entre els seus usuaris. Al llarg de la seva trajectòria, el TERMCAT ha comptat amb una xarxa d'especialistes de conegut prestigi professional, els coordinadors d'àrea de les diverses especialitats, i ha constituït diverses comissions tècniques per a la revisió dels aspectes conceptuals dels diccionaris i vocabularis concrets i per a l'assessorament en la resolució de consultes puntuals, així com per garantir la viabilitat d'ús de les propostes neològiques aprovades pel Consell Supervisor. Podríem esmentar com a exemple la normalització que es va fer l'any 1989 de les denominacions dels estats de la mar segons l'escala de Douglas, o més recentment, la normalització de les denominacions de *hardware* i *software* per *maquinari* i *programari* en català.

Aquestes experiències s'han concretat d'una manera més estable ja en la constitució d'una xarxa de Comitès Tècnics que s'encarreguen amb caràcter permanent de l'assessorament dels treballs de normalització terminològica en un camp d'activitat determinat. Els objectius fonamentals d'aquests Comitès Tècnics són els següents: la normalització conceptual dels neologismes que procedeixen dels treballs objecte de revisió terminològica, la resolució de les consultes sobre les nocions, i les relatives a l'acceptabilitat de les formes que les denominen, la proposta de criteris terminològics específics i la realització de sessions de treball prèvies a la intervenció del Consell Supervisor. En la composició de cada comité es procura que es compti amb especialistes vinculats als diversos sectors d'incidència de la terminologia, com ara les universitats, els centres de recerca, altres centres docents, l'administració pública, l'empresa privada, col·legis professionals, associacions, etc. En aquest marc, el TERMCAT va crear l'any 1989 el Comité Tècnic d'Esports que, a través de divuit subcomitès tècnics, va normalitzar 14.000 termes dels vint-i-nou diccionaris multilingües amb definició corresponents als diferents esports dels Jocs Olímpics que es van celebrar a Barcelona aquest estiu. Actualment és en fase de constitució el Comité Tècnic de Dret, amb la col·laboració prevista de les diferents universitats del territori de parla catalana, així com d'altres associacions del ram, com ara col·legis d'advocats, de magistrats, etc.

Fins aquí he exposat quins són els tipus d'òrgans de normalització que hi ha estructurats en funció de les dues vessants del terme: la denominació, que correspondria al vessant formal, i la noció, que correspondria al vessant conceptual. Convé ara delimitar breument quins són els casos terminològics que cal normalitzar i quines són les línies generals del procés que se segueix per a normalitzar-los. En general, es prenen en consideració els termes quan no existeix una denominació catalana ben formada que cobreixi amb precisió una noció i que compti amb una acceptabilitat suficient en l'ús. Els casos que requereixen normalització terminològica provenen de diverses fonts: en primer lloc, del treballs terminològics que duen a terme el TERMCAT, els seus centres col·laboradors o altres institucions i particulars. En segon lloc, de les consultes puntuals que rep i resol el centre o els centres col·laboradors del TERMCAT—, dels treballs de compleció i de tractament de les dades del banc de dades terminològiques del TERMCAT, el BTERM i, encara que amb menor importància i amb menor grau, de les sol·licituds que rep directament el Consell Supervisor.

Els terminòlegs del centre estudien tots el casos terminològics seleccionats i preparen el procediment que cal seguir segons el problema que es presenta: el problema pot ser conceptual, lingüístic o formal, o pot ser un problema sociolingüístic. En molts casos, es combinen dues o més d'aquestes modalitats. Els casos conceptuals i sociolingüístics de problemàtica simple, els resolen directament aquests terminòlegs mitjançant la consulta als coordinadors d'àrea o altres assessors amb que compta el centre. També resolen directament, per acord del Consell Supervisor, els casos senzills de caràcter lingüístic quan es tracta de neologismes que s'acorden perfectament amb les regles de formació lèxica del català, quan es tracta de neologismes formats a partir de mots normatius o de termes ja normalitzats o que resolen per aplicació dels criteris generals establerts, ja sigui pel Consell Supervisor o per la Secció Filològica, o per aplicació de normes internacionals en un àrea d'especialitat concreta, com per exemple les normes de la IUPAC de química, que ja estan establertes internacionalment.

Posteriorment, canalitzen l'estudi dels casos conceptuals a través de les sessions de Comitès Tècnics, i dels casos formalment i sociolingüísticament conflictius al secretariat del Consell Supervisor. Aquest secretariat, en finalitzar la recerca ja iniciada per aquests terminòlegs, la sistematitza i la presenta a la consideració del Consell. Al marge de les possibilitats de reconsideració dels acords del Consell, en cas de discrepàncies terminològiques de base lingüística entre especialistes o entre aquests i el Consell, l'arbitratge de l'òrgan normalitzador té caràcter decisori. No hem d'oblidar, de tota manera, que l'objectiu últim que guia aquest procés és l'obtenció d'un elevat grau de consens per part

de tots els participants, de manera que després s'asseguri al màxim la difusió de la terminologia normalitzada. En aquest cas, no tindria cap sentit una imposició massa estricta si els col·lectius que l'havien d'utilitzar no hi estaven d'acord, és a dir, fracassariem d'entrada.

Les vies de difusió de la terminologia resultant d'aquest procés de normalització vénen a retrobar les mateixes que eren fonts de procedència d'aquests termes. Per tant, tindríem l'edició de vocabularis, diccionaris i lèxics, el mateix Servei de Consultes del TERMCAT —i aquí em refereixo també als altres serveis de consultes dels centres col·laboradors—, el banc de dades terminològiques BTERM, els fulls de difusió de neologismes, —que són uns fulls en què es publiquen tots els termes catalans que ha considerat el Consell Supervisor i que surten ja amb una periodicitat regular—, i després, evidentment, tots els centres col·laboradors del TERMCAT, com ara les tres universitats de l'àrea lingüística catalana, —concretament la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat de València i la Universitat de les Illes Balears— i la resta de serveis lingüístics adscrits a altres institucions, com els centres depenents del Consorci per a la Normalització Lingüística que actuen també com a divulgadors de la terminologia estandarditzada.

El model organitzatiu de normalització terminològica per al domini lingüístic català és, doncs, en vies de consolidació i esperem que respongui a les espectatives dels diversos col·lectius professionals i que permeti disposar del corpus terminològic necessàri per augmentar la presència de la llengua catalana en totes les seves funcions socials.

Gràcies.

L. Gimeno: Ara parlarà Antoni Ferrando.

A. Ferrando: Bona vesprada. Sempre que se'm demana parlar dels problemes de la normativa del català, no puc deixar de plantejar-me algunes qüestions: 1) ¿a quin català es refereixen?; 2) ¿quina mena de problemes són?; 3) ¿es pot dissociar l'anàlisi dels problemes de normativització del procés de normalització lingüística?.

En relació a la primera pregunta, és evident que l'estat del català i el nivell mitjà de la llengua és ben diferent a cada un dels països de llengua catalana. Aixi, mentre a Mallorca es mantenen relativament bé molts del usos tradicionals de *ser* i *estar*, a València se'n fa un calc servil del castellà; mentre a Barcelona molts assessors lingüístics s'encarreguen d'eliminar *per a* davant un element nominal i per tant de fer que el català esdevinga l'única llengua de cultura que no fa distinció entre *pour le peuple/par la peuple, for the people/by the people, por el pueblo/para el pueblo, per il popolo/dal popolo*, etc..., a València la llengua par-

lada en reprodueix els usos del castellà, però l'escrita rebutja la reducció de *per a* a *per* davant element nominal. Per tant, sempre que es parle dels problemes de normativització caldria precisar-ne l'abast diatòpic.

En relació a la segona pregunta, potser fóra útil de distingir entre els problemes derivats d'una manca d'estudis aprofundits, com els que té, per exemple, la passivització, i els que deriven més aviat de les interferències d'altres llengües, com els que presenten actualment dels usos de *ser* i *estar*, si bé és sovint molt difícil de delimitar-ne les fronteres.

No crec que el català presente molts més problemes de normativa que els que podem observar en les llengües veïnes. Fabra en va deixar molts de resolts, i ben resolts. La reforma ortogràfica és difícilment superable: respon a la tradició i serveix per a tots els dialectes. Potser sobren alguns diacrítics i no veig la utilitat de distingir entre *nét* (castellà *nieto*) i *net* (castellà *limpio*); tampoc no eren imprescindibles la *l·l* d'*il·luminació* o el dígraf *tz* d'*analitzar*. Però tot plegat són minúcies, que no val la pena de tocar, almenys les darreres. La proposta de l'IEC per a un estàndard oral de la llengua catalana situa en pla d'igualtat els dos grans blocs dialectals del català. És en la morfologia on els dialectes catalans presenten unes quantes incompatibilitats. L'ideal fóra adoptar la morfologia del català central per tal d'evitar un polimorfisme gens pràctic. Però no sembla viable vehicular-la ara, especialment la verbal, entre els valencians i els baleàrics, que no han deixat d'usar les formes clàssiques. Una prova d'aquesta resistència «perifèrica» l'ofereix un ideòleg com Josep Garcia, que propugna la desinència *–ø* del balear per a la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació com a solució «nacional». En el valencià en concret, els tres principals problemes morfològics són probalement els demostratius, les formes d'imperfet de subjuntiu i les formes incoatives de la tercera conjugació. En el cas dels demostratius, s'hauria de tendir cap a les formes reforçades, o almenys alternar-les amb les simples. En el cas dels imperfets de subjuntiu, també s'haurien d'alternar les formes *–ares, –eres, –ires* amb les que acaben en *-asses, –esses, –isses*, respectivament, (les formes en *–asses* havent estat eliminades al Principat i a les Balears). En el cas dels incoatius, formes com *partesques* no es diuen enlloc i, per tant, semblen més adequades les derivades d'*isco*, comunes al català nord-occidental.

Les inteferències, a part d'afectar la fonètica i el lèxic, incideixen sobretot en la sintaxi. És, per tant, en aquest camp on el català presenta molts més problemes que les llengües veïnes, els quals s'agreugen per la diferent incidència en cada un dels països de llengua catalana. De fet, les principals faltes gramaticals que els docents observem (canvi i caiguda de preposicions, relatius, etc.) són atribuïbles majoritàriament a interferències i, en conseqüència, reclamen una atenció preferent dels nostres gramàtics i lingüistes.

En qualsevol cas, crec que les propostes de solució als problemes de normativa no poden prescindir d'una visió global de la llengua. Altrament consagrarien els particularismes. Una visió unitària de la llengua és la que dugué Fabra en proposar l'actual sistema de pronoms personals febles i les seues combinacions enfront dels usos peculiars de catalans, valencians i baleàrics. Però aquesta solució no es sobreposarà als peculiarismes regionals fins que no haurem recuperat la consciència unitària de l'idioma. I sense consciència unitària de l'idioma, que hauria de ser fruit de la coordinació d'una política lingüística normalitzadora de tots els països de llengua catalana i d'un enfocament unitari en el tractament normatiu de la llengua, difícilment podem parlar del català com d'una llengua normalitzada.

L. Gimeno: Moltes gràcies. Obrim ara, tot seguit, un diàleg entre la gent, que supose que serà interessant, i algunes preguntes que es vulguen fer.

A. Ferrando: Bé, per trencar una mica el gel, m'estendré mig minut més per a afegir que l'arreplega i fixació sistemàtica del lèxic català —un dels aspectes potser menys elaborats per Fabra—, de cara a la pròxima aparició del *Diccionari normatiu de la llengua catalana* i del magne *Diccionari del català contemporani*, és una de les tasques prioritàries de l'IEC. En la seua intervenció, Jordi Colomina posava l'exemple de *darrera* com una partícula normativitzada incorrectament. Puc avançar-li que en el *Diccionari normatiu*, *darrere* i no *darrera* serà l'entrada principal del mot. Crec que l'IEC està donant passos molt importants no sols en la rectificació d'algunes formes incorrectament fixades sinó també en la incorporació d'un abundant cabal lèxic no tingut en compte per Fabra.

Joan Solà: Jo no vull intervenir, encara. Només volia matisar una cosa que ha dit el company Ferrando: ¿que el lèxic és la part menys elaborada, potser, de Fabra? No, no hi estic pas d'acord. Si llegiu les *Converses filològiques*, que per mi són un dels documents més importants de la lingüística europea de tots els temps, veureu com no és veritat, això. Penso que hi ha unes vuit-centes converses filològiques en total, que encara no s'han republicat mai totes, i potser n'hi ha sis-centes de dedicades al lèxic i amb una precisió admirable. Una altra cosa és que un domini lingüístic és molt complex, pel que fa al lèxic; això és una altra cosa, però no és pas veritat que Fabra elaborés poc el lèxic. Va fer una labor admirable, Fabra, aquí. Però si ara ens fixéssim en qualsevol altra part de la llengua, concretament la sintaxi, veuríem que també podríem dir el mateix, que està poc elaborada. ¿Què vol dir poc elaborada? Es va elaborar el que es va poder en aquella època. Només volia dir això, per ara.

A. Ferrando: Per al·lusions conteste, o millor dit, m'explique. Quan he dit que el lèxic ha estat un dels aspectes menys elaborats per Fabra, no m'hi he volgut referir a la mancança d'estudis sobre el lèxic, que efectivament són nombrosos, sinó a alguns errors en la fixació de la forma d'uns quants mots (*darrera, llargarut, recó, daler*, etc.) i a absències de mots i accepcions semàntiques perduts en el català central, però no a la resta del domini lingüístic. Un exemple servirà per il·lustrar el que vull dir: fa ben poc que la Secció Filològica ha aprovat d'incorporar al *Diccionari normatiu* el mot *menejar* (sinònim de *remoure, bellugar o remenar*), que abans figurava com una accepció de *manejar*. En descàrrec de Fabra s'ha de dir que no disposava de la informació d'un *Diccionari català-valencià-balear* i que els dèficits apuntats no eren bàsics ni urgents.

L. Gimeno: Jo també voldria dir alguna cosa sobre això i és la següent: quan parlem de les tres regions de la llengua —País Valencià, Catalunya, les Illes Balears— normalment, és clar, sempre es parla de les tres regions però sempre ens centrem —pel que fa al comportament lingüístic o, fins i tot, pel que fa a la llengua i al dialecte— òbviament en les ciutats respectives Barcelona, València i Palma de Mallorca. Però ens oblidem de vegades que hi ha zones que estan molt poc representades en el diccionari i també, fins i tot, que no estan representades —m'estic referint al lèxic— en els llibres de text actuals. Per exemple —ja que parlem de lèxic—, parlarem de la *dacsa* famosa, aquesta paraula molt valenciana, però que a Castelló, per exemple, i molt més al nord de Castelló no es coneix. Aleshores, quan llegim en un llibre de text, d'història, de geografia, del que fos, la paraula *dacsa*, els xiquets de l'escola d'ací de la zona del País Valencià no saben què vol dir i eixa és la paraula típica d'ací —*panís*—, que no és única i exclusivament de Castelló, sinó que també penetra a Tortosa i més cap al nord. I això ho dic perquè, moltes vegades, aquelles zones de què parlava no sé si en realitat han gaudit d'un tracte semblant al d'aquelles regions geogràfiques; probablement no. És evident que a l'hora d'incorporar nous elements lèxics al diccionari, com també noves accepcions semàntiques a mots ja incorporats, aquesta zona està una mica discriminada —com probablement d'altres—. D'altra banda tampoc no pretenc que s'incorporen al diccionari tots els mots regionals o locals.

Però caldria una miqueta més de sensibilitat per part dels codificadors —o com vulgueu dir-los—, en aquest aspecte que, moltes vegades no la tenen, perquè, per exemple, anant també a la morfologia verbal: de vegades es diu que hi ha problemes si hem d'escriure *tingui* o *tinga*. És clar, això per a un castellonenc no representa cap problema perquè ací no es diu ni *tingui* ni *tinga*, diem **tingue*, i no només ací a Castelló, sinó també a Tortosa, per exemple. Quina solució acceptarem? Als castellonencs ens és igual escriure una forma que escriure'n

una altra, perquè no en diem cap de les dues. En aquest sentit, probablement, estem una miqueta més oberts, diria jo, a la possible acceptació d'una o l'altra forma. És veritat que la forma *tinga* la sentim més valenciana, més propera, més nostra, això és evident. Però que en aquest aspecte, jo pense que la zona nord de Castelló no faria cap escarafall, com evidentment no en fa, per acceptar l'una o l'altra o totes dues. Només volia dir això.

PÚBLIC: Bona tarda. A mí em sembla que hem començat el debat parlant de les mancances de la normativa o del que caldria retocar de la normativa, però cap dels ponents no ha definit què s'entén per normativa. I em sembla que seria més clar si cadascun dels ponents ens expliqués el seu concepte de normativa, quines obres cal considerar normatives, fins a quin punt la normativa és estable o no ho és i, anant més enllà, quan ens plantegem de retocar o no retocar la normativa.

JOAN SOLÀ: Em penso que si haguéssim de contestar totes aquestes preguntes tots els qui som a la taula rodona, demà encara seriem aquí. Realment, són preguntes massa importants. Com que sembla que em miren a mi, diré el que em semblarà més adequat, molt breument.

¿Què s'entén per «normativa»? Això no es pot contestar si no és amb una certa perífrasi, avui. Fins fa molt poc era un concepte molt ambigu: era com allò que el castellà era la llengua oficial d'Espanya, però no ho havia dit mai ningú, no constava en cap disposició oficial. Ara sí que consta: ironies de la nostra «normalització», que algú ja ha fet notar. Doncs amb la nostra normativa passa el mateix. Fa molt poc que l'Institut ha dit que l'obra de Pompeu Fabra, concretament la Gramàtica i el Diccionari, em penso, són els normatius. Això no s'havia dit mai, de manera què era una situació prou estranya; o, si no volem exagerar, potser era simplement que no s'havia produït la necessitat de dir-ho. Ara: de fet, no és pas lògic que una acadèmia de la llengua —l'Institut, fa d'acadèmia—, tingui com a codi una obra personal. I resulta que totes dues obres esmentades són obres personals de Fabra. De manera que no era veritat que fossin «oficials»: eren obres de Fabra, no pas de la institució. Bé, doncs ara sí que ho són. Per tant, ¿què s'entén per «normativa»? Si haguéssim de tallar molt curt el concepte, jo diria que per normativa només es pot entendre les dues obres esmentades. I prou. Ni tan sols les *Converses Filològiques* no són normativa. Amb la qual cosa ens en anem a un pou fosc, un atzucac. Si les Converses no són normativa, aleshores estem perduts, perquè precisament a les Converses hi ha molts detalls que no consten enlloc més.

La normativa es pot entendre des d'un punt de vista legal, jurídic, que seria aquest que acabo de dir; i en aquest sentit, ja he dit quines obres jo crec que s'han de considerar normativa: només la gramàtica de Fabra de 1918/1933 —publica-

da en una col·lecció de l'Institut— i el seu diccionari. O es pot entendre també des d'un punt de vista pragmàtic. Pragmàticament, avui és més normatiu el diccionari de l'Enciclopèdia que no pas el Fabra. Això és pragmàtic, i, contra la pragmàtica, no s'hi pot anar. Quan un pagès deixa un camí de pas per un camp durant uns quants anys —em sembla que eren uns trenta anys—, després no el pot suprimir: aquell camí té dret legal a existir i l'amo no pot llaurar tota la finca, ha de deixar el camí forçosament. De manera que aquí pot passar el mateix. Quan resulta que tot el país (incloses les institucions públiques) fa servir el diccionari de l'Enciclopèdia com a normatiu —i aquest diccionari contradiu el Fabra més de quatre vegades, després vés a fer marxa enrere... De manera que, pragmàticament, jo diria que, en lèxic, són normatius tots dos. Tots dos, indistintament, avui actuen com a normatius; i no podem donar voltes al concepte més enllà.

Pel que fa a la gramàtica, aquí sí que no ho sé. Avui la gramàtica normativa és la de Fabra publicada a l'Institut, com he dit; però, en la pràctica, no ho sé. En la pràctica la gent actua com pot, a base de prendre o deixar coses diverses que han dit els altres. Per exemple, en la qüestió de *per* i *per a* Coromines va posar en funcionament un sistema que jo també he defensat i que avui comparteix molta gent. (Deixeu-me dir *sotto voce* que més d'un dels que no el comparteixen no actua pas per convicció, sinó per manca d'atreviment, per aquella por indefinida que dèiem abans). En ortografia hi ha molta gent i diverses empreses que fan servir els signes d'interrogació i admiració al davant i al darrere, —és una cosa que jo també he defensat decididament—: la gramàtica no és pas gaire clara, aquí...; ¿és normativa això? De manera que, en qüestions gramaticals, la cosa és prou més fosca, perquè no hi ha uns codis clars, llevat del de Fabra, que deixa moltíssimes qüestions sense tocar o sense resoldre o sense opinar-hi. La gent ara es val de les fitxes Ruaix, que són les més escampades en el món de l'ensenyament de la llengua, i la gent es pensa que la normativa és allò. Des del punt de vista estricte que ara intentem de precisar, cal no sobrevalorar un episodi històric, encara que sigui un episodi important: abans es feia servir el manualet anomenat *Signe*, i més enrere ens apreníem de memòria el Marvà... No, això no és «la normativa»

I finalment, ¿què pot fer un professor de batxillerat o un alumne de batxillerat o un professor d'escola de magisteri? Aquí jo no tinc resposta clara, potser perquè jo em dedico a uns altres nivells i se'm fa difícil, amb sinceritat, de veure la realitat d'aquests. Aquesta pregunta ja me l'han feta d'altres vegades, i és realment difícil de contestar. Però jo em penso que el professor té una sortida bastant elegant; l'alumne no tant. Per al professor, el que jo diria és que qualsevol professor, de llengua o del que sigui, té obligació d'estar al dia, és a dir, de saber què ha dit aquest i l'altre i de saber qui és més fiable i qui ho és menys, i per tant, de fer-se el seu propi criteri i

d'actuar amb precaució d'acord amb aquest criteri. Amb precaució: l'última cosa que s'ha de fer és escandalitzar. L'intel·lectual té l'obligació d'obrir camins, no pas de tancar-los; però el qui fa de professor, de mestre, el qui té autoritat damunt d'unes altres persones intel·lectualment més desvalgudes (almenys en teoria), aquesta persona ha de vigilar de no escandalitzar. De manera que jo mateix, quan actuo en segons quins ambients, m'abstinc de dir o de fer certes coses que crec sincerament que s'han de dir i s'han de fer; perquè no he d'escandalitzar. I fora d'això, no sé que es pugui fer res més, avui: estar al dia, tenir criteri fonamentat, obrir camins, mantenir una actitud intel·lectualment activa, i no escandalitzar.

Avui tothom està molt angoixat per què hi ha mil detalls que no se sap com s'han de dir, i tothom truca a la Direcció General de Política Lingüística, i al TERMCAT, i a tot arreu: prou que ho sap l'Ariadna Puiggené; i bloquegen els telèfons, perquè tothom té molta angoixa. Penso que avui s'ha creat un ambient que cada vegada és més tens, de més angoixa col·lectiva; i això si que, en tot cas, és un problema molt greu, gravíssim, que s'hauria de començar a resoldre. Jo penso que no es podrà començar a resoldre fins que no hi hagi una voluntat explícita de posar les coses al dia. I en això discrepo una mica també del meu col·lega Ferrando: ell minimitza una mica la situació de la normativa, jo no la minimitzo tant. Jo penso que és molt greu el que passa avui en el terreny estricte de la normativa: que hi ha moltíssimes coses, no pas tres o quatre, no, que mirades amb ulls de professional, necessiten realment ser revisades. Aquí sí que discrepo totalment de la seva opinió. I ara no ens hem de posar en els aspectes polític i social, que són, sense cap mena de dubte, la mare dels ous i que, si no els resolem, tot el que els lingüistes facin serà un zero a l'esquerra. Però una cosa no ha de fer pas oblidar o menysvalorar l'altra: són terrenys que, almenys en teoria, s'han de considerar i abordar per separat. Bé, doncs, aquesta és la meva resposta. No sé si us pot ajudar o no.

PÚBLIC: Jo volia dir, des de la perspectiva de professor de batxillerat, que el debat que s'està plantejant avui és superinteressant i jo crec que urgent, i estic totalment d'acord que cal aclarir aquests punts foscos de l'estandardització. Jo crec que un professor es troba amb unes situacions prou difícils davant dels alumnes. Diré només un cas. Ací al País Valencià tenim un text, en concret al primer de batxillerat, que utilitzava l'increment *-ix* a les tres primeres edicions i la quarta edició ha sortit amb l'increment *-eix*. Aleshores, els alumnes tenen davant seu diversos textos i segons tinguen la 1a, 2a o 3a edició , tenen l'increment *-ix*, per exemple: «corregix això», «corregix les paraules...», i els que tenen la quarta edició, tenen «corregeix». Doncs, això és precisament una d'aquestes situacions. Jo crec que els professors hem de tenir, com ha dit Solà, capacitat i elegància i

són recomanacions molt acceptables; el què passa és que no sé si ens solucionen gran cosa. Hem de tenir la capacitat i hem d'estar informats i tenir una opinió personal, és a dir, una solució personal. Però, només faig que constatar que realment hi ha moltes qüestions. I estic d'acord en el que ha dit, crec que ha sigut Antoni Ferrando, que potser caldria mirar si no és massa complicat el català, ortogràficament. Estic absolutament d'acord que el tema és urgent i crec que a qui competesca —a l'Institut d'Estudis Catalans, supose, igual que al TERMCAT— hauria de fer un esforç major. Aquesta proposta que ha fet Solà de ser un equip el que s'encarregue de fer aquestes modificacions, s'hauria d'accelerar perquè, ja que el professors de català fem l'esforç al País Valencià, si més no, de dir que això és català i és un esforç encara dialèctic, és una tensió, estar sempre constantment demostrant que és català, aleshores resulta que quan la normativa és tan policèntrica, que ens trobem en una situació paradoxal constantment: per una banda diem que és català i per una altra banda als alumnes els sembla que hi ha diferències substancials.

L. Gimeno: Alguna intervenció més? Bé, jo també voldria afegir algunes paraules sobre el que anem dient. No es tracta tampoc, em sembla a mi, d'espantar la gent, és a dir, l'ortografia ja la tenim, la normativització jo pense que ja està feta —tampoc es tracta de començar ara a retocar tot el que va fer Fabra i plantejar-se coses que em sembla que ja estan solucionades. I molts problemes que es plantegen de vegades no afecten per a res, o no haurien d'afectar per a res, perquè no són problemes de fons. Jo pense que la normativització sí que està feta. ¿Qüestions pendents?, sempre en quedaran. Però no només en català, en totes les llengües; perquè són vives justament, hi ha qüestions pendents. Però en fi, jo pense que abordar d'aquesta manera, si és que es pot dir aquesta paraula, o voler canviar una mica el que ja està fet, de vegades això pot espantar i em sembla que això no seria correcte.

Public: Jo pense que, almenys ací al País Valencià, tot el problema que tenim sempre se'ns ha dit que no és de normativa, sinó d'ús, ús, ús. Aleshores jo, abonant la teoria que deia adés el company, pense que té molta importància la qüestió de la normativa de cara a la gran quantitat de gent que es retrau, per exemple, d'escriure. Que el parla, però no s'atreveix a escriure, perquè en algunes coses el troba difícil i crec que es podria facilitar perfectíssimament, sobretot a tall d'exemples: hem de dir *assumpte* i hem d'escriure *-mp*, o hem de dir *escriptura* i hem d'escriure eixa *p*, o hem de dir *addició*, i hem d'escriure dues *d*. O una altra cosa que sona molt estranya és com li expliques a un xiquet o a un major que ha d'escriure *provar* amb *v* o *prova*, i a continuació *probablement* amb *b* li dius que això és un semicultisme i aquell se't queda mirant i pensa: «si tu ho dius,

veritat serà». O, per exemple, des del punt de vista dels ensenyants, tenim un problema bastant greu, en la teoria dels diftongs. Sobretot, quan és una *i* que va a principi de paraula o quan és una *i* o una *u* intervocàlica, perquè agafes diferents gramàtiques i en tens sis o set que et diuen que és diftong i sis o set que et diuen que no és. Crec que les autoritats lingüístiques haurien de tenir en compte que la llengua l'ha d'usar el poble i que el poble en algunes ocasions té problemes. I per no tenir-los, de vegades, deriva al castellà.

PÚBLIC: A Ariadna Puiggené, li demane que detalle la relació entre el TERMCAT i l'Institut, sobretot per als que treballem en qüestions lingüístiques, en correcció i traducció. El professor Solà ha dit que avui dia, per exemple, el diccionari de l'Enciclopèdia sembla més normatiu que el mateix Fabra. I parlant dels casos dubtosos se m'acut el de *drogaaddicció*, que el TERMCAT diu que ara és *drogo-addició*. Aleshores, pregunte la relació que hi ha entre TERMCAT i l'Institut i si hi ha un altre diccionari d'ací uns anys, si això apareixerà reflectit al diccionari. I, ja que ens hem posat a dir algunes qüestions dubtoses sobre la normativa, simplement apuntar-ne dues: la qüestió de les famoses parauletes que vénen d'una essa líquida, si doblen la *e* o no. Doncs em ve el cas ara del famós *rescriure*, amb una *e* i *reestrenar,* amb dues *e*. I a més a més, la qüestió dels prefixos amb guió: els famosos prefixos pre-tònic o pre-àton.

A. PUIGGENÉ: El TERMCAT és un organisme creat per conveni entre l'Institut d'Estudis Catalans i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, per tant és una entitat en la qual participen les dues institucions i, en principi, les dues institucions avalen el que proposa el TERMCAT.

El principal òrgan de normalització del TERMCAT és el Consell Supervisor, que està presidit i integrat bàsicament per membres de la Secció Filològica. El president del Consell Supervisor, és qui actua d'enllaç entre la Secció Filològica i el TERMCAT, de manera que quan es tracten casos en què és difícil delimitar si pertanyen a l'àmbit de la llengua general o a la del llenguatge tècnico-científic, es traslladen a la Secció Filològica perquè prengui una decisió i el Consell Supervisor no s'hi pronuncia. Per exemple, va sorgir recentment el cas de *súper* (supermercat). *Súper* forma part de la llengua general i, per tant, no és competència del TERMCAT decidir-ne l'acceptació.

En tot cas, la terminologia sempre va per davant de la llengua general, en el sentit que reflecteix una realitat social, tècnica, científica, etc., que evoluciona molt més ràpidament del que evoluciona un diccionari de la llengua general. Vull dir amb això que en un diccionari normatiu no es poden incloure com a definitives unes formes que possiblement moriran d'aquí a un, dos o cinc anys. Ja he dit també en començar que la normalització terminològica segueix uns camins

diferents als del lèxic general. És bo i convenient no barrejar-los. I he dit també que servia de prova, de manera que un organisme de normalització terminològica aprova unes determinades formes que després l'ús ratificarà o no.

El Consell Supervisor és l'òrgan que pren la decisió sobre l'acceptació o adaptació d'un neologisme tècnic o científic per tal que hi hagi una única autoritat que actui en darrera instància. Però, d'altra banda, és l'ús el que definitivament imposarà aquell terme. Per exemple, es van proposar per a l'àrea d'informàtica les formes *maquinari* i *programari*. Si d'aquí un temps es veu que no s'accepten i no s'usen, s'hauran de reconsiderar. L'objectiu bàsic és proporcionar unes formes unificades o normalitzades, úniques, i que no hi hagi divergències que puguin conduir a una confusió en la comunicació tècnico-científica, que d'altra banda ha de ser molt més acurada que la que té lloc mitjançant la llengua general. Un equívoc en un informe tècnic, en un plànol o en unes explicacions a peu d'obra és molt més compromès que si mentre parlen dos amics no s'acaben d'entendre. És a dir, el nivell d'especificitat que requereixen ambdós tipus de comunicació és diferent.

Penso que amb aquesta explicació he respost a la teva pregunta. El TERMCAT és una entitat mixta, formada per dues institucions —per la que dirigeix la política lingüística i per l'autoritat acadèmica—. Ha quedat clar que l'autoritat acadèmica és la que té el pes majoritari en el Consell Supervisor, que totes les decisions que es prenen en el aquest consell es recullen en una acta que s'envia sempre a la Secció Filològica i que el president del Consell Supervisor és membre de la Secció Filològica. I també que el Consell Supervisor és l'òrgan que té l'última paraula en normalització terminològica.

La segona pregunta que em feies em sembla que en part queda resposta amb la primera: si les propostes del TERMCAT, em deies, es reflectiran en el futur diccionari. Això és una qüestió de la Secció Filològica, però de fet tampoc cal que s'hi incorporin totes. El TERMCAT ha fet unes propostes perquè en aquest moment calia fer-les. La normativització del lèxic tècnico-científic no es pot aturar i és evident que va a un altre ritme que la de la llengua general.

A. Ferrando: Completant la informació de l'Ariadna, puc dir que la Secció Filològica té previst de tractar molt pròximament algunes qüestions candents d'ortografia, com és la dels compostos. Pel que fa a la intervenció del públic referent als llibres de text, he de dir que a mi em preocupa molt també el vessant escolar de la llengua. Si molts de nosaltres, professors, tenim problemes amb alguns aspctes de la normativa i constatem, per altra banda, incoherències morfològiques i lèxiques fins en textos escolars, no ens hauria d'estranyar l'actitud d'inseguretat que podem produir en els nostres alumnes i que pot induir més d'un a optar a la llarga per un castellà molt menys proble-

màtic. Perquè, a més de les vacil·lacions de la nostra modalitat, un dels problemes afegits que tenim els valencians en l'aprenentatge de la llengua és que hem de dominar la modalitat escrita del català oriental.

PÚBLIC: Bé, jo crec que estem confonent dos camps que són totalment diferents: una cosa és l'ús i l'altra és la normativa, sobretot, pel que fa a l'ortografia. Estem dient que tenim una ortografia complicada, i això fa que la gent es passe a l'espanyol. Doncs, no sé què haurien de fer els anglesos, perquè tenen una ortografia que sembla que, si la comparem amb el cas català, doncs, vaja, suposo que la gent sap un poc d'anglès per a saber que de la grafia anglesa a la fonètica anglesa hi ha alguna diferència. Possiblement és complicat, però hem de tenir en compte que la nostra escolarització no és tan forta, la de tots, per a no tenir problemes. El que hem de tenir és el diccionari al costat, i punt. I les llengües s'escriuen com s'escriuen, no s'escriuen com es parlen, no, s'escriuen com s'escriuen, i punt. I si cal canviar coses puntuals es canvien, però una llengua s'escriu com s'escriu, i punt.

A. FERRANDO: Bé, però entre l'anglès i el català hi ha unes diferències considerables: els usuaris de l'anglès compten amb estat, exèrcit, funcionariat, etc. I, sobretot, amb un nombre d'usuaris i un poder econòmic darrere, mentre que nosaltres tenim tot el contrari.

PÚBLIC: Ací pareix que s'agafe el castellà com si fóra la salvació. La sort que tenim en el català és que hi ha molts estudiosos. Que tenim tots una preocupació per la llengua, tots treballem per ella i volem millorar-la. El castellà no ho té, i precisament els que ens dediquem tots els dies a la traducció sabem que no té ni definició ni descripció el mal que ho fan els que escriuen en castellà. És a dir, la llengua no la coneixen: això de simplement passar-se al castellà perquè el sabem tots, això és de xiquets d'escola, ja. Això no és d'avui en dia. Per l'amor de Déu, que el castellà el destrossen tots, tots el que l'escriuen. I no dic ja valencians o catalans que es passen al castellà, no, dic els castellans mateixos. No saben escriure la seua llengua, no coneixen la seua llengua. El que falta és tenir consciència del fet que no la coneixen, que ací sí que la tenim. La tenim perquè no l'hem estudiada i perquè sabem que hi ha molts problemes per resoldre i crec que la sort que tenim és que hi ha molta gent dedicant-se a l'estudi, al perfeccionament. I passar-se al castellà això no és cap solució.

A. FERRANDO: Bé, jo no he propugnat el canvi al castellà, òbviament. Només he volgut remarcar que el català necessita una cohesió interna més gran, una reducció del seu polimorfisme, un tractament unitari de les qüestions de normati-

va i una política lingüística coordinada de tots els Països Catalans per tal que els seus usuaris el senten com la llengua més pràctica, més segura, més útil, ja que, ara com ara, la comparació amb el castellà és inevitable.

PÚBLIC: Jo voldria matisar la meua intervenció anterior. Primer m'agradaria no d'oblidar-me, fer-li algun comentari a Antoni Ferrando. L'anglès no té un exèrcit i un estat darrere. Té molts exèrcits i molts estats darrere. Supose que és obvi per a tots. I, per tant, les diferències. I ací, en aquestes valoracions que fem, prescindim, per la manca de temps, de moltes consideracions. Però jo, per exemple, no he volgut en la meua intervenció destapar la caixa de Pandora ni ser catastrofista i he entès que la contestació de Gimeno ha anat un poc a la meua. Jo, el que he dit simplement és que el castellà el tenen els alumnes com a referent immediat i més conegut, però no he dit que es passen al castellà. Jo això no ho he dit ni ho diria. El que passa és que potser ho pense un poc, que hi ha eixe perill. Però, jo el que he volgut dir és què crec que es fa amb els professors, amb els que exerceixen de traductors supose que també, una lleugera injustícia, perquè nosaltres intentem fer les coses bé i procurem estar informats, però conèixer totes les coses que es diuen i es desdiuen és massa. I ja no dic els alumnes, la injustícia que es fa amb els alumnes. Dic la injustícia que se'ns fa a nosaltres en aquesta situació, és a dir, fem un esforç, diem que això és català, etc., però no pot ser tan policèntric, és impossible. No puc estar d'acord amb el que ha dit aquest xic: «una llengua s'escriu com s'escriu», però si és que el problema està en el fet que precisament el català s'escriu de diverses maneres. No és una qüestió ortogràfica, és una qüestió de massa diferències, inclús en l'increment -eix i en algunes altres —*meva, teva, seva / meua, teua, seua*— etc., i cadascuna mereix la seua consideració a banda. I diré que a mí també m'agrada fer bromes tinc experiència amb el castellà, i les faig perquè el castellà té les seues contradiccions. I les faig i les demostre als alumnes quan sorgeix. Però, el que no voldria és dir que estem molt contents, i que a mi m'agrada també que el català siga més complicat, més complex, més erudit, més elevat que el castellà a nivell ortogràfic, als nivells que siguen. A mi, això, fa uns anys sí que m'agradava perquè era un professor i m'agradava demostrar-me que sabia algunes coses d'aquestes. Però ara em molesta, ja estic un poc empipat perquè em costa fer del català una eina pràctica. Aleshores responc a la intervenció anterior que el català ha de ser usat per 10 milions de parlants, no per 10.000 professors, traductors, etc. Que tots els 10.000 podem estar al dia, però és que ha de ser utilitzat per 10 milions, i crec que s'ha de revisar, ¿quan, com?, no ho sé. Si amb aquesta revisió acabem amb el famós tema del pacte lingüístic, doncs estarem tots molt contents. Jo advoque per un pacte lingüístic d'aquesta classe. De Països Catalans, naturalment.

L. GIMENO: Pense que ens hem desviat del tema de la taula redona, i em sembla que hem corregut molt perquè si anem així també direm que el castellà té molts problemes ortogràfics: ¿per què el meu cognom —*Gimeno*— s'escriu amb *g* i amb *j*? D'això ningú en parla, o de la famosa *z* i *c*; ningú en diu res perquè està assumit. Fins i tot, si volem filar prim, ¿per què *huevo* s'escriu amb *h*, si ve de *ovum* que no en té? això no s'ho planteja ningú. És clar, direm que són coses que vénen per la pura tradició escrita i s'escriu així perquè s'ha instaurat. Jo el que intentava dir és que com moltes vegades passa, barrejem molts conceptes, passem d'unes cosses a unes altres i cadascú ve a dir-hi la seua.

PÚBLIC: No sé si m'explicat malament. Quan deia que no volia barrejar ús i normativa el que volia dir és que tenim problemes de normativa, pero no d'ortografia. No idiotitzem els nostres alumnes, són prou intel·ligents com per a aprendre l'ortografia. El que passa és que nosaltres, els que som ací, no hem començat des del tres anys a aprendre català. i per a nosaltres és difícil, però per a un infant de quatre anys, l'ortografia que tenim no és difícil i és molt unitària. Jo no he parlat d'increments, he parlat d'ortografia. Tenim un sistema verbal que no és unitari, però això no és ortografia, no ens enganyem. Dir *patix* o *pateix*, quan ho escrivim diferent de com ho pronunciem, entra en el camp de l'ortologia. Si accentuem a l'oriental, si escrivim tots «darrere», ¿quina diferència ortogràfica hi ha? No cap; per tant, el que vull aclarir és que justament la meua intervenció era per retornar el tema.

L. GIMENO: Si no hi ha cap intervenció més donarem per conclosa la sessió.

Conferència

MITJANS DE COMUNICACIÓ I PROCÉS DE NORMALITZACIÓ

JOSEP GIFREU

Els mitjans i la construcció d'identitat.

En les comunitats nacionals en fase de reconstrucció, el paper dels mitjans moderns de comunicació ha esdevingut determinant. Aquest és un pressupòsit avui dia acceptat sense gaire discussió en els cercles polítics i els dels professionals del periodisme, i fins i tot, cada dia més, entre els investigadors de les ciències socials.

En les situacions de greu crisi d'identitat comunitària, el camp dels *mass media* es va configurant com un dels camps de batalla més estratègics. Aquesta visió dels *mass media* com a nucli principal d'expressió dels conflictes en les societats complexes, és aplicable i aplicada de fet a les societats o comunitats nacionals considerades «normals». Tanmateix, en els moments d'agudització dels conflictes, aquesta funció del periodisme, de la premsa, de la televisió i dels mitjans en general, es fa molt més patent. Els processos de canvi viscuts a l'Europa de l'Est, per exemple, aporten una bona mostra de manifestacions en aquesta línia.

El cas del català podria situar-se, des del punt de vista de la reconstrucció nacional, en una posició equidistant entre els processos aguts de transformació de l'Est europeu i la situació d'estabilitat dels països de l'oest d'Europa. El cas català, tant si es considera el cas del Principat de Catalunya aïlladament, com el conjunt del domini lingüístic, presenta un quadre de trets culturals i polítics sense estatut definit en l'Europa present i en la futura Europa de Maastricht. En aquest sentit, l'avenç cap a la reconstrucció nacional pot prendre una direcció o altra, i d'aquí l'actual fase d'inestabilitat i de crisi, no aguda potser, però sí latent i creixent.

En aquesta perspectiva dinàmica i conflictiva, els grans mitjans de comunicació exerceixen de fet —ho van fent, en realitat, des de fa anys— el paper central de controladors del «tràfic» i circuits culturals i simbòlics, i en general de l'ordre existent. I no solament en el terreny de la llengua, que és lògicament per a una comunitat nacional, un dels primordials. Bé que més endavant faré referència a la relació mitjans i normalització lingüística als territoris del català, voldria prèviament centrar l'atenció en aspectes tant o més generals per a la configuració de les

comunitats nacionals actuals, almenys a Europa. Mencionaré especialment dues línies de reflexió i preocupació.

—Primera preocupació: L'interès per disposar de premsa pròpia. La premsa d'informació general, i molt especialment els anomenats diaris de referència, exerceixen avui en les nacions europees una funció imprescindible en la mateixa constitució de l'espai públic, allí on s'estructura el debat públic i on es canalitzen les alternatives de l'acció de govern. No disposar de premsa pròpia, o de premsa escrita en una llengua pròpia (en la terminologia de l'Estatut de Catalunya), equival a renunciar a l'espai públic propi en el ple sentit de la paraula. Equival a renunciar a la formació d'una cultura política autónoma i de la cultura, ras i curt.

—Segon: L'interès per disposar d'una memòria audiovisual pròpia. Totes les comunitats europees amb sobirania disposen ja, amb més o menys encert i recursos, d'algunes fórmules institucionals que els permeten de recollir, conservar i gestionar els suports audiovisuals que apleguen els documents de la seva història recent. En un futur amb predomini de les cultures de la imatge, un poble sense imatges del seu passat està condemnat a desaparèixer de la memòria dels seus fills i de la dels altres pobles.

Els dèficits al Principat de Catalunya

Centrant-nos en la relació entre mitjans de comunicació i normalització lingüística al Principat de Catalunya, cal reconèixer un fet evident en matèria de premsa. En general, els anys 80 s'ha consolidat el mercat de la gran premsa en català. Tanmateix, aquesta afirmació requereix alguns matisos importants.

—En primer lloc, això és cert pel que fa als dos grans subsectors de la premsa de masses: la premsa diària d'abast general i la premsa no diària de gran difusió. Dels diaris de difusió general a Catalunya, els editats de fet a Barcelona (actualment, cinc d'informació general i dos d'esports), només dos són en català i amb una difusió conjunta d'uns 50.000 exemplars sobre 70.000 (totals arrodonits corresponents a OJD de 1990). Si miréssim la difusió dels dominicals, la proporció és encara molt desfavorable, com és inexistent, l'oferta de premsa no diària, especialment setmanaris d'informació general o «del cor» o similars de gran difusió.

—En canvi, no és el cas de la premsa local i comarcal, que ha aconseguit unes cotes de normalització força acceptables, si n'exceptuem tanmateix algunes comarques no pas menors (Vallès Occidental, Segrià, Tarragonès, etc.). També caldria valorar positivament un cert esforç de normalització en múltiples poblacions més especialitzades o d'abast molt sectorial (culturals, religioses, municipals, universitàries, professionals, etc.).

Pel que fa a l'oferta en ràdio i televisió, el diagnòstic ha de ser molt diferent. La situació actual no té gaire res a veure amb la de principis dels 80. No hi ha dubte que l'evolució ha estat positiva en molts sentits. Podem precisar en cada mitjà:

—Quant a la ràdio i durant els anys 80, sobretot a partir de la creació de la Corporació Catalana de RTV, el català ha anat assolint, no sols unes posicions més i més consolidades en el dial, sinó també en les preferències dels radioients de Catalunya. De l'única «ràdio que us parla català» d'aquells anys, Ràdio 4, s'ha passat a un bloc d'emissores de la CCRTV amb un gran prestigi i una notable implantació en el mercat d'audiències, a més d'una cadena privada, una àmplia xarxa d'emissores municipals i locals i altres programacions.

—En matèria de televisió, el salt cap a la normalització encara fou més espectacular que en ràdio a partir de la creació el 1983 de TV3. acostumats a tota una generació de televisió espanyola i en castellà, la creació de TV3 representà una autèntica ruptura, i un salt endavant, quantitatiu i qualitatiu. Si bé el «circuit catalano-balear « de TVE-Catalunya ja havia iniciat el camí d'una televisió i d'una informació televisiva en català, només la TVC ha introduït una oferta global i competitiva de televisió en català, que actualment fa pels dos canals, TV3 i Canal 33. TV3 aconseguí en pocs anys situar-se com a segon canal a Catalunya, amb una quota d'audiència molt important (54,2 contra 80,1 de TVE1 i 29,4 de TV2, el 1987, segons EGM). Però, a finals dels 80 i a primers del 90, la dinàmica generada per la privatització de la TV a l'Estat —amb tres canals privats obligats a la cobertura «nacional» espanyola, i per tant amb absència presumible del català— posa greus problemes a una progressiva normalització.

Perspectives als altres territoris

Si des del Principat de Catalunya passem a la consideració de tot el domini lingüístic, és a dir, de l'estat de la normalització dels mitjans de comunicació als territoris històrics del català, l'avaluació es fa més complexa. Cal insistir, tanmateix, que aquesta perspectiva global resulta indispensable per avaluar correctament l'abast i el potencial del mercat de la informació en català i, més en general, de l'espai català de comunicació i cultura.

La presència del català als mitjans dels altres territoris del domini lingüístic ha estat aquests anys i és molt precària i irregular. En alguns sectors, és totalment absent, i en d'altres, comença a tenir-hi algun pes.

La premsa diària, novament, presenta la situació més negativa: cap diari del País Valencià o de les Illes Balears o de Catalunya Nord és en català. Per contra, sí que l'usen els dos diaris d'Andorra, el setmanari *Punt Catalunya Nord* de

Perpinyà, la majoria de les publicacions comarcals del País Valencià i de les Illes, i especialment l'únic setmanari d'informació general en català *El Temps,* editat a València.

En ràdio, l'evolució no és gaire més optimista. Una sola ràdio a Perpinyà, Ràdio Arrels; una sola de pública al País Valencià, Canal 9 Ràdio (un cop suprimida inexplicablement Ràdio 4 per RTVE); unes poques programacions a les Illes; i algunes emissores municipals. Aquesta és tota la normalització en ràdio, enfront del marc de programació de les grans cadenes espanyoles.

I en televisió, el panorama es fa més difícil de precisar, per bé que hi ha alguns signes d'avenç en la normalització. Al País Valencià, el Canal 9 TV de la RTVV, tot i el bilingüisme practicat, representa la més gran empresa per a la normalització de la comunitat. A les Illes, la recepció dels canals en català és possible, volguda i efectiva. A Andorra, la voluntat del govern és de tenir una ràdio i TV pròpies.

Anormalitat de la situació actual

Tant des del punt de vista de la situació dels mitjans al Principat de Catalunya, com mirant el conjunt del domini lingüístic, la situació presenta molts elements d'anormalitat. N'assenyalaré especialment dos: un pel que fa a la circulació en tot el domini, i l'altra a la comparació entre el mapa del coneixement i de l'ús social del català i el mapa del consum de mitjans del català.

En efecte, vist en conjunt, la mancança més important de l'espai català és la falta de circulació permanent de la informació i de les programacions dels *mass media* en català per tots els territoris del domini lingüístic. Resulta alarmant que, a aquestes altures, encara estigui per iniciar el mercat de la informació entre les diferents regions de l'espai català, que no hi hagi, per exemple, algun diari de circulació real en tots els territoris, o unes programacions en cadena a la ràdio o programacions conjuntes a la TV.

I encara resulten més preocupants dues actituds polítiques equidistants i complementàries: per un costat, la persistent acció de l'administració central per impedir de facilitar els intercanvis; i per l'altre, la desídia de les administracions autonòmiques per arribar a pactes de cooperació i d'intercanvi en aquest àmbit.

Només alguns elements embrionaris poden apuntar la direcció a seguir: la direcció empresa ja fa anys per la indústria editorial, o la més recent del setmanari *El Temps* o de la distribució a tot el domini del senyal de TV3.

L'altre element de flagrant anormalitat es posa de manifest si comparem l'oferta real de mitjans en català a les diverses zones del domini lingüístic i la demanda virtual dels consumidors o ususaris. En cap cas, l'oferta de premsa, de

ràdio i de TV en català es correspon a la capacitat real de coneixement i d'ús del català per part dels usuaris.

A Catalunya, per exemple, els nivells de coneixement del català, segons el padró municipal del 1986, eren aquests: 90,3% l'entén; el 64% el parla; el 60,5% el llegeix; i el 31% l'escriu. La pregunta salta a la vista: si un 60,5% sap llegir el català, ¿com s'explica que només hi hagi un consum de diaris en català que no deu superar el 12%? ¿O com justificar només un consum d'un 25% de programes de ràdio en català si més del 90% l'entén?

L'anormalitat encara és més evident al País Valencià. Com ha fet patent una enquesta del 1992 de la Conselleria de Cultura i Educació, més de la meitat dels habitants usen habitualment el català, un 99% l'entenen, un 86% el saben parlar, un 80% el saben llegir i un 43% el saben escriure. Ja hem vist quina és la situació de l'oferta i del consum dels mitjans en català al País Valencià. El contrast entre les virtuals necessitats dels usuaris valencians i l'oferta lingüística en matèria de *mass media* és totalment inexplicable si no s'acut a recordatoris històrics i polítics. El cas de les Illes Balears no és molt diferent d'aquest punt.

Algunes línies d'actuació conjunta

Tenint en compte la situació i la dinàmica dels mitjans i circuits de comunicació a cada regió de l'àrea lingüística, insisteixo aquí en algunes línies prioritàries d'acció conjunta, ja avançades en l'informe *Construir l'espai català de comunicació* (Barcelona, Centre d'Investigació de la Comunicació, Generalitat de Catalunya, 1991). Unes línies que haurien de ser preses i empreses a partir d'un esforç general, tant per part de les forces polítiques com de les institucions, i que haurien de conduir a un consens de base sobre aquests objectius particulars.

*Establiment d'un «pacte cultural i de comunicació» entre les institucions de govern de cada comunitat.

Aquest pacte, que sembla factible amb l'actual marc constitucional, hauria de servir a dos objectius complementaris, a saber: establir una instància (una comissió interregional a alt nivell) de coordinació de polítiques; i posar les bases mínimes d'una acció mancomunada en matèria de comunicació, cultura i llengua.

*Promoció de la discussió pública sobre l'ús social del català.

Donades les circumstàncies conflictives entorn de la normativització i normalització del català, cal una atenció específica dels mitjans i de l'opinió pública sobre aquesta problemàtica específica en la construcció de l'espai català. Un dels punts crucials a debatre i a resoldre és el del registre estàndard a utilitzar pel mitjans audiovisuals a tot el domini lingüístic.

*Garantir la lliure circulació de la informació i els béns culturals entre totes les regions.

Equival a suprimir els obstacles a la lliure emissió i a la lliure recepció de canals (de ràdio, de TV hertziana, de TV per satèl·lit, de TV per cable, etc.) entre unes regions i altres. Convé prendre consciència que és una condició indispensable tant per a l'eficàcia dels intercanvis i del coneixement mutu, com per a l'enfortiment general de l'espai propi.

*Garantir el respecte a la diversitat interna.

Volem remarcar aquí l'interès extremat que cal posar en l'acceptació de les diferències existents entre regions i entre tradicions, fins i tot culturals diverses. El respecte ha de derivar del coneixement mutu i d'una actitud comprensiva dels elements diferencials dels altres. El respecte a la diversitat no ha d'estar renyit amb la unitat lingüística i cultural de fons.

*Explotar la riquesa activa i creativa de les diverses regions i comarques.

Les diverses subàrees del domini lingüístic han demostrat i demostren una gran capacitat d'acció, de creació i d'associació en molts camps. Es tracta d'estimular, d'aprofitar i coordinar aquest potencial humà i de recursos, i donar-li una projecció global (a l'interior de l'espai i a fora) segons les tècniques i tendències de la dinàmica actual.

*Suscitar quadres de finançament adequats i ambiciosos.

Cal insistir en la necessitat de línies de finançament per a les iniciatives diverses relacionades amb la producció/circulació de la informació i la cultura, singularment en el camp audiovisual. L'obtenció d'un marc financer global repartiria el risc entre carteres de projectes sostingudes per diverses parts (públiques i/o privades); comportaria doncs l'assumpció d'un risc que generalment no poden assumir per separat.

*Assegurar la transparència del mercat de la comunicació a l'àrea del català.

Des del punt de vista del mercat, resulta imprescindible la disponibilitat de les dades necessàries i la seva fiabilitat. I això, no sols per als empresaris i els altres actors econòmic, que evidentment no poden decidir les seves inversions i actuacions sense aquestes dades. Sinó també per a la possibilitat d'una certa planificació general dels recursos i d'una previsió de prioritats.

Taula redona
EL FUTUR DEL CATALÀ EN EL MARC EUROPEU

Moderador:

LLUÍS MESEGUER

Participants:

JOSEP GIFREU, ANTONI MOLLÀ I DOMINIC KEOWN

L. MESEGUER: Em sembla que en cadascun dels substantius i adjectius que porta implícits aquest sintagma, *El futur del català en el marc europeu*, hi ha molta complexitat i la diversitat interdisciplinar de les intervencions que avui sentirem servirà molt per donar llum. Supose que ahir a la tarda, donada l'altura dels participants, van quedar resoltes totes les qüestions pendents que hi havia sobre la normativització. Com que aquest matí ha parlat en Josep Gifreu, el que farem serà invertir una mica l'ordre de les intervencions i primer sentirem la comunicació d'Antoni Mollà, sociolingüista i assessor lingüístic de la RTVV. Tens la paraula.

A. MOLLÀ: Bon dia. Llegiré una comunicació titulada *El present i el futur: tres factors.* He de confessar, d'entrada, la meua incapacitat per fer-me una idea del futur de la llengua. I no ho faig només per prudència intel·lectual, sinó també per la impossibilitat de predir la marxa de la història, fins i tot a curt termini.

Els darrers esdeveniments ocorreguts al món des de la caiguda del mur de Berlín han demostrat, precisament, que els profetes tenen poc de futur per aquesta rodalia. Puc, això sí, esmentar alguns factors que, al meu entendre, condicionen el present i potser el futur de la nostra comunitat lingüística. En són més, per descomptat. Però ara em limitaré a tres factors que veig nuclears en primera instància.

Em referesc, d'una banda, a la internacionalització de la política lingüística. D'una altra, a la regionalització de la comunitat lingüística. I, finalment, a la importància de l'economia en l'establiment de la necessària discriminació lingüística.

1. Efectivament, els darrers canvis esdevinguts, tant en les esferes econòmica, política i militar a nivell planetari —i la consegüent transformació dels mecanismes informatius a gran escala— generen realitats sociolingüístiques diferents a les tradicionals i canvis radicals en les estructures comunicatives. En aquest sentit, la viabilitat de la comunitat lingüística catalana no depèn solament de factors endògens, sinó fonamentalment, d'exògens. Fins al punt que les polítiques lingüístiques locals, regionals i fins i tot nacionals esdevenen cada dia més subalternes.

Podem, doncs, començar per dir que qualsevol política lingüística que es vulga positiva ha de considerar l'ordenació comunicativa dels diferents espais lingüístics que se superposen sobre una mateixa comunitat: la comunicació personal, la local, la regional, la nacional, l'estatal i la internacional. La normalització lingüística a la darreria del segle XX, en el marc de l'aldea electrònica i de la dictadura planetària dels Estats Units d'Amèrica exigeix, conseqüentment, forts mecanismes oficials de control dels usos lingüístics a diversos nivells; és a dir, poder lingüístic real. Ja no val, per tant, la política lingüística basada en la lleialtat lingüística personal ni en el voluntarisme militant.

També és veritat que aquest nou context sòcio-polític marcat pels esdeveniments internacionals ha generat noves formes d'opinió pública més respectuoses amb la diversitat i els drets de les col·lectivitats que hauríem de saber instrumentalitzar.

De fet, el quadre de transformacions ha generat uns efectes aparentment contradictoris. D'una banda, enforteix les relacions supranacionals. Però, de l'altra, impulsa el reviscolament de les identitats particulars.

2. El segon condicionant, el constitueix la regionalització de la comunitat lingüística.

Val a dir que entenc per regió no solament un espai geogràfic determinat, això també, sinó, sobretot, un espai cultural descentrat; és a dir, un espai que s'autoconsidera perifèria o satèl·lit. En aquest sentit, tan regionals em semblen, posem per cas, les ideologies lingüístiques vigents al País Valencià, com les que ens arriben del nord enllà del riu de la Sénia, on diuen —com el poeta— que la gent és mes lliure, més culta, més feliç i, evidentment, més catalana.

El regionalisme no és un fenomen exclusivament ni especialment valencià, sinó intrínsecament català, si atenem a les concepcions vigents sobre el país i les conseqüents pràctiques socials i polítiques. La reivindicació de la unitat del català per banda de la majoria dels catalunyesos i de les seues forces polítiques no passa de ser, en la majoria dels casos, una proclama sublimatòria i consoladora de caràcter essencialista. Un plany germà bessó de la ideologia de la hispanitat. La noció de catalanitat unitària es limita, en realitat, a un recurs culturalista que es fa servir en dies assenyalats o davant de certs auditoris propensos a l'exaltació sentimental.

El nostre repte rau, contràriament, en la superació d'aquelles ideologies consoladores i compensatòries i en el foment de noves formes d'interacció i d'interdependència que no siguen regionals; les quals formes imposen, en primer lloc, el replantejament de les relacions entre el centre o els centres i la perifèria. Dit d'una altra manera: el procés de normalització lingüística implica la superació dels localismes aïllacionistes; és a dir, la revertebració no jeràrquica del territori lingüístic. No hauríem d'oblidar que el conflicte lingüístic simbolitza i

perpetua, al costat de les diferències classistes, també una certa jerarquia geogràfica entre les capitals i les comarques, per exemple.

No cal ni dir que en aquesta perspectiva esdevenen determinants els mitjans de comunicació de masses: són els agents bàsics de la cohesió dels grans grups i, per tant, el factor integratiu —o desintegratiu, és clar— de les comunitats lingüístiques extenses com la nostra. De fet, són la millor garantia del control social —i sociolingüístic— o els millors agents del seu canvi. Són també, en conseqüència, el millor factor de combat o de popularització dels prejudicis.

En aquest sentit, l'existència d'uns mitjans de comunicació —bàsicament audiovisuals— que funcionaren íntegrament en català, que emeteren des de València, des de Mallorca o des de Barcelona, serien el millor antídot contra els prejudicis anti-catalunyesos i anti-valencianets respectivament. No és debades que els prejudicis es basen, precisament, en la desinformació. D'altra banda, els mitjans públics valencians —ja no parle dels d'àmbit català general— haurien de complir —i esperàvem que haurien d'haver complit— una funció integrativa que corregira la tradicional i suïcida voluntat localista i cantonalista del mitjans de titularitat privada, ara més aïllacionistes amb l'excusa de les edicions comarcals. També esperàvem, no cal ni dir-ho, que hagueren estat el mecanisme dinamitzador i modernitzador de la nostra cultura. Ben contràriament, han estat l'instrument de recuperació de les ideologies més ràncies, espanyolistes i anti-valencianes.

Vull insistir, sobretot, en la importància de l'audiovisual: sense dubte, l'instrument més rellevant d'aquella internacionalització de què parlàvem adés. No és sobrer de recordar que el proteccionisme dels estats nacionals és diàriament superat per les emissions televisives, cada volta més controlades i unitaristes, malgrat les aparences.

La cohesió de la comunitat lingüística catalana exigeix, com dèiem, un procés d'integració social per mitjà de la interacció comunicativa. Per a desgràcia nostra, els grans mitjans de comunicació no solament fomenten les consciències particularistes, sinó que, ben sovint, alimenten, d'afegit, els prejudicis intracomunitaris més baixos.

3. Finalment, em referiré a la funció discriminatòria dels idiomes. No ens enganyem: la normalització lingüística només esdevé real quan l'idioma a normalitzar assoleix valor discriminatiu èn la vida social.

El fet representa, en primer lloc, la introducció de la llengua en l'àmbit sòcioeconòmic. Al meu parer, només una llengua amb valor discriminatiu real en els àmbits públics, en els grans mitjans de comunicació i en el món de les activitats econòmiques té possibilitats d'esdevenir necessària entre la població, condició imprescindible per a la seua normalització.

Es tracta, com deveu haver observat, d'un peix que es mossega la cua. Si la

llengua no té valor discriminatiu, no accedirà al món productiu; i si no hi és usada, difícilment tindrà valor instrumental als ulls dels hipotètics usuaris.

En aquest dilema, esdevenen més determinants encara els mitjans de comunicació, ja que reflecteixen una certa imatge de l'idioma i, alhora, la reforcen. La ràdio i la televisió no solament entren fins a la cuina de cada llar en una determinada llengua, sinó que hi perpetuen unes determinades ideologies i mentalitats. No oblidem que són l'instrument, per dir-ho com Noam Chomsky, del consentiment social.

Vull remarcar-ho: l'economia i els mitjans de comunicació han esdevingut els perns cardinals de la normalització lingüística. Més encara, si pensem en els seus aspectes complementaris, ja que la indústria cultural, en general, i les telecomunicacions i l'audiovisual en particular, esdevenen, dia a dia, sectors estratègics de desenvolupament econòmic, tant per la seua capacitat d'ocupació directa com, sobretot, per l'efecte d'arrossegament que aquest sector té sobre altres de l'estructura productiva. El mateix Programa Econòmic Valencià (PEV 2) així ho preveu en el programa número 24 en referir-se al desenvolupament de la RTVV. El programa assenyala que la posada en marxa de la RTVV incidiria en el sector productiu per mitjà de la introducció de tecnologies d'avantguarda. La llengua hi havia de constituir, sens dubte, l'element proteccionista del mercat interior valencià.

En aquest sentit, les argumentacions economicistes dels tecnòcrates del neoliberalisme, semblen aconsellar ara la normalització lingüística de la indústria cultural i els mitjans de comunicació. A fi de comptes, les llengües són el millor factor de cohesió i de protecció dels mercats.

El nostre problema més immediat, per això, és què, en la redistribució del poder econòmic europeu —que es desplaça cada dia més de les capitals eternes—, el País Valencià, esdevinga, una vegada més, perifèria de la perifèria. La nova situació econòmica que comença a dibuixar-se a Europa pot jugar un paper d'integració superior del País Valencià dins dels Països Catalans. Però, també pot ser el recurs definitiu per a convertir-nos en el sud del sud i l'est del sud, respectivament. Contràriament, la vertebració econòmica a partir de models autòctons, d'acord amb el context cultural, pot ser un factor dinamitzador de les nostres respectives estructures socials, incloses les sociolingüístiques.

El desenvolupament econòmic de l'anomenat arc mediterrani —tal com han posat en relleu institucions tan poc sospitoses de catalanisme com el Banc Bilbao Biscaia— és un factor que hauria de fer-nos instrumentalitzar la nostra diferència lingüística com un factor proteccionista. O dit d'una altra manera: el projecte d'uns Països Catalans monolingües en català és avui, més que mai, un projecte de progrés des del punt de vista de l'economia del país i de benestar social per als habitants d'aquest racó del món que anomenen

Països Catalans. Per dir-ho com Ninyoles, avui Joan Fuster té més raó que fa trenta anys.

M'atrevesc a dir també que dins el tram català d'aquest arc o eix mediterrani, Castelló de la Plana —la província de l'estat espanyol on la renda per càpita ha pujat més en els darrers cinc anys— ha de jugar un paper clau no solament per la seua situació de connector i no de matalàs aïllant entre Catalunya i València, sinó també per aquest paper de capdavantera en el creixement de la renda i en el manteniment lingüístic. Vull, finalment, assenyalar que dins els Països Catalans i dins la nostra estructura productiva, el turisme, els serveis, en general, i l'agricultura i la indústria d'exportació haurien de ser sectors preferents per a qualsevol planificació lingüística positiva.

En fi, els idiomes que no complesquen aquesta funció discriminatòria dins els processos de producció, distribució i consum i que no esdevinguen l'instrument vehicular dels grans mitjans de comunicació, em fa l'efecte que estan condemnats a la marginació social i, a una més que previsible extinció.

Fet i fet, cal dissenyar una planificació lingüística —institucional, però també no governamental— que atenga aquests nous factors de què hem parlat dins d'un plantejament sòcio-polític integral.

En aquest sentit, una planificació lingüística positiva ha de partir, més que mai, de la consideració dels valors instrumentals dels idiomes més que no pas dels seus suposats valors simbòlics. I exigeix la planificació lingüística dins la planificació de la comunicació tant a nivell local, autonòmic, nacional, estatal i europeu.

Amb tot, una conclusió possible és començar per combatre una certa opinió segons la qual són utòpiques i nostàlgiques certes reivindicacions possibles i realitzables, com ara la normalització lingüística.

Moltes gràcies.

L. MESEGUER: Moltes gàcies a Toni Mollà per la seua sucosa intervenció. Ara li passarem la paraula a Dominic Keown, professor de filologia catalana a la Universitat de Liverpool i secretari de l'Anglo-Catalan Society. Abans de tot, et vull agrair personalment que fa uns mesos vas estar molt prop d'aquí fent una conferència sobre traducció, i hauràs observat que avui ha augmentat l'espai i, quantitativament almenys, el públic també ha augmentat. Benvingut novament a casa teua.

D. KEOWN: Moltes gràcies, Lluís.

La intenció bàsica d'aquesta petita intervenció és d'oferir una apreciació de l'estatus que gaudeix el català fora del seu àmbit territorial. Tot i la rellevància de la llengua en aquest context, no penso limitar-me exclusivament a consideracions

lingüístiques. Quan atenem al cas de l'anglès, per exemple, se'ns presenta tota una sèrie de concomitàncies que expliquen la seva ascendència en el món contemporani; des del pes econòmic que li atorga ser la llengua de la primera potència global fins al reconeixement de l'amplitud de la seva aportació al camp de les lletres, produïda en gran part, per la diversitat nacional i, a l'ensems, cultural dels seus parlants. Podria ser revelador, així mateix, ponderar les idees i associacions despertades a l'estranger per la projecció internacional del català.

A fi de donar una impressió de l'impacte del català als altres països d'Europa em referiré a tres camps en particular. En primer lloc voldria oferir un panorama del català com a assignatura acadèmica. A continuació, passaré a resumir la labor de les diverses associacions internacionals de catalanística, abans de concloure amb unes especulacions sobre la futura promoció d'aquesta llengua en el marc europeu. En tots aquests casos parlaré preferentment de la meva experiència personal com a representativa de la situació general. És a dir: de les Illes Britàniques com a representatives d'Europa occidental; de la Universitat de Liverpool com a típica de les institucions homòlogues europees; i així mateix, de l'Anglo-Catalan Society com a exemplar de les associacions internacionals de catalanística.

1) EL CATALÀ EN EL MARC DE L'ENSENYAMENT

Al nivell secundari és decepcionant informar que el català no figura com assignatura de BUP ni de COU al pla d'estudis dels instituts de Gran Bretanya i Irlanda. Això s'ha d'avaluar, no obstant, en el context de la jerarquia d'idiomes vigent en el currículum col·legial de les nostres illes. Històricament parlant, l'única llengua estrangera que s'ha ensenyat —i que s'ensenya encara— és la francesa i és estudiada en el 98% dels centres d'educació secundària del Regne Unit i Irlanda.

Des d'un punt de vista tradicional, el francès fou la llengua de la cort, de la cultura i de la diplomàcia universal. A pesar dels canvis radicals experimentats en la percepció d'aquest idioma en el curs dels últims cent anys, el francès ha sabut defensar-se i segueix exercint un control hegemònic en el pla d'estudis nacional. Això significa que els altres idiomes, quan fan, de tant en tant, acte de presència, apareixen només com assignatures addicionals o optatives: l'alemany en un 30%; el castellà i el rus menys de 20%; el portuguès i l'italià imperceptiblement. Això significa que parlar de l'estudi d'idiomes en el curriculum britànic és parlar de l'estudi de francès *tout court* o de l'estudi del francès en combinació amb una altra llengua.

L'efecte d'aquest sistema monolític és fer sentir, és clar, al nivell terciari on el departament de francès, i això pot resultar sorprenent, és inevitablement el més

gran de la facultat de Filologia. Sería lícit postular que en el cas de les nostres illes, el francès ocupa el lloc preferent reservat, a Espanya i als altres països de la comunitat, per a l'anglès.

Tot i amb això, la presència del català arriba també a apreciar-se i figura en el pla d'estudis de setze universitats. A Anglaterra hi ha deu centres que ofereixen el català: Liverpool, Manchester, Salford, Bradford, Sheffield, Bristol, Oxford, Londres, Cambridge i Southampton. Al País de Gal·les n'hi ha dos: Cardiff i Swansea. A Irlanda n'hi ha un: Cork.

Aquesta xifra és força encoratjadora; sobretot si considerem el cas lamentable de l'estat espanyol on només tres universitats, fora de l'àmbit lingüístic del català, l'ofereixen com a matèria de l'estudi. El cas de les nostres illes coincideix, més o menys, amb la situació a Alemanya i als Estats Units. A Itàlia hi ha sis càtedres de català sense que l'assignatura gaudeixi de la mateixa institucionalització universitària.

Pel que fa a la importància i el pes que gaudeix el català en el pla d'estudis de les diverses facultats, podríem fer una divisió en tres categories:

1) 1a categoria: el català és estudiat durant tres o quatre cursos, a l'igual que totes les altres llengües de la facultat. És a dir, s'ensenya no sols la llengua sinó també la civilització: història, lingüística, societat, cultura, etc.

2) 2a categoria: el català és impartit com a assignatura optativa o suplementària de duració d'un a dos cursos i normalment amb una divisió entre llengua i civilització. S'estudien un o dos cursos de llengua o una parell de cursos de civilització.

3) 3a categoria: el català és una assignatura accidental o accidentada que s'ensenya merament a nivell departamental sense que figuri al pla d'estudis de la facultat.

A les Illes Britàniques podem dir que de les setze universitats on s'ofereix el català, sis són de primera categoria (Cambridge; Cork; Liverpool; Londres; Sheffield). Sis més són de segona categoria (Bristol; Cardiff; Glasgow; Southampton; Sterling; Strathclyde) i tres de tercera categoria (Manchester; Oxford; Salford). De tot això podem concloure que el català com assignatura de la facultat de filologia està ben representada.

Fet i fet, té més presència que d'altres llengües estatals com són el grec, l'holandès, els idiomes escandinaus i totes les llengües de l'Europa oriental. Més encara: rivalitza, en termes de nombre de professors i alumnes, amb llengües d'enorme prestigi i *pedigree* acadèmic com són el rus, per exemple, i l'italià. Al cap i a la fi, l'existència del català al nivell universitari és apreciable i, més important, en procés d'ampliació.

2) ASSOCIACIONS INTERNACIONALS DE CATALANÍSTICA

Existeixen cinc agrupacions, anava a dir filantròpiques, que s'han responsabilitzat de la promoció transnacional de la llengua i cultures catalanes: a Nord Amèrica, Alemanya, França, les Illes Britàniques i Itàlia. Les de més pes i influència són les associacions d'Amèrica, Alemanya i la Britànica. L'Anglo-Catalan Society compta amb més de tres-cents socis i trenta-vuit anys de vida mentre que la seva homòloga francesa porta escassament deu messos d'activitat i té una quarentena d'afiliats.

La labor de les societats catalanòfiles és duta a terme en dos camps fonamentals. En primer lloc, és acadèmica i cerquem de fomentar la investigació en aquest àrea. Amb aquest fi s'organitza cada any un congrés de caire intel·lectual que compta amb ponències presentades, en la seva major part, per universitaris. Existeixen, així mateix, dues revistes (alemanya i nord-americana) i una quantitat de publicacions ocasionals dedicades exclusivament a la llengua i la cultura catalanes i això és sense fer referència al montó de periòdics filològics de caire acadèmic que s'interessen també per aquests temes.

Per una altra banda, aspirem a promoure el fet català a un públic més general i extens. Voldríem sensibilitzar els nostres compatriotes, en la manera més elemental, a la personalitat catalana amb totes les seues complexitats. És per això que organitzem, o col·laborem en l'organització d'exposicions, sobre temes diversos, de vetllades de música i drama catalans, etc.

En aquest sentit, representem el perfil dels nostres socis. Des d'acadèmics i intel·lectuals, per una banda, a la gent més planera per l'altra: el senyor jubilat que té un xalet a Sóller; l'aficionat anglès del Barça; la xiqueta de Manchester que va a lligar amb un valencianet en una discoteca de Benidorm; tots els quals s'han adonat del fet diferencial del català i s'interessen per ell.

3) EL CATALÀ EN EL MARC EUROPEU

¿Quina és la imatge que té el català per al gran públic a l'estranger? Un dibuix que va sortir fa poc als Estats Units en una revista *The New Yorker*, de caire popular, ens pot fornir una impressió força reveladora de les connotacions i associacions que envolten aquesta llengua.

En aquest acudit graciós la senyora —m'imagino que és ella qui parla— li explica al seu company que no està perdent el temps enguany: està estudiant el català. ¡Tant de bo si això fóra el cas de tots el novaiorquesos! Nogensmenys, si llegim atentament el dibuix i atenem a les seves implicacions, els perjudicis que s'hi troben implícits són prou eloqüents.

La pinta de la parella ens comunica que no es tracta de gent planera, de cada dia. Són excèntrics, atípics. Com diríem en anglès, no son representatius del *mainstream*, la immensa majoria de la humanitat. La indumentària de la dona és estrafolària; el mal gust del seu vestit és almodovaresc. La decoració del seu pis és, així mateix, estrambòtica, intel·lectual, elitista, sofisticada. Són —i aquesta és la meva interferència— de la burgesia acomodada, però pertanyen a una minoria, diríem estètico-liberal.

El quadre que tenen penjat no és típic ni és el que ens esperaríem veure en una casa normal. No hi veiem representat un bosc, un vaixell, una foto dels fills, de la família reial o del Papa, sinó un assaig hermètic i abstracte. La marginació del matrimoni és cristal·litzada per l'esoterisme del seu llum. La manca rodona d'aqueixa peça clau de l'existència moderna, la televisió, i, alhora, la presència (¡horror!) d'un llibre ens confirma la impressió de la marginació del duo.

Per extensió, és palès que el català està considerat com una mena d'exotisme que li pica la curiositat a aquesta dona, de la mateixa manera que li podria tirar el sànscrit o el tibetà. El català, doncs, no està percebut com a normal, la «cosa de tots», de la gent vugar i corrent. Està vist, més aviat, com un apèndix d'aquests marginats; i els interessa a aquests senyors igual que els podria interessar el budisme, el vegetarianisme i la producció d'ous biològics. Un afer del tot aïllat i poc rellevant.

Aquesta impressió, no obstant, pertany a l'època anterior al juliol de 1992. A partir d'aquesta data es pot parlar d'un factor olímpic que ha alterat radicalment l'apreciació convencional, proporcionant una nova visió de Catalunya i la seva llengua. Un espectacle de primera categoria mundial fou realitzat amb elegància, imaginació i professionalisme. Donava constància, no sols de la individualitat, cultural i històrica, d'una col·lectivitat dinàmica i econòmicament autònoma, sinó també —i això és més important encara—, posava al primer pla, per als ulls del món, una llengua que servia per a totes les funcions i necessitats de la vida moderna. No era, tal com haviem vist abans, cap curiositat filològica, sinó una eina perfectament factible i adequada per a totes les exigències de la vida contemporània —siguin aquestes de caire tecnològic, comercial o cultural.

L'efecte del factor olímpic no s'ha fet esperar. A Liverpool en el 1992, hi havia una mitjana de vuit estudiants del català per any. Enguany, en el curs que començà l'octubre passat, n'hi ha vint-i-dos; un increment espectacular del tres-cents per cent. I aquesta pujada s'ha experimentat en quasi totes les universitats de les nostres illes. Pel que fa el departament de Liverpool, un quaranta-cinc per cent dels alumnes es dediquen a l'estudi d'aquesta llengua.

Encara més: si abans el català pertanyia al cos reduït de l'estudiant d'hispàniques, ara un vint-i-cinc per cent del nostre alumnat prové d'altres facultats. S'està començant a percebre el català com una altra llengua més de la facultat

de filologia, sense cap concomitància excèntrica ni estrambòtica. Ha deixat de ser una mera curiositat.

No és que s'hagi acabat de descobrir la identitat cultural catalana. És més senzill. Després de l'olimpíada de Barcelona, el món s'ha adonat de la seva contundència, rellevància, viabilitat i, anava a dir, normalitat.

La sensibilitat augmentada pel català es fa palesa al nivell més elemental. Estem tots pendents de les gestions presents per a fer del català una llengua oficial de la Comunitat Europea. És curiosíssim trobar que en molts casos ja funciona com a tal. En molts projectes de la Comunitat Europea que compten amb una presència catalanòfona, aquesta llengua és utilitzada amb plena normalitat. A part de fomentar l'apreciació de l'estatus del català internacionalment, aquesta decisió afavoreix alhora la creació d'un mercat de feina per a traductors i intèrprets que dominen aquesta llengua. On hi ha recompensa crematística, existeix també interès, estímul i dinamisme. Avui, a Liverpool, els nostres estudiants cobren per saber parlar el català; i això dóna una altra complexió a la viabilitat i rellevància de l'estudi d'aquest idioma. Tot i així, el reconeixement total i complet del català com a llengua oficial de la Comunitat seria un guany molt superior encara.

Després de tots aquests progressos és essencial sostenir l'impuls generat, i consolidar els avanços lingüístics aconseguits per mor de l'olimpíada. Una cosa és clarísima: si no seguim cap endavant tornarem a caure una vegada més en la marginació més caricaturesca. Així, és urgent i necessària la regularització de la projecció exterior del català; i per això voldria advocar per la creació d'un centre coordinador per donar coherència a la promoció cap a fora de la llengua dels valencians, catalans i balears. I llegeixo a continuació la declaració de la segona trobada de professors de departaments internacionals de català, celebrada a València el passat octubre:

«Nosaltres els professors internacionals de català (i segueix una llista d'una quarentena d'universitats estrangeres) declarem que és imprescindible racionalitzar els esforços i constituir sense més dilacions un institut de projecció exterior de la llengua i cultura catalanes que compti amb la plena participació de totes les administracions territorials que tenen la responsabilitat de defensar i promoure aquesta llengua i aquesta cultura.»

¿I per què és necessari aquest institut? No sols per a pressionar per l'oficialitat lingüística sinó també per a posar fi al caos i la manca d'estratègia que caracteritzen la projecció exterior. I passem a considerar un camp en particular: la traducció. La traducció és un vehicle fonamental per l'exportació cultural. El reconeixement universal de la particularitat nacional depèn, fins un punt apreciable, de la traducció de la identitat literària —en el sentit més ample de la paraula— a d'altres idiomes. Tot i amb això, pel que fa el cas català, una manca rodona de coherència i sistema caracteritza aquesta activitat.

No falten els centres que subvencionen la traducció: des d'ajuntaments a diputacions, instituts culturals a departaments governamentals per tota la geografia de parla catalana. Aquest impuls, però, és inconsistent i fragmentat; depèn exclusivament d'iniciatives individuals i, alhora, de preferències personals. La quantitat gastada en traduccions del català és impressionant. El rendiment és, no obstant, parcial i incoherent per la manca de contacte entre les entitats finançadores.

Això queda evident en l'absència d'estratègia i planificació dels títols traduïts. Les obres traduïdes poden ser bones; però en la majoria dels casos no donen constància de la personalitat històrico-cultural del seu lloc d'origen. Són populars perquè es conformen amb les lleis de la demanda del mercat: la novel·la sentimental i literatura de la dona (Mercè Rodoreda); el conte irònic modern (tipus Quim Monzó). La seva catalanitat, per dir-ho d'alguna manera, resideix en la llengua; i un cop traduït, es perd. Són, o, almenys, esdevenen per al públic mundial, escriptors universals i no locals.

Per això, el que fa falta de debò a l'estranger, per tal d'aconseguir el ple reconeixement del fet diferencial d'aquestes terres, són traduccions d'estudis acadèmics sobre la història, societat, economia, política, etc. Per tant, la creació d'un centre coordinador que finança, i, alhora, dirigeix aquesta activitat, comptant amb la participació de totes les institucions territorials adients, és fonamental per a la consecució del nostre propòsit.

És difícil —per no dir impossible— parlar d'aquest tema sense fer referència al monstre de la comunicació moderna. Em refereixo, és clar a la televisió. Fou una llàstima de proporcions inclaculables que Catalunya no aconseguís un servei internacional via satèl·lit. Ens hauria facilitat la feina enormement als responsables de la projecció exterior.

Nogensmenys, va ser sumament irònic que Barcelona celebrés tan eufòricament la seva selecció com a seu del sistema d'informació de la Comunitat EURONEWS. Naturalment, resulta prou paradoxal alegrar-se de l'obtenció d'un servei que exclou totalment l'ús de la llengua autòctona de la localitat de la seva seu, afavorint, alhora, l'ampliació de l'esfera d'influència de la seva rival més amenaçadora: és a dir, la llengua oficial de l'estat espanyol.

Fóra pertinent reclamar, així mateix, una presència adequada en la cadena via satèl·lit de la Televisió Espanyola. A part, ens trauria de damunt la sèrie interminable de *culebrons*, programes tipus *magazine*, i els insuportables concursos que la RTVE ens fa dragar als desafortunats usuaris.

Tot i amb això, voldria concloure aquesta intervenció amb uns comentaris que no he fet abans perquè em pareixen tan obvis i contundents que a penes valia la pena. En primer lloc, la projecció del català cap a fora depèn de l'estatus que gaudeixi a casa. Si està normalitzat aquí, es farà respectar i notar a l'estranger. Un exemple: si un home verd de Mart aterrés demà a l'aeroport de Son Sant Joan, i

li demanessin entre quines dues llengües hi havia un conflicte a Mallorca, diria, sens dubte, que entre els dos idiomes que es veuen a l'illa pertot arreu: en refereixo, és clar, a l'anglès i l'alemany.

És per a mi evident que el prestigi que el català aconsegueix a l'àmbit internacional va lligat totalment a la voluntat dels catalanoparlants de projectar i fer palesa la seva diferència cultural. Per això, les contínues agressions (i aquestes són locals, a l'estranger no passen) contra la unitat de la llengua, afebleixen, agredint-li la coherència, la consolidació de la nostra proposició bàsica: donar constància al món exterior del fet diferencial dels catalanoparlants i de promoure la seva llengua, amb tota la seva contundència i varietat dialectal, com una entitat lingüística del tot normalitzada i factible en el context de l'Europa moderna.

L. Meseguer: Gràcies Dominic. Bé, finalment sentirem la comunicació de Josep Gifreu, comunicòleg i professor de la Universitat Pompeu Fabra. Novament moltes gràcies, Josep.

J. Gifreu: Sobre l'aspecte que debatem aquí, *El futur del català en el marc europeu*, es poden dir moltes coses perquè és prospectiva. És difícil de concretar algunes línies de reflexió i d'anàlisi. No obstant, ho intentaré basant-me en algunes hipòtesis. Crec que les anàlisis prospectives poden fer-se, si es poden controlar algunes variables, com poden ser les tendències dels últims temps, més o menys estables, tendències consolidades, sobre les quals es poden fer unes certes previsions de futur a un terme mitjà. Difícilment avui dia, amb els canvis que hem experimentat en poc de temps, podem tenir grans pretensions de preveure bé el futur de cap manera. Per tant, aquest grau d'incertesa i d'una certa indefinició de futur s'ha d'acceptar, i crec que s'ha de valorar perquè això ens dóna oportunitats.

Explicitaré algunes hipòtesis que crec que s'haurien de tenir en compte i algunes possibles previsions de la situació del context general de la llengua catalana en el marc europeu del futur no gaire llunyà. Algunes hipòtesis que crec que poden ser bàsiques per aquesta previsió serien en el camp de la geopolítica: estem en una etapa de profund remodelatge d'Europa; tant els efectes de tota la transformació de l'Est com els efectes possibles de la filosofia de Maastricht impliquen canvis substancials en l'Europa pròxima i canvis que ens poden afectar i crec que ja ens afecten d'alguna manera. Per exemple, el fet de passar per la frontera entre Espanya-França, és a dir per la Jonquera, i que realment vegis com desapareix la frontera i les duanes, això ha de crear un impacte a molts nivells. Un altre cas és la Cerdanya: dintre poc tornarà a ser simplement la comarca, una de les comarques del Principat de Catalunya, sense que hi hagi la Cerdanya de Girona, la Cerdanya de Lleida i la Cerdanya francesa. De fa 250 anys, ha estat habitual que la Cerdanya fos una comarca totalment dividida.

Les fronteres polítiques trontollen, les econòmiques han caigut ja o estan caient. Aleshores, el que cal plantejar-se és si algun tipus de frontera ha d'existir i si, sobretot en el camp de la llengua i de les cultures nacionals, convé reestructurar fronteres i mantenir-les. Aquesta és una pregunta cabdal avui dia i crec que jo haig de respondre-hi afirmativament.

Una altra hipòtesis seria en el camp cultural: estem assistint a una doble crisi molt important, la crisi de valors típics i tòpics de l'Europa de la Il·lustració que és la que d'alguna manera ha orientat totes els grans conflictes i resultats de l'Europa moderna. Per una banda, aquest conflicte dels valors. Per l'altra, la crisi d'identitats nacionals que ens ve per l'Est o pels conflictes de la desmembració de l'antiga Iugoslàvia i el que representa aquest conflicte al cor d'Europa que es diu Sarajevo i Bòsnia, o els conflictes latents i molt emergents arran dels nous racismes, com el neonazisme o neofeixisme. Una altra hipòtesi, concretament al camp de la comunicació, seria el remodelatge de les nacions i cultures nacionals europees. Un remodelatge en funció de la creació o de la constitució o la reconstitució d'espais terrritorials de comunicació, és a dir, d'espais d'intercomunicació que amb unes coordenades bastant diferents del passat, summament problemàtiques, s'intentarà assegurar cada comunitat. El conflicte deriva, per una banda, de l'hegemonia de la cultura i llengua nacional originària, i de l'altra, de la circulació en aquests espais d'altres components culturals d'altres cultures i d'altres llengües pròpies d'altres comunitats. Però crec que aquest doble nivell s'anirà garantint i constitucionalitzant a la nova Europa. ¿Com es farà això? Jo crec que està per veure i per estudiar, però hi ha molts moviments que indiquen que anem endavant, en aquest sentit. Per tant, concretament en les llengües, una hipòtesi general sobre l'evolució de les llengües d'Europa seria que les grans llengües refermen posicions en perjudici de les mitjanes i, lògicament, de les més febles.

En aquest sentit, és més interessant de recordar aquí el cas del setmanari *The European.* La primera versió, quan era propietat de l'empresari Maxwell, es deia *The First National European Newspaper* —si no recorde malament—, és a dir que es deia gairebé *nacional europeu*; ara no, quan ha canviat de propietat, ja no és així, però és un intent ben seriós de fer una premsa europea, naturalment en anglès. Té dificultats de penetrar, però ara voldria destacar, per exemple, una pàgina de publicitat que hi ha aqui dintre i us la mostro: «El primer canal paneuropeu de televisió que comença al gener». L'1 de gener comença a posar-se en marxa, el primer canal europeu de televisió dedicat absolutament a la informació, només a la informació, que es diu *Euronews* i que significa una altra perspectiva en la construcció d'uns referents paneuropeus, d'un imaginari i d'uns símbols europeus. Aquesta televisió per satèl·lit, evidentment, compta amb el suport de la Unió Europea de Radiodifusió de la Comunitat Europea i de molts estats. Informarà en cinc llengües simultàniament, que és el màxim que es pot oferir de

canals d'àudio diferenciats que acompanyin a un canal de televisió, almenys en aquests moments. No veig molts problemes per acompanyar un programa amb moltes llengües. En canvi, la part tècnica i professional ja planteja molts altres problemes. ¿Quines seran aquestes cinc llengües? L'ordre no importa però són, ja ho podem suposar, anglès, francès, alemany, italià i espanyol. Aleshores són les cinc llengües que s'utilitzaran —sabeu que a la Comunitat n'hi ha nou o deu d'oficials— però es planteja una cosa fonamental, que és quin tipus de llengua utilitzar habitualment. Però, ¿amb les altres llengües que queden fora d'aquests circuits, què passa?

Per tant, ja d'entrada, aquestes tendències paneuropees impliquen un potenciament de les grans llengües. El català ¿com pot quedar en aquest marc de la comunicació paneuropea? Jo crec que no hi ha fórmules, no hi ha receptes; em remeto al discurs anterior: en la mesura en què nosaltres serem capaços de crear un espai de comunicació propi, serem capaços també d'intervenir a nivell europeu. Abans he parlat de la importància de creació d'un marc interior de l'espai de comunicació català. Aquí insisteixo: aquesta creació del marc interior és absolutament necessària per a enfortir al màxim les capacitats, les possiblitats en tots els sentits —econòmiques, polítiques, de producció cultural, de relació, de risc, etc.— Per exemple, en ocasió dels Jocs Olímpics, un exemple que em sembla simptomàtic: la Generalitat de Catalunya va fer una campanya internacional de premsa, va comprar pàgines publicitàries en els principals mitjans del món —fins els del Japó i els Estats Units d'Amèrica—, revistes i setmanaris —*Times*, *Newsweek*, etc.— i va col·locar uns pocs anuncis, dues pàgines seguides. A la primera, amb un punt al mig, s'indicava «Barcelona», i a la següent es preguntava: «¿En quin país està Barcelona?», i a peu de pàgina, sota un mapa també amb un dibuix del Principat de Catalunya, deia: *«In Catalonia of course»* (Naturalment, a Catalunya). Aquest esforç de la Generalitat de Catalunya, aquesta campanya internacional, va costar al voltant de 700 o 800 milions de pessetes. Aquest esforç, si es pensés de fer el conjunt de l'espai català, doncs, potser s'hagués pogut aprofitar no solament per a una regió de l'espai català sinó per al conjunt. Aquesta campanya va tenir un impacte important. De fet, va crear bastant de polèmica i ha tingut un premi de l'Associació de Publicitaris del Japó —una de les més importants d'aquest país—, un premi de reconeixement de l'eficàcia d'aquest anunci.

És una mostra de com, avui en dia, s'ha d'anar amb aquestes armes. És important que ens posem d'acord a veure de què s'ha de fer campanya fora; ¿on és Barcelona?, ¿i la ciutat de València, on està situada? S'hauria d'aclarir això, constituir l'espai interior, per poder tenir una mica clar nosaltres què hem de projectar a l'exterior. I després, el següent pas és anar a constituir un espai català de comunicació en el marc exterior, on no hi ha constància d'una identitat diferenciada sense aquest reconeixement. Són els altres els que ens diuen

qui som nosaltres, i per tant, nosaltres hem de tenir clar que hem d'anar a l'exterior a fer això: a utilitzar tots els recursos possibles. Jo em limitaré a recordar-ne dos nivells:

1. Intervenció política. Si no podem tenir accés als nivell de decisió política a totes les instàncies que avui en dia manen a Europa, ja ens podem acomiadar de poder intervenir amb una certa possibilitat d'èxit. Nosaltres, sigui el País Valencià, siguin les Illes, sigui el Principat, serem autonomies d'una autonomia, que és l'estat espanyol. Per tant, serem zero en capacitat de decisió. S'ha d'anar en pla d'igualtat amb les altres instàncies polítiques dels altres països europeus que formen part de la Comunitat Econòmica Europea.

2. Intervenció econòmica «multimèdia». Constituïda segons les directius de les ciències empresarials en vigor, amb el màxim de recursos de tots els Països Catalans i que puguin anar a competir a Europa en pla d'igualtat amb altres empreses del sector. És així com avui dia es construeix i produeix la cultura en punta, sobretot audiovisual, a Europa.

L. Meseguer: Moltes gràcies, Josep Gifreu. En les tres intervencions, cadascuna amb el seu perfil, jo crec que hi ha molts elements per al debat, l'anàlisi i la pregunta. Per tant, ara es passa la paraula als assistents perquè puguen plantejar allò que creguen convenient.

Dominic comentava, quan sentíem ¿on es trobava Barcelona?, que hauríem de traslladar la pregunta a «¿on es troba Castelló?» i contestaríem que es troba al nord del sud del sud del sud-oest, aproximadament.

Públic: Bé, li voldria preguntar a Dominic. Com has dit, després dels Jocs Olímpics s'ha conegut més Catalunya. Jo voldria saber la reacció d'Anglaterra, perquè potser així també sabríem la de França i la d'Alemanya. Però, ¿què s'ha conegut, de Barcelona, que està a Catalunya, o a Espanya? I si la gent ha preguntat *«What is Catalonia?»*.

D. Keown: Jo puc dir categòricament que la gent ha apreciat els Jocs Olímpics de Barcelona, en primer lloc i de Catalunya en segon lloc. No crec que haja sentit dir ningú els Jocs Olímpics d'Espanya. La gent d'allí és molt conscient de la localització precisa d'aquest succés. També tots els mitjans de comunicació, per televisió, la premsa, etc., hi havia un gran nivell de coneixement de la catalanitat d'aquests jocs. Ara bé, això ja fa cinc o sis mesos i el públic comença a oblidar-se'n. Aquest és el problema i jo no voldria que es perdés aquest factor olímpic que és necessari continuar reblant, perquè si no es fa igual dintre d'un o dos anys, quan la gent s'hagi oblidat totalment dels Jocs de Barcelona, perdran la consciència del país i de la regió que representa.

PÚBLIC (...)

A. MOLLÀ: Home, això és una equació molt fàcil, de segon grau i que segurament molts podríem estar-hi d'acord. Però els indicadors no diuen això, hi ha indicadors sociològics d'actituds lingüístiques, hi ha indicadors de manteniment de la llengua en el país que no corroboren això que tu dius, que la llengua no té futur. Jo no estic d'acord amb el fet que la llengua no té futur, jo el que pense és que la llengua té futur a pesar de la classe dirigent d'aquest país, a pesar de la política lingüística oficial. És una cosa ben diferent.

PÚBLIC (la mateixa persona anterior): En tot, cas acabe. És per revisar una afirmació que tu mateix has fet anteriorment, que la llengua va lligada als avatars econòmics. I doncs, si la classe dirigent està en contra de la llengua, automàticament, segons l'afirmació teua anterior, que no l'última, la llengua...

A. MOLLÀ: No, no, no està en contradicció. Jo el que pense és que hem de ser capaços de fer-ho, no els que manen, nosaltres, perquè jo no em resigne que manen sempre ells i crec que no manaran sempre. I una altra cosa: jo no li donaria cap factor determinant en última instància a la política com tu li dónes, no estaria tampoc d'acord que siga imprescindible una via política per a la salvació de la llengua. Que el polític és un factor determinant, importantíssim, per al manteniment de la llengua i per al futur de la comunitat lingüística, sí, però que n'és l'únic, no. Hi ha exemples de països amb llengües que s'han normalitzat a pesar del poder polític. En aquest moment, al País Valencià, que no té cap moviment social articulat a favor de la llengua com podia haver-hi en altres llocs, al País Valencià les actituts de la gent, la demanda lingüística va molt per davant del que fan absolutament tots els partits amb representació parlamentària. La mateixa extensió de les línies d'ensenyament en valencià és una cosa que pot semblar insignificant però no ho és i trenca absolutament totes les previsions de la mateixa Direcció General de Política Lingüística. No estaria d'acord amb què la política —i la política lingüística institucional en concret— siga el factor determinant per a la viabilitat de la nostra comunitat lingüística al País Valencià.

PÚBLIC: M'agradaria fer una pregunta en relació amb aquesta darrera cosa que has comentat sobre l'ensenyament. Jo constate en el meu treball que hi ha una línea de normalització lingüística però es dóna aquesta situació: per una banda hi ha línies en valencià, cursos, grups, però observe que una gran quantitat d'alumnes, malgrat que les explicacions siguen en la nostra llengua, sempre les tradueixen al castellà en els apunts, etc.

A. MOLLÀ: Si, això és una realitat, no hi ha dubte que és una contradicció i és normal que ho siga. No estic dient que tenim guanyat res, estic dient que hi ha unes perspectives de canvi que són favorables i que si no són aprofitades ara el desencís pot ser més gran que mai. Jo dic que hi ha factors objectius per primera volta en molts anys que ens poden fer avançar i que si no els sabem aprofitar el bac pot ser de dimensions descomunals. Al teu company, li diré que jo treballe en una casa que es diu Televisió Valenciana. Al principi, hi havia una associació de productors i d'estudis de doblatge, una indústria audiovisual incipient en el país, que quan fèiem les primeres reunions —jo encara participava en aquelles reunions entre els representants de la indústria audiovisual i la Televisió Valenciana— no tenien gens clar en quina llengua volien generar els seus productes. Afirme que majoritàriament preferien treballar en castellà perquè això els estalviava molts problemes. Ara, fins i tot al més espanyolista dels que et trobes entre ells, tots, si els ho preguntes, et diran que volen treballar en valencià. ¿Per què? Per una raó molt senzilla de mercat i de competència; quan s'ha fet el doblatge al castellà, automàticament el senyor Amadeu Fabregat se n'ha anat a fer el doblatge i la producció a Madrid perquè allí ho feien millor i a més bon preu. Punt i final. I aleshores, et trobes ara tots aquells senyors demanant que la televisió valenciana complisca el seu paper de normalització lingüística. És a dir, de normalització de les seues empreses particulars. Això és un indicador positiu. La llengua és l'element proteccionista del mercat interior valencià. Si això, els que han de guanyar duros no saben veure-ho, és el seu problema. Però el cas de la Televisió Valenciana és un exemple que he viscut de manera directa. Ara tots volen que siga en valencià, perquè si no ho fan en castellà i s'emporta la faena Madrid.

PÚBLIC: Ja que estem parlant d'Europa, hauríem de parlar des d'Europa a Europa. Dues coses: voldria agafar una puntualització que heu fet tots els de la taula: Gifreu i Dominic quan esmentaven allò, que són els altres els que ens diuen qui som i que nosaltres mateix moltes vegades no ens aclarim, sobretot amb els mitjans d'informació o els *mass-media*. ¿Anem de veritat a una normalitat lingüística? ¿O aquesta Comunitat Europea, després del tractat de Maastricht, com ha dit Gifreu, és una Comunitat Europea no sols a nivell econòmic o polític o de macroestructures, etc., sinó també a nivell lingüístic? Evidentment, hem constatat, com ha dit Dominic, dos exemples ben clars: l'Hispasat, tot i ser un satèl·lit de rendiments espanyols en què tots hem pagat la nostra part, està vinculat totalment a l'espanyol i no amb el gallec, amb el basc, amb l'aranès, i no parlem ja d'altres com l'aragonès ni en català, que és la segona llengua més majoritària de tot l'estat espanyol. I després l'Euronews, aquest macro-espai d'informació, que ha comentat Gifreu. El problema sembla més tècnic que no de pretensió; aquests

problemes ¿es solucionen tècnicament o n'hi ha altres raons en el fons? Em sembla que hi han raons fortes i sospite que són polítiques i inclús de poder, d'allò que diem de l'Europa a dues velocitats. L'anglès, el francès, l'alemany... tots, excepte les llengües més minoritàries, malgrat que en són nou d'oficials i estan representades d'una forma coherent. I arribem ja a l'Europa del País Valencià i el Principat: ¿per què aquests problemes tan grans perquè es puga veure al País Valencià TV3? Estem veient-la gràcies a iniciatives no precisament governamentals, ja ho sabeu; ¡quins problemes perquè es puga veure Canal 9 allà dalt al Principat si a les Illes es veu!. ¿Són problemes tècnics o d'altre tipus?

J. Gifreu: Evidentment, no és un problema tècnic. No cal insistir-hi. Avui dia ja tenim a la disposició tecnologies que permeten una certa flexibilitat, i en tot cas, el problema d'aplicar certes tecnologies i distribuir les competències sobre certs canals o freqüències d'un satèl·lit o altres xarxes de distribució de senyals depèn de decisions polítiques. No hi ha organismes tècnics, o millor, el gran organisme tècnic internacional que és la UIT, és un organisme eminentment polític, i avui molta de la política internacional passa per aquest organisme. Per tant, ni el problema de l'Euronews ni el de l'Hispasat són problemes tècnics, són polítics. Un i altre plantegen una desprotecció de l'estat que tenim, amb la connivència de la majoria dels partits polítics del nostre àmbit. És cruel però és així: estem desprotegits pels nostres mateixos representants, que ni tan sols segueixen la Constitució on, en el seu punt 3.3, es diu que les llengües de l'Estat —¡no diu quines!— són un patrimoni comú. Però, en fi, aquest patrimoni es pot quedar en un museu. El cas d'Euronews planteja altres qüestions, però em sembla que a nivell europeu planteja la capacitat d'accés per part de cultures i llengües minoritàries a sistemes de comunicació paneuropeus. Una comunitat feble amb una llengua feble té problemes per a entrar; però això, Europa ho ha d'assumir com tantes coses: si la llengua i la cultura són un mercat, aleshores mana el que té un mercat més poderós i els petits mercats tenen reals problemes de subsistència per aquest costat. Jo crec que, matisant la intervenció de Toni Mollà sobre el sistema econòmic, en aquests moments difícilment podem trobar forces reals, sòcioculturals, sòcio-econòmiques, sòcio-polítiques en les societats europees, que no siguin o econòmiques o polítiques. Jo dubto molt i crec que són anàlisis una mica romàntiques les que no van directament a atacar un d'aquests dos plans. O ens posicionem en el mercat i amb les armes pròpies de la lògica econòmica —que és una lògica implacable, que no té cor perquè només té butxaca, ni llengua perquè es comporta segons la competència—, o ens posicionem en l'altra lògica, que és la política. Si nosaltres no podem acudir a la lògica política per intervenir —i és el nostre cas bàsicament, és a dir, tenim un estat que és l'eix de la intervenció des de la lògica política—, si l'estat és el que ja ens impedeix que poguem

intervenir, si ens desprotegeix, aleshores ¿on hem d'anar a buscar les forces? Lògicament es pot resistir i és el que estem fent. Som resistents. Però és clar, les nostres armes cada vegada són menys poderoses i no podem lluitar amb elles. A Europa s'ha d'anar amb una de les dues armes: si no tenim gran mercat cultural o lingüístic, almenys assegurem que tinguem algunes armes polítiques, per intervenir en les instàncies polítiques, i si trobem un estat al costat que ens és favorable, millor. Si l'Estat espanyol es reconverteix de forma que accepta realment el pluralisme, per exemple, perfecte: com a mínim estaríem en pla d'igualtat amb la cultura castellana i tindríem un canal de televisió espanyola en català. Jo crec que no ho hauríem d'oblidar. ¿Creus que hi alguna altra força que sigui capaç, en les nostres circumstàncies, de plantar cara a aquestes dues grans tendències?

A. MOLLÀ: Jo no sé si m'he explicat bé adés. Jo hi estic completament d'acord, el que he dit i vull subratllar és que crec que no s'ha de confiar totalment en la vessant política i menys encara al País Valencià, on sembla que és tan adversa. Però vaja, tampoc a Catalunya lliguen els gossos amb llonganisses, no ens hem d'enganyar. Per parlar del cas d'Euronews, l'última polèmica a què hem assistit entre la Generalitat de Catalunya i la del País Valencià va ser precisament per veure qui era la seu d'Euronews. Catalunya ho volia i València també, però en cap moment van qüestionar que Euronews havia de ser en castellà; no ho va qüestionar ningú, ni Lerma ni Pujol. Si Euronews haguera tingut la seu a Barcelona en compte de Lió també hauria estat una televisió en castellà. Però és evident que hem d'anar amb les armes del mercat i ací és on jo veig, i és el que he intentat reflectir, que sí que hi ha alguns indicadors que això és positiu. Us en pose un altre exemple realment interessant —per això de les multinacionals— de la Televisió Valenciana: ara ja no, perquè es fa tot gairebé en castellà, però al principi —em referesc a la publicitat, que és l'àmbit més cridaner perquè la producció de la televisió, siga pròpia o aliena, doblada, depèn de la voluntat política del partit en el govern, però la publicitat no. Ja sabeu que tant TV3 com Canal 9 poden emetre anuncis en català i anuncis en castellà i això depèn de la voluntat de la persona que s'anuncia, és a dir, del mercat lliure—. A la Televisió Valenciana es feia al voltant d'un vint o un vint-i-cinc per cent d'anuncis en valencià, la resta es feien en castellà. Si mirem els que es feien en català eren precisament els de les empreses multinacionals, no els que ofertaven orxata o paella en bosses o coses d'aquelles nostrades. Ací el producte típic es ven en castellà perquè ells creuen que es ven més. Però els anuncis de la Renault, de la Coca-Cola, de la Gillette... de totes les multinacionals, es feien en català. Això és una cosa que fa pensar. No crec que aquestes empreses siguen més patriotes que l'orxater d'Alboraia, no crec que ho facen per patriotisme. Són aquesta sèrie d'indicadors, molt febles si voleu, que fan pensar que el català sí que pot jugar un paper molt important dins del

mercat i que avui es pot confiar molt més en les lleis del mercat que no en les lleis de la política oficial actual.

D. KEOWN: (...) en aquest moment hi ha un major grau de sensibilització de les complexitats étniques d'Europa, de les fronteres lingüístiques, de les minories que habiten aquestes zones. Justament ara, per exemple, amb la guerra de Iugoslàvia, el gran públic britànic s'adona dels grans problemes del macro-estat i les tensions que té. En aquest moment ¿quina és la impressió que tenim o que ens dóna el servei exterior de Televisió Espanyola? La típica programació que rebem allà és: dilluns tenim *El Precio Justo*, dijous tenim la Raffaella, divendres *Un, dos tres* —que tornen a passar dissabte i el diumenge al matí— quan no fan *culebrons* veneçolans, que sempre són a la sobretaula, tenim *Tendido Cero*, *Artistas de Flamenco* i *Arquitectura Andaluza*. Quan no fan aquests programes tenim pel·lícules americanes amb doblatge en castellà, i és sensacional sentir John Wayne i Yul Brinner parlar castellà. Senyors, això és impresentable; és donar constància d'una realitat cultural d'espanyolisme pur. ¿Qui és el responsable? Jo ho voldria saber per a poder protestar. Vosaltres sou els que esteu contribuïnt a Hisenda perquè surti aquesta imatge de la vostra realitat. Aquesta és la visió que tenim allà d'Espanya.

AQUEST
LLIBRE S'ACABÀ D'IMPRIMIR
A LA CIUTAT DE
CASTELLÓ DE LA PLANA,
EL 17 DE GENER DE 1994,
QUAN ES COMMEMORAVA
LA FESTIVITAT DE
SANT ANTONI ABAT,
ANACORETA I PREDICADOR DE
VIDA MARAVELLOSA, MOLT
ESTIMAT DES D'ANTIC PELS
LLAURADORS VALENCIANS

UNIVERSITAT
JAUME I